Heleco

Pres-organo de:
Astura Esperanta Asocio

Numero 87 — Majo 2012

1812-1912
UNUA JARCENTO DE LA KONSTITUCIISMO EN HISPANIO

Heleco

Numero 87 Majo 2012

Astura Esperanta-Asocio

Sidejo: Universitata Kampuso de Vieskes
GIJÓN (ASTURIO-HISPANIO)

Interret-paĝo: http://uica.info/esperanto

Retadresoj: easturias@telecable.es
mailto:esperanto@uica.info

Astura Esperanto-Asocio estas esperantista rondo kiu plenumas sian rolon favore al la disvastigado de la **Internacia Lingvo** unualoke en nia urbo, Gijón, kaj ankaŭ, leŭeble, en tiuj partoj de la Asturia regiono, kie ne ekzistas lokaj grupoj de **Esperanto**.

Nia agado disvolviĝas kadre de: **Cátedra JOVELLANOS de Extensión Universitaria**

Enhavo — **Paĝo**

La enhavo de la tekstoj de ĉi-tiu revuo ne esprimas oficialan opinion de **Astura Esperanto-Asocio**: pri ili respondecas la verkintoj mem.

Leĝa Registro 0/319/85

Astura Esperanta Asocio

DUMJARA VIVO DE LA E-RONDO

Ĉi 87a numero de la revuo aperas dek unu monatojn post la antaŭa, kies ĉefa temo estis la ekonomia krizo ankoraŭ frapanta nian socion. Ene de tiu preskaŭjara periodo estis eldonita ankaŭ la 9a numero de ***AEA-Informilo***, la alia presorgano de nia **Astura Esperanta Asocio**. Ĉi lasta publikigaĵo informis, interalie, pri la nova sidejo de nia E-Asocio en la Universitata Kampuso de Vieskes kaj, ĉefe, pri la intereso, kiun vekis niaj presaĵoj **HELECO** kaj ***AEA-Informilo*** ĉe **Universala Esperanto-Asocio**. Ja, laŭpete de ĉi ties Ĝenerala Direktoro, Osmo Buller, ni bindis kolekton (tri volumoj) de plejparto el la numeroj de **HELECO** kaj sendis ilin, kune kun la tuta kolekto de ***AEA-Informilo***, destine al la biblioteko de **UEA**.

A.E.A.-informilo
Numero 9 Oktobro 2011
Heleco kaj A.E.A.-informilo en la biblioteko de U.E.A.

Pri la nova ejo de nia E-Asocio estas aparta informo kaj fota raporto en ĉi tiu numero de la revuo, same kiel pri la festado de la Zamenhofa Tago kiu, fine de la pasinta jaro, celebris en Avilés la asturaj geesperantistoj.

La ĉefa temo de ĉi tiu 87a numero de nia revuo estas la hispana konstituciismo. Okazas ke la unna jaro, 2012, estas la dua Centjaro de la unua hispana Konstitucio, tiu de la jaro 1812, kiam nia lando troviĝis meze de sepjara milito kontraŭ la invadintaj trupoj de Napoleono. Al tiu konstitutucio sekvis aliaj kaj dum la 200 jaroj pasintaj de tiam okazis en Hispanio multaj eventoj: progresado kaj retroiroj, revolucioj kaj kontraŭrevolucioj, civilaj militoj… Fakte, la historio de la konstituciismo en nia lando estas la historio de la politika evoluado de la hispana socio.

Nia komenca intenco estis priskribi en ĉi tiu numero de la revuo tiun dujarcentan periodon de la hispana historio. Sed baldaŭ evidentiĝis ke estis tro da materialo por unusola revua numero. Resumo de la priraportado implicus perdon de signifaj kaj esencaj eventoj de la historio. Do, ni decidis dividi la materialon en du partojn: en ĉi tiu numero ni pritraktos la unuan jarcenton, t. e. ĝis la jaro 1912, kaj la ceteron ni lasas por sekva numero de la revuo kiun ni planas eldoni antaŭ la fino de ĉi tiu jaro de la Dujarcento.

Temante pri la agado de nia E-Asocio oni devus priskribi nian laboron, nian dediĉon al tio kio estas la ĉefa tasko de ĉiu esperantista rondo: la disvastigado de Esperanto, la E-instruado. Sed oni ne p-vas priraporti pri tio neekzistanta. Aŭ, pli ĝuste dirite, strebado nia favore al la intenacia lingvo, ja, ekzistis, sed ĝi estis senfrukta, t.e. nia laboro celanta varbi gelernantojn de Esperanto estis preskaŭ vana.

Jes, post la instaliĝo de la sidejo de nia E-Asocio en la Universitata Areo de Vieskes, ni tuj dediĉiĝis al la propagandado pri Esperanto en tiu gestudenta medio. En la anonctabuloj de ĉiuj fakultatoj de tiu Universitata Areo ni surmetis, laŭlonge de pluraj monatoj, propagando pri Esperanto kaj informoj pri la utileco kaj facileco de la internacia lingvo. Saman propagandon ni faris en aliaj prikulturaj centroj de la urbo, bibliotekoj, gimnazioj… Fine, en la samaj anonctabuloj ni komunikis la baldaŭan komencon de E-kurso por ke la interesitoj pri la temo kontaktu kun ni. Nu, nur du personoj respondis al tiu kunvoko, kaj fine unu el ili ne povas ĉeesti la klasojn pro familiaj problemoj. Do nun ni havas kurson kun unusola partoprenanto. Jen la abunda rikolto de nia laborado!

ESPERANTISTA FESTO EN AVILÉS

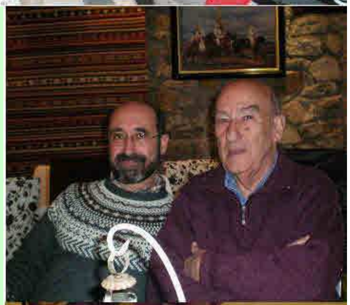

La 18an de decembro de 2011 la geesperantistoj de Asturio, t.e. tiuj de la E-grupoj de Avilés kaj Gijón, kunvenis en la unua el tiuj urboj por kunfesti la Zamenhofan Tagon. Tradicie, la ge-esperantistoj el la tuta mondo ĉiujare celebras en tago proksima al 15a de decembro (naskiĝtago de la aŭtoro de la internacia lingvo Esperanto, Lazaro Ludoviko Zamenhof) aktojn rememor-ante la figuron de Dr. Zamenhof.

De antaŭ kelke da jaroj oni perceptas en la Es-perantista Movado tendencon evoluigi aŭ ŝanĝigi la karakteron kaj ĉefe la nomon de tiu festo. En iuj esperantistaj medioj oni nomas tiun tagon "Festo de la Esperanta Libro" aŭ "Festo de la Esperanta Kulturo", kaj kadre de ĝia celebrado okazas prikulturajn aktojn, prezentado de novaj libroj k.s.

Ankaŭ ĉe ni, iam, estis tiutipa festado. En multaj okazoj, antaŭ ne multajn jarojn, en la tiutaga festado ni inkludis celebradon de meso en Esper-anto kaj/aŭ aliajn aktojn je kultura karaktero. Sed tiutipaj aktoj postulas decan nombron da ĉeestantoj aŭ partoprenantoj, kaj tio ne eblas en la nuna stato de nia febla esperantista movado. Sed ni ankoraŭ estas sufiĉnombraj por kunsidi festene en iu restoracio en amikeca kaj sam-ideana etoso, kiel montras kaj respegulas la fota raporto de tiu renkontiĝo kiu ilustras ĉi paĝon.

NIA NOVA SIDEJO

Kiam estis publikigita la antaŭa numero de nia revuo, en junio de 2011, oni estis efektivigante la translokigon de la moveblaĵoj de nia E-asocio al nova loko. La translokigo estis decido de la universitata institucio (Katedro "Jovellanos") en kiu enkadriĝas nia E-rondo. Per la menciita numero de HELECO ni povis informi nur pri la situo de la nova ejo en la Universitata Areo de Vieskes.

Nun, post preskaŭ dumjara laborado en la nova loko, ni povas provizi pli precizan informon pri la situo de la nova sidejo de ASTURA ESPERANTA ASOCIO kaj la maniero aliri al tiu loko. Cetere, ampleksa informo pri tiu temo aperas ankaŭ en nia Interreta paĝo kaj en la 9a numero de *AEA-Informilo*, de oktobro de la pasinta jaro.

Sur ĉi paĝo aperas foto de la universitata konstruaĵo, nomata "Norda Aŭlaro", kie troviĝas nia ejo. Por tien alveni ekde la urbo perbuse, oni devas preni buson de la linio 18a ĝis la bus-hatejo "Aŭlaroj". Tiu haltejo troviĝas apud la "Suda Aŭlaro" kiu formas, kune kun la norda, preskaŭ-cirklan konstruaĵon. Por alveni al nia E-ejo oni povas iri bordigante la eksteran, kurban, flankon de tiu "Norda Aŭlaro" aŭ oni povas iri ankaŭ tra la interna, kurba, koridoro ĝis ĉi ties finaĵo, kie troviĝas nia ejo, apud la t. n. "Aŭlo de Ekzamenoj". La flankaj fot-strioj de ĉi tiu paĝo bildigas ambaŭ irejojn. La du subaj fotoj de la paĝo montras la internon de tiu ĉambro destinita al ni. Eĉ se ĝi ne estas tiel ampleksa kiel nia antaŭa sidejo, ĝi estas sufiĉe komforta loko por nia por-Esperanta laborado.

Eŭropa Esperanto-Unio

Por efika kaj maldiskriminacia komunikado

Invito al la kongreso

EEU plezure invitas vin al la 9-a kongreso de EEU kiu okazos en Galivo (Gaillimh/Galway), Irlando, inter la 16-a kaj la 20-a de julio 2012. Kongresejo estos hotelo Ardilaun en Galivo, la pitoreska ĉefurbo de la okcidenta parto de Irlando, kun 70,000 enloĝantoj, situanta ĉe Atlantika Marbordo.

Kongresa ĉeftemo estos "Lingvolernado en EU: lerni pli, kosti malpli" kun emfazo pri lernfaciligaj ecoj de Esperanto por lernado de aliaj ligvoj. Tio aparte gravas post kiam junie 2011 la Platformo por Multlingveco de la EU-Komisiono, konsistanta el 29 tuteŭropaj organizaĵoj, en sia raporto akceptis la rekomendon ke "endas esplori kiu dua lingvo pli verŝajne instigas lernadon de tria kaj pliaj lingvoj". Tiu raporto povos malfermi gravan pordon al Esperanto, se ni scipovos efike uzi ĝin.

Kongresoj de EEU okazas ĉiun duan aŭ trian jaron kaj estas bona okazo por Eŭropaj esperantistoj interŝanĝi ideojn por esperanta agado en EU. Dum la kongreso tial estas antaŭviditaj prelegoj de gravaj lingvaj fakuloj, laborejoj kaj diskutejoj. Kompreneble atendas vin ankaŭ riĉa kulturprogramo kaj turismaĵoj. Venu kaj kontribuu, ĝuu kaj lernu!

Seán Ó Riain, prezidanto de EEU

Bonvenon en Galivo

Galivo (Gaillimh/Galway) estas urbo situanta en okcidenta Irlando. Ĝi estas la 5-a plej granda, sed plej rapide kreskanta urbo

en la lando. Situanta ĉe la pitoreska okcidenta marbordo de Irlando, inter la lago Corrib kaj la Galiva golfo, tra la urbo fluas rivero Corrib. Galivo estas konata kiel *kultura koro de Irlando* kaj fama pro belegaj pejzaĝoj, vigleco kaj pluraj festivaloj, festoj kaj eventoj. Inter pluraj belegaj placoj de la urbo, speciale famaj estas la Eyre placo kun ĝia JFK parko kaj la Hispana Promenejo. En la urbo vivas preskaŭ 7000 denaskaj parolantoj de la irlanda, do ĉirkaŭ 10% de la loĝantaro. Galivo inter ĉiuj irlandaj urboj havas la reputacion esti ligata al la irlanda lingvo, muziko, kant- kaj danctradicioj pro kio oni ankaŭ nomas ĝin la 'dulingva ĉefurbo de Irlando'. Ĉefe pro lokiĝo ĉe la sojlo de la plej granda Gaeltacht, la urbo estas fama pro sia "irlandeco". An Ghaeltacht estas regionoj oficiale agnoskataj kiel ĉefe irlandlingvaj. La vorto ankaŭ signifas irlandparolantaro. Krome en tiuj regionoj troviĝas la plej netuŝitaj kaj pitoreskaj pejzaĝoj en la tuta Irlando. Do, klaras ke Galivo estas perfekta celo por Eŭropa Esperanto-Kongreso 2012. La regiono kaj la lando antaŭĝojas bonvenigi vin!

Mapo de Irlando

Mapo de Galivo

Antaŭkongreso kaj postkongreso

Antaŭkongreso - Dublino kaj regiono Wicklow

Ĉiu kiu ankoraŭ neniam estis en Dublino devus partopreni tiun ĉi tritagan antaŭkongreson. Alveninte al Dublina flughaveno vi estos aŭtobuse veturigataj viziti plurajn atrakciojn de Dublino kaj la ĉirkaŭaĵo. Vi mem spertos vizitindecon de lokoj kiel Trinity College, Katedralo de Sankta Patriko, Katedralo de Kristo kaj la mondfama Guinness deponejo. Vi ekkonos belegajn irlandajn pezaĝojn en Wicklow kaj Dublina Montaro kaj finos la vojaĝon vizitante kaj provtrinkante en Locke's viskidestilejo.

Postkongreso — Aran Insuloj

Tiu ĉi dutaga vojaĝeto kondukos vin al Inis Mór, la plej granda inter la Aran insuloj, vidalvide al la Galiva marbordo. Post mallonga pramveturo al la insulo, aŭtobuse vi vizitos plurajn historiajn vidindaĵojn, kiel ekzemple Dun Aengus fortikaĵon, kiu estas majesta ŝtonfortikaĵo situanta sur la plej alta pinto de sudmarbordaj klifoj (alteco de ĉirkau 100 metroj). De ĝi sterniĝas nebarita panoramo de 120 km laŭ Irlanda Okcidenta Marbordo. Novaj arkeologiaj esploroj trovis tie pruvojn pri homaj aktivecoj antaŭ pli ol 2500 jaroj. Neniu vizito al Aran Insuloj estus kompleta sen tradicia irlanda sesio en loka trinkejo kun irlanda muziko, manĝaĵoj kaj trinkaĵoj.

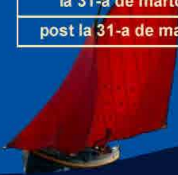
Kongreskotizoj

Kategorio A
Malnovaj EU-landoj: membroj de EU antaŭ 2004, Svislando, Norvegio, Islando

Aliĝo ĝis	Prezo
la 30-a de septembro 2011	80 €
la 31-a de decembro 2011	95 €
la 31-a de marto 2012	120 €
post la 31-a de marto 2012	140 €

Kategorio B
Ĉiuj aliaj landoj kaj gejunuloj ĝis 25-jaraĝaj

Aliĝo ĝis	Prezo
la 30-a de septembro 2011	60 €
la 31-a de decembro 2011	70 €
la 31-a de marto 2012	90 €
post la 31-a de marto 2012	110 €

POR PLIAJ INFORMOJ, LOĜEBLECOJ KAJ POR ALIĜI VIZITU RETPAĜON DE EEU:
WWW.EUROPO.EU

9-A KONGRESO DE EEU - 2012

9-a Kongreso de Eŭropa Esperanto-Unio

(kunlabore kun Esperanto-Irlando)

16-a – 20-a de julio 2012

"Lingvolernado en EU: lerni pli, kosti malpli"

Pli da informoj:
www.europo.eu

GALIVO / GAILLIMH / GALWAY
IRLANDO

70a Hispana Kongreso de Esperanto

Sankta Laŭrenco Eskoriala - 2011

De la 28a de junio ĝis la 2a de julio 2011 okazis en la urbo Sankta Laŭrenco de la Eskorialo (Madrida provinco) la 70a Hispana Kongreso de Esperanto. Por informi pri tiu esperantista evento de nia lando ni transskribas sube du tekstojn elprenitajn el la monda reto. El ties enhavo ni konjektas ke la laste okazinta E-Kongreso de Hispanio estis tute simila al tiuj de la antaŭaj jaroj. T.e. fajne organizita kelktaga renkontiĝo, en agrabla etoso, de ne multe-nombra aro da ge-esperantistoj, plejparte hispanaj, riĉa kongresa programo konsistanta el kleraj kaj kulturaj aktoj, sed kun nula rilato al la kutima agado de la landa esperantistaro kaj sen ia ajn efiko sur ĉi ties laboro.

Raporteto pri la 70a Hispana Kongreso de Esperanto

Mi partoprenis la 70an Hispanan Kongreson de Esperanto, kiu okazis en San Lorenzo de El Escorial (apud Madrido) de la 28a de junio ĝis la 2a de julio 2011, sufiĉe longa kongreso en bela kaj impona urbo.

El la bunta programo elstaris tri altnivelaj atelieroj gvidataj de kleregaj homoj: Jorge Camacho gvidis poezian atelieron kie, kaj per siaj propraj poemoj kaj per aliulaj verkoj, li klarigis al ni la poezian esencon. Taŭga komplemento de tiu kurso estis la deklamada ateliero de Miguel Fernández. Tiukaze la vidpunkto transiris el la verkista flanko al la deklamista parto de la afero. Kaj tria ateliero, kiu kunigis prozon kaj poezion, estis la traduka ateliero gvidata de Antonio Valén. Aldoniĝis al la tre saĝaj klarigoj de la gvidantoj la interesegaj komentoj de la partoprenantoj, ĉefe, ĉar tiuj gvidantoj ankaŭ partoprenis kiel "lernantoj" la aliajn atelierojn. Do imagu, kio povas esti sidi ĉe Jorge Camacho, Miguel Fernández kaj aliaj fakuloj kiel Liven Dek en la traduka ateliero de Antonio Valén!

Estis ankaŭ kelkaj interesaj prelegoj, kiujn mi povis ĉeesti: José María Salguero (Kani) kaj Andy Hernández prelegis pri Vikipedio, Pedro Hernández pri Mongolio, kaj Ana Manero prezentis la interesegan projekton Bitoteko (pri enretigado de esperantaj dokumentoj kaj libroj). Nova formo de prelegado, peĉakuĉo, permesis fari 7 sinsekvajn prelegojn en malpli ol unu horo. Bedaŭrinde, tiu formato estas tro rigida (20 bildoj, kiuj daŭras 20 sekundojn) kaj iomete streĉiga kaj por la prelegantoj kaj por la ĉeestantoj. Mi komprenas, ke la celo estas, ke la prelegantoj ne longigu la aferon, sed estus pli bone se oni donis pli da libereco al la parolanto kadre de la maksimuma tempo.

Vespere oni havis ankaŭ buntajn aferojn: teatraĵo de Georgo Handzlik, filmo, kaj koncertoj (la ĥora kvaropo Sinkopo, Georgo Handzlik kaj Kimo).

Okazis kurso por komencantoj, KER ekzamenoj kaj prelego en la hispana pri Esperanto por la vilaĝanoj.

La ĉefa aranĝo estis la interesa debato inter Renato Corsetti kaj Jorge Camacho pri lingvo kaj movado tre bone moderigita de Toño del Barrio. Tiu debato, kaj ankaŭ multaj aliaj prelegoj, estis rekte elsenditaj rete.

Mi mallonge (kaj sufiĉe malbone) prezentis la venontan Katalunan Kongreson de Esperanto kaj la Muzeon de Esperanto de Subirats kadre de la publika prezentado de asocioj kaj eventoj.

En la malpli pozitiva flanko oni rimarkis, ke la partoprenantoj estis malmultaj, nur kvindeko da homoj (plejparte hispanaj viraj mezaĝuloj), kaj ke la kongresa temo, *Esperanto 3.0 E-agado en la 21a jc.*, ne estis sufiĉe videbla kaj fakte ĝi ne rolis kiel konduka fadeno de la kongreso. Mi ne scias ĉu estas necese, ke ĉiu kongreso havu temon, ĉefe kiam la plejparto el la eventoj ne havas rilaton al ĝi.

Kiel kutime, kunmanĝado kaj bierumado estis unu el la plej gravaj partoj el la kongreso, kaj la fakto, ke estis malmultaj homoj, fakte permesis bonan interkonatiĝon inter ĉiuj gekongresanoj.

Kontribuo de Viktoro Solé (el Katalunio)

70a hispana E-kongreso – San Lorenzo del Escorial (Madrid)

Laŭ miaj spertoj, la pasinta 70a hispana kongreso de Esperanto, kiu okazis de la 28a de junio ĝis la 3a de julio, disvolviĝis sufiĉe bone kaj agrable, same en la turisma flanko, kiel ankaŭ en la informa, eduka, ateliera, koncerta, kaj tiel plu. La organizado de la kongreso brile sukcesis kaj oni povis akurate spekti la diversajn programerojn. Akompanis kaj ankaŭ plezurigis nin bona vetero dum la tuta kongresa dauro. La urbo kie oni organizis la kongreson estas vizitinda, precipe en la ĉirkaŭaĵoj al la fama monaĥejo.
Okazis interesaj prelegoj, atelieroj, koncertoj, ekskursoj, kaj oni havis la okazon ankaŭ ekzameniĝi laŭ Europa Referenckadro. Laŭ mia vidpunkto, la stela programero estis interesega debato pri lingvo kaj movado, inter du el la nuntempaj pintaj esperantistoj, nome Renato Korsetti kaj Jorge Camacho. Do la programo estis sufiĉe ampleksa kaj varia. La ĉefa temo dum tiu ĉi kongreso traktis pri la rilato inter Esperanto kaj la novaj nuntempaj teknologioj, kiu laŭvide disvolviĝas en bonega kaj promesplena maniero. Estis libere vizitebla, dum la plejparto de la tempo kiu daŭris la kongreso, interesa kaj sufiĉe ampleksa libroservo.
Pli-malpli 60 esperantistoj partoprenis la kongreson, inter kiuj kelkaj eksterlandanoj; do oni povis ĝui vere interesan E-etoson kaj esperantumi laŭplaĉe. Oni ankaŭ krokodilis laŭplaĉe, tio sendube dependis de la esperant-istoj, kiuj kunvenis en ĉiu momento kaj de aliaj faktoroj.
La kongresejo estis komforta, agrabla, impona laŭ la konstruo; tuj apud la fama monaĥejo, kie siatempe loĝis kaj mortis la hispana reĝo Filipo la 2a. Do, tiu ĉi kon-greso estis ankaŭ historie sufiĉe interesa kaj alloga. Mi partoprenis interesegan kaj ampleksan ekskurson tra la monaĥejo.
Persone mi tre ĝojis renkontiĝi dum ĉi kongreso kun kelkaj, jam konataj de aliaj esperantaj eventoj, esperantistoj ne nur hispanaj sed ankaŭ eksterlandaj. Samtempe mi interkonatiĝis kun novaj esperantistaj amikoj, kiujn sendube mi renkontos en estontaj E-aranĝoj.
Fine nur diri ke mi jam kun espero kaj intereso atendas la venontan 71an hispanan E-kongreson, kiu espereble disvolviĝos en tiel bona, se ne pli, maniero kiel ĉi tiu.

Fernando Miguel Lorenzo (Zamoro)

96-a Universala Kongreso de ESPERANTO KOPENHAGO 2011

La ĉefurbo de Danio estis elektita kongresurbo de Esperanto por la jaro 2011 en la antaŭa Universala E-Kongreso okazinta pasintjare en Bjalistoko. Ni memoru ke tiama alternativo, rifuzita tiuokaze, estis Madrido. La kongreso okazis de la 23-a ĝis la 30-a de julio kaj ĝia temo estis ***"Dialogo kaj interkompreno"*** kiu rilatas al la Internacia Jaro de la Junularo, anoncita de **Unuiĝintaj Nacioj**.

Kiel kutime okazas en la Universalaj Kongresoj de Esperanto, estis planita tre riĉa kongresa programo konsistanta, inter alie, el solenaj inaŭguro kaj fermo, oratora kaj belartaj konkursoj, ekumena diservo, bankedo, kongresa balo, libro-servo, trejnaj programoj kaj ekzamenoj, prelegoj kaj klerigaj aktoj, koncertoj kaj aliaj spektakloj, filmoj, teatro…

Partoprenis en la kongreso 1458 personoj el 66 landoj. Kongresaj programo kaj ĉeestantaro daŭre atestas ke post 124-jara historio Esperanto estas taŭga ilo por la internacia komunikado. Sed, ĉu tiu atesto iome efikas aŭ influas sur la realaĵo ke nia lingva projekto estas universale flankenlasita de la publiko kaj la institucioj en la tutmonda interkomunikado? Tio estas, ĉu niaj kongresoj, kaj landaj kaj universalaj, kapablas finpreti taŭgajn strategiojn por prifortigi la diskonigon kaj disvastigon de Esperanto?

Inter la materialo, trovita en la monda reto, informanta pri ĉi tiu kongreso, ni vidas ke –same kiel en ĉiuj antaŭaj **UE**-Kongresoj– ĝi plejparte estas la priskribado de instituciaj aktoj kaj programeroj, t. e., kvazaŭ la plenumado de antaŭfiksita liturgio aŭ ceremoniaro, do, ne novaĵoj pri kiuj indus informi. Tial, el inter tiu materialo elstarigindas la intervenon de Steven Brewer, kiu enportas ian kritikon aŭ memkritikon de la senefika funkciad-maniero de **UEA**. Laŭ li, **Universala Esperanta Asocio** devas eliri el sia morta spiralo. Plenkonsciaj pri la stagniĝo de nia E-movado, tiu atentigo far samideano Steven Brewer vekis nian intereson. La enhavo de lia rezonado troviĝas en kelkaj interretaj paĝoj kiuj temas pri la E-Kongreso de Kopenhago, do ne indas transskribi ĝin ĉi tie. Sed prijuĝante la ideojn esprimitajn en tiu artikolo aŭ interveno de Sro. Brewer ni devas diri ke ili iome elrevigis nin.

Traleginte lian materialon restas klare ke tio kio zorgigas lin ne estas la stagniĝo de E-disvastiĝo sed la stagniĝo aŭ, laŭ lia esprimo, la morta spiralo de **UEA**. T. e. por li la problemo ne estas la situacio de Esperanto en la mondo sed la magra videbliĝo de **UEA**. Ni volas ne forgesi ke la celo estas Esperanto, ties uzado kaj interna ideo. **UEA**, same kiel **SAT**, **HEF** kaj multaj aliaj asocioj estas nur iloj por la atingo de la ĉefa celo. Sed en la teksto de Steven Brewer aperas aserto kiel ĉi tiu: ***Ŝajnas ke ju pli Esperanto furoras nun en la reto, des pli malmultaj homoj aliĝas al UEA, kaj iom post iom ĝi stagnas kaj mortas.*** Do, por li tio estas la problemo. Se Esperanto furoras en la reto kaj tio respegulas progresadon en la tutmonda uzado de la Internacia Lingvo, tio estas kuraĝiga novaĵo. Kaj se tiel, al ni devas esti indiferenta la sorto de **UEA** kaj ceteraj E-organizaĵoj. Ĉi tiuj utilas kaj indas pluvivi nur laŭmezure ke ili kontribuu al la venko de Esperanto. Kaj se tiu venko venos ne per la laboro de la E-institucioj sed per la potenca diskonig-kapablo de Interreto, nu, vivu Interreto!

La Kongresa Rezolucio, alia nepra ceremonio de tiuj renkontiĝoj, esprimas fidon, aŭ peton, ke la E-organizoj **UEA, TEJO…** kontribuu al la realigado de la esperastimaj celoj. Jen ĝia teksto:

Ni, la partoprenantoj en la 96-a Universala Kongreso de Esperanto, venintaj al Kopenhago el 66 landoj por komune dialogi pri la iniciato kiun UN lanĉis per la proklamo de Internacia Jaro de la Junularo,

efektiviginte multvidpunktan diskutadon pri tiu temo, en etoso de interkomprenemo kaj efika komunikado,

ĉerpinte el niaj unuopaj kaj kolektivaj spertoj kiel anoj de diversaj socioj, aĝogrupoj, etnoj, seksoj, mond-bildoj, politikaj sintenoj kaj religiaj konvinkoj,

agnoskinte la kontribuojn de la junularo al la socio kaj la neceson malfermi ŝancojn por ĝia parto-preno en la kolektivaj decidoprocezoj, por taŭge alfronti la diversajn defiojn kaj ŝancojn de la nuna realo - sociekonomiajn, ekologiajn, politikajn, teknologiajn ktp- cele al la estonteco de la homaro kaj la planedo,

konstatinte ke tra la epokoj kaj kulturoj, la diversaj generacioj rilatis inter si laŭ variaj modeloj kaj strategioj, kun foja estiĝo de aparta junulara kulturo, kaj ke en la Esperanto-movado mem tio esprimiĝis ekz. per la efike avangarda rolo plenumita de ties junulara branĉo en apartaj historiaj turno-punktoj,

rekomendas ke la unuopaj organizaj instancoj kaj sociaj medioj de la Esperantaj movado kaj komun-umo aktive strebu al la kreado de taŭgaj kondiĉoj por kontakto, alproksimiĝo kaj kunlaborado inter junuloj kaj aliaĝuloj, ke la anoj de la malsimilaj aĝogrupoj en Esperantujo iĝu pli konsciaj pri la potencialo kiun por intergeneracie kontentigaj rilatoj liveras la esperant-isma ideo mem de reciproka respekto kaj ambaŭ-direkta bona volo,

alvokas al UEA, TEJO kaj iliaj respektivaj landaj organizoj pliproksimigi tempe kaj geografie siajn kongresojn, same internaciajn kiel landajn kaj regionajn, per kunordigita decidado, al konkretaj paŝoj ĉiunivele por kunagigi esperantistojn rete kaj eksterrete agantajn, same por enmovadigi perretajn lernintojn de la lingvo, kiel por helpi la tradician movadon adaptiĝi al la nuna epoko.

19-a Internacia Esperanto-Semajno de la Kulturo kaj Turismo 2011

Tiu renkontiĝo okazis en Malgrat de Mar, Katalunio (Barcelono) Hispanio, de la 1-a ĝis la 8-a de oktobro 2011.

Al nia alvoko aliĝis 145 gesamideanoj, sed nur ĉeestis 131, iuj rezignis sian partoprenon pro malsanoj kaj aliaj kialoj. Se ni devus rimarkigi, kio estis plej ŝatata dum nia Esperanta evento, nepre ni devas mencii, la ĝuindan etoson ekzistantan dum la tuta Semajno. Ŝajnis familia renkontiĝo, ĉar iuj jam de longaj jaroj venas al ĉi tiu modesta Esperantista evento. Sen problemoj de ekonomio aŭ financado, kaj sen la ofte ĝena tasko elekti novan estraron, la partoprenantoj restis tute liberaj por aŭskulti prelegojn aŭ iri al la strando.

Inaŭguro de la Semajno, parolas S-ino Conxita Campoy i Marti, Urbestrino de Premia de Mar.

La dimanĉon 2-an de oktobro, matene estis inaŭgurita la Semajno, kun ĉeesto de S-rino Conxita Campoy i Martí, Urbestrino de Malgrat de Mar, post enkonduko de la subskribinto, salutis S-ino Conxita, kiu inter sinceraj salutoj, litere diris al ni: "**nepre daŭrigu vian lukton por solvi la lingvan problemon, kiun mi bone konas, ĉar urbestro de turisma marurbo**". Vi povas imagi, ke ŝi estis rekompensita per sincera aplaŭdado.

Komenciĝis la Semajno sabate posttagmeze per malfermo de libro-servo kaj Esperanto-kurso, gvidata de Stano Marĉek. Post je la 22-a horo, ni festis la tradician interkonatiĝon, kie ne mankis bona humoro, frandaĵoj kaj ĉampano Esperanto. La festo daŭris ĝis nokt-mezo.

Mardon la 4-an ni spektis la Operon "**Turandot**" (DVD).

La Premio Ada Sirkorska Fighiera estis aljuĝita al samideano Eugene de Zilaz. Bedaŭrinde, nek samideano Carlo Fighiera vidvo de Ada Sikorska nek la Premiito Eugene de Zilaz, ĉeestis la omaĝon.

La serion da prelegoj komencis geedzoj Michel-Hubert el Belgujo, kiuj por celebri ilian esperantistiĝon, realigis longan vojaĝon, 5.000 kilometrojn, tra la nordaj eŭropaj landoj. Dank' al ili, ni konas iomete pli bone tiujn landojn.

Nia kataluna samideano Guillen Nicolás, profesie ĝardenisto, instruis nin, kiel grimpi al la arbpinto por tondi branĉojn. Ne facila tasko, kiu en iuj aspektoj similas al tiu de la montgrimpistoj.

Samideano Eddy Raats (Belgujo) prezentis al ni la laboron realigatan de MAS (Monda Asembleo Socia), la unika Esperanta organizaĵo, kiu realigas siajn laborojn nur per la reto. Kaj samtempe oni prezentis la gigantan agadon en la traduka fako de samideano Wilhemo Lutermano, menciinde la tradukadon de "Le Monde Diplomatique" al Esperanto.

Nia klubano Pere Navarro-Rosinés, Profesoro de la Barcelona Unuversitato, malkovris al ni tiun mondon de la sciencistoj,

por klasifiki kaj doni konkretan nomon al diversaj vivaĵoj. Tiu galimatio de nomoj, ne estas facile komprenebla por ne fakulo, kaj laŭ li diris, ankoraŭ restas milionoj da vivaĵoj, plantoj, bestetoj, kiuj atendas sian vicon.
Dieter Rooke, parolis nome de la Esperanta Civito, en bonhumora formo, li klarigis al ni, kia estas la celo de tiu Asocio. Precipe li tuŝis la temon: raŭmistoj kaj finvenkistoj pri kio la Esperanta Civito tre interesiĝas.
Alia belga samideano D-ro Eduardo Kuster parolis al ni pri la "Belga kompromiso", analizis la historion de tiu lando kaj klarigis al ni la diversajn kialojn ekzistantajn en tiu lando. Kaj kompreneble sen forgesi la lingvan ĥaoson ekzistantan en tiu lando.
Fine alia samideano, Bouchet Rémy, ĉi tiu franca, translokigis nin per siaj bildoj al Laoso. Li prezentis al ni belegajn fotojn precipe pri religiaj monumentoj budistaj kaj kamparo, sen forgesi la bombardadon de Usono okaze de la Vjetnama milito.
Eĉ se ne troviĝis en la programo, samideanino Rodika Rodor, prezentis sian landon Rumanujon, kun ĝiaj aspektoj nunaj kaj pri la historio de la lando. Belaj bildoj klarigis multe pli la ŝatatan paroladon pri ŝia lando.
Ĉiujare estas debato pri Esperanto. Nunjare la temo estis "Ĉu Esperanto estas lingvo artefarita". La temo vekis grandan diskutadojn: iuj opiniis, ke ĉio ekzistanta estas artefarita, eĉ la lingvoj, aliaj asertis, ke ĉio devenas el la naturo, ankaŭ la lingvoj, la homo nur transformas la materion, do, la naturon. Aliaj opiniis, ke se la lingvoj franca, angla, ĉina, hispana... estas lingvoj naturaj, Esperanto ankaŭ estas natura lingvo, kaj ne artefarita.

Depono de florbukedo antaŭ la monumento al Esperanto en Sabadell.

Ankoraŭ ni havis duan interkonan vesperon, merkrede, kie denove troviĝis, frandaĵoj, dolĉa vino kaj ĉampano Esperanto.
La folklora vespero estis harmoniigita de la emsembla grupo "Els Rogers", ĉi tiaj muzikaj grupoj estas konataj ĉi tie, kiel "Grupoj de Habaneras", kaj precipe ili ludas Havanan muzikon, tre ŝatatan en Katalunio. Tiu havaneca muziko estis akompanata de la fama "cremat", rumo bruluigita, kiu ankaŭ enhavas aliajn spicaĵojn, kiel kafon. Ĉiu samidean(in)o ricevis taseton, speciale bakitan, kun teksto aludanta la Semajnon, kiel rememoraĵon de nia Esperanta Evento. La etoso en tiu nokto, estas neforgesebla.
Tri ekskursojn oni organizis. En duontaga ekskurso, ni vizitis la Muzeon pri natura akvo en Viladrau kaj la alian duontagan ekskurson ni dediĉis viziti la urbeton Caldas de Malavella kaj Santa Coloma de Farnés.
Por la tuttaga ekskurso, ni elektis Sabadellon, kie ni vizitis la Muzeon pri Paleontologio, unu el plej gravaj en Eŭropo. Dispone de la gevizitantoj estas komputiloj, per kiuj ĉiu povas elekti la temon deziritan de li/ŝi. Sekve ni iris al Avenuo Zamenhof, inaugurita la 12-an de junio 1912, laŭdire la unua en la mondo. En tiu strato mem troviĝas la monumento al Esperanto inaŭgurita la jaron 1993, kaj kies alteco de unu el siaj kvar kolumnoj estas je 14 metroj. Kaj ĉi tie apud la monumento, nia samideano Joan Manau magistratano pri la urba polico adresis al ni esperantlingve kuraĝigajn vortojn por daŭrigi nian Esperantan agadon. Ni daurigis nian promenadon kaj iris al strato Ludoviko Mimo, verkisto kaj esperantologo de Sabadell, fondinto de la nomata Analiza Skolo.

Luis Serrano Pérez

Kuirante kun Pilar

Merluĉo en verda saŭco

INGREDIENCOJ

8 Rond-pecoj da merluĉo	Plen-kulero da faruno
16 mituloj	akvo aŭ fiŝ-buljono
2 ajleroj	hakita petroselo kaj salo
Oliv-oleo	

ELLABORADO

Oni metu en pelvon (ne necese el argilo) la pikitajn ajlerojn kun 4 kulerojn da oliv-oleo, kiam ĝi akiru brunkoloron oni aldonu la farunon kaj ĉion movadi ĝis ties papiliĝo kaj poste aldoni iom da akvon aŭ fiŝan buljonon.

Tiam verŝi la merluĉon, la petroselon, kaj la mitulojn; lasu ĉion kuiri dum 2 al 3 minutoj ambaŭflanke kaj jen la plado estas preta.

Nunjare estas la ducent-jaro de la aprobo de la t. n. “Konstitucio de Kadizo”. Tiu evento, okazinta meze de la rezist-milito de la hispana popolo kontraŭ la invado far la armeo de Napoleono, estas konsiderata kiel la komenciĝo de la Konstituciismo en Hispanio. La historio de la konstituciismo en nia lando plene enkadriĝas en la hispana historio de la 19a kaj 20a jarcentoj kiuj, siavice, estis la tempa kadro de la procezo de moderniĝo de la lando, ties socio kaj institucioj. La konstituciismo mem estis esenca parto de tiu moderniĝo, kaj sur ĝi efikis, por bono kaj por malbono, la eventualaĵoj kaj akcidentoj de la ceteraj komponaĵoj de la moderniĝ-procezo. Ankaŭ la historio de la konstituciismo mem estis sufiĉe akcidenta kaj plena je eventualaĵoj. Fakte, estis laŭlonge de tiuj du jarcentoj kelkaj konstitucioj kun enhavo tre diversa, kaj en la procezo –tiel de la konstituciismo kiel de la moderniĝo– estis ankaŭ bremsado kaj retroiroj.

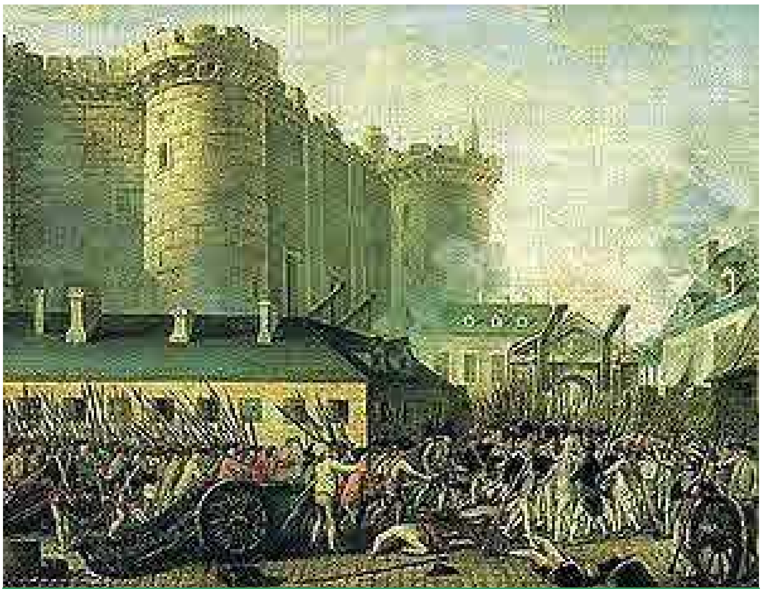
La disvolviĝo de tiu procezo de moderniĝo de la lando, en kiu enkadriĝis la hispana konstituciismo, tute ne estis harmonia. La vojo el la antikva reĝimo, ekzistinta ĝis la komenciĝo de la 19a jarcento al la nuna stato de la hispana socio, ne estis glata. Dum la dujarcenta periodo nia lando spertis alian intervenon de la franca armeo, krom tiu de la napoleona invado. Dum kelke da tempo estis restarigita la Inkvizicio de la antikva reĝimo. Oni proklamis preskaŭ dekon da konstitucioj; iuj el ili neniam aplikitaj, aliaj vidis interrompita ĝian funkciadon far militistaj intervenoj. Estis aliaj militistaj intervenoj celantaj antaŭenpuŝi la liberalismon. La lando perdis, laŭlonge de la 19a jarcento, kolonian imperion kiu estis formiĝinta dum pli ol tri jarcentoj. Ne mankis revolucioj, estis ŝanĝoj de reĝaj dinastioj, oni proklamis du respublikojn, kies vivo estis efemera. Estis kelkaj civilmilitoj inter la partianoj de la tradicio kaj la progresemaj fortoj...
Sed ni estas temante pri du jarcentoj kaj, tamen, en la raportado de ĉi tiu revuo ni okupiĝos nur pri la unua el tiuj jarcentoj. La periodon 1912 ĝis la nuntempo ni pritemos per sekva numero de la revuo.

Kvankam la centra temo de ĉi tiu historia raporto estas la konstitucioj kaj ties evoluo, oni ne povas lasi for aliajn aspektojn de la vivo de la lando. Politikaj problemoj, interdinastiaj bataladoj, invadoj de la lando, militistaj puĉoj, religia problemaro, militoj enlandaj kaj eksterlandaj, revolucioj, strikoj kaj laboristaj bataloj, kontraŭfrontiĝo de la Kortego kun la Parlamento, problemoj de lidereco en la sino de la partioj, disdivido de la partioj kaj apero de novaj politikaj fortoj, teritoria organizado de la lando, regionaj naciismoj… ĉio, kio konstituas la historion de la lando estas interne ligita inter si kaj kun la konstitucioj kiel kaŭzo aŭ rezulto de ili. Tial nia raporto atentas pri ĉiuj ĉi aspektoj de la socia vivo de la lando kaj intencas ke la priskribo estu sufiĉe ampleksa por provizi al la leganto kiel eble plej trafan bildon de la scenejo kaj la cirkonstancoj de la raportitaj eventoj, sed dume ne tro vasta preterpasante la limojn de gazeta artikolaro. Ni scias ke en iu aspekto nia raporto estas febla: la priskribado de la aferoj de Hispanio estas tro centrita ĝuste en Hispanio, kun tre malmultaj mencioj al la samtempaj okazintaĵoj en fremdaj landoj, kiuj povus esti en rilato, kiel kaŭzo aŭ kiel rezulto aŭ kiel simpla komparo, kun niaj enlandaj aferoj.

La Antikva Reĝimo

La voj-irado al la politikaj reĝimoj de demokratiaj liberecoj estis sufiĉe problema kaj evento-plena en preskaŭ ĉiuj landoj, kaj en ampleksaj regionoj el la mondo tiu procezo ankoraŭ ne finiĝis kaj ie ĝi eĉ ne komenciĝis. En Hispanio tiu procezo fakte koincidas kun la landa historio de la du lastaj jarcentoj, kaj tial ke la nuna stato de la afero ne estas perfekta oni povas konsideri ke la procezo estas ankoraŭ ne-finita.

Sed komence ni priskribu la politikan situación en nia lando antaŭ la la konstitucia epoko. Al tiu politika sistemo oni asignis, en la prihistoriaj medioj, la nomon de “Antikva Reĝimo”.

La ĉefa faktoro de la malstabiligo de la sistemo en Hispanio estis la revoluciaj eventoj de Francio.

En la jaro 1800 la hispana ŝtato daŭre estis ligita per ĝia multjarcenta pakto kun la privilegiitaj sociaj klasoj. Karakteriza eco de la Antikva Reĝimo estis ke krom la kamparanoj preskaŭ ĉiuj havis apartajn privilegiojn. La pinto de tiu sistemo estis la reĝo, kiu regadis ankoraŭ laŭ tiu maniero nomita “absolutisma monarĥio”, sur socio dividita en diversaj klasaj tavoloj. La absoluta povo de la monarĥo signifis ke li enkarnigadis la tri povojn: leĝodona, ekzekutiva kaj justica. Ĉies-ĉi funkcioj kunestis en la reĝa persono, kiu per delegado estis servita de ĉiuj funkciuloj kaj institucioj de la ŝtato.

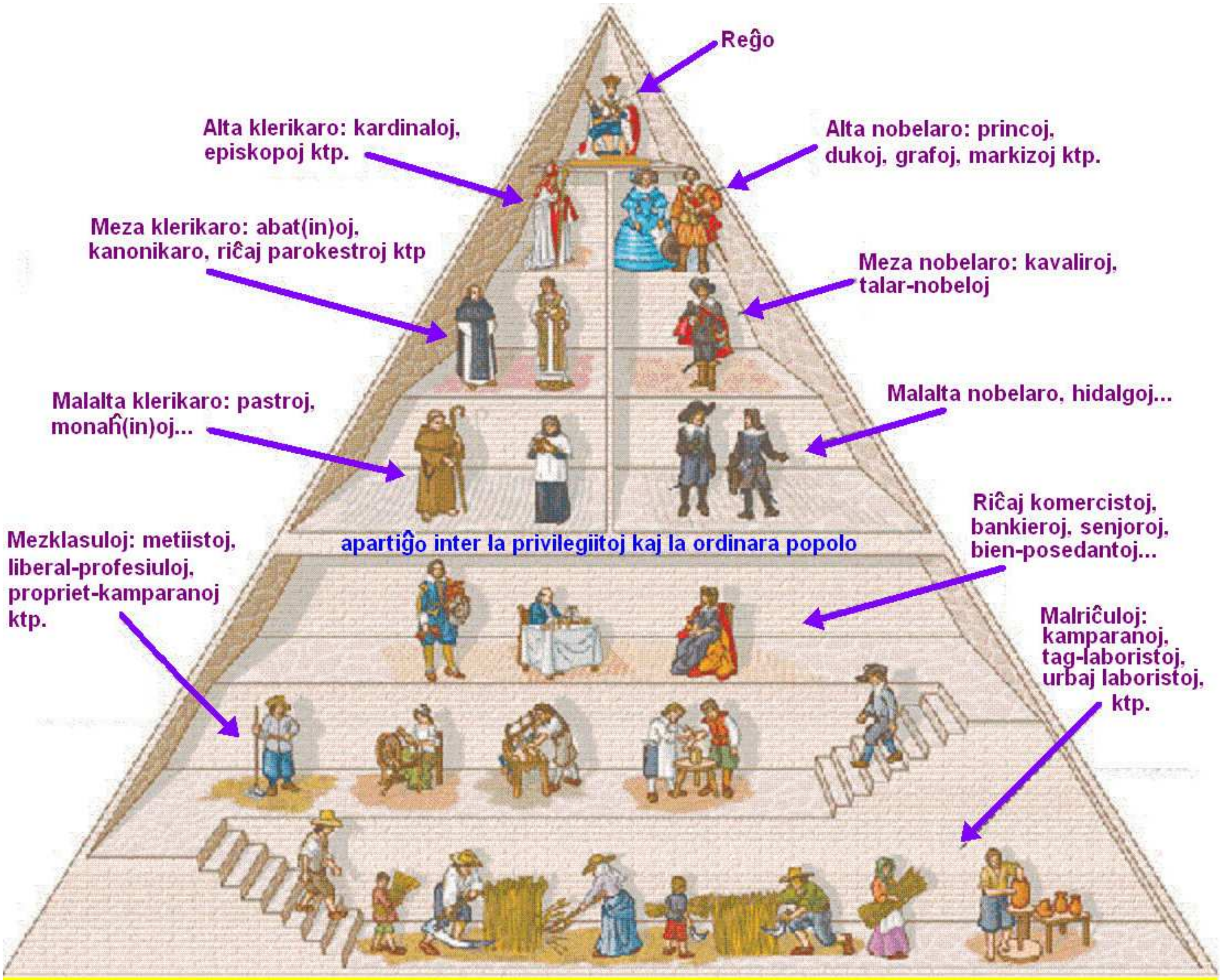
En Hispanio la reĝo efektivigadis sian povon sur teritorio kiu, eĉ se integrita en la unueco de la monarĥio, estis konstituita de pluraj kronoj: Kastilio, Aragono, reĝlandoj, princlandoj kaj provincoj, kun ne tre difinitaj inter-teritoriaj limoj, kaj institucioj kun malsamaj rajtoj –foruaj reĝimoj– kiuj ne akordiĝeblis kun unuiga organizado politik-administra. Sub tiu teritoria organizo ekzistis alia kiu estis rezulto de longdaŭra procezo de disiĝo de urboj kaj vilaĝoj el la reĝa dependo –senjorecaj terpecoj– pro transcedo de reĝaj funkcioj kaj rajtoj al la mastroj de tiuj teritorioj, kaj tiuj senjoroj efektivigadis propran jurisdikcion: ili nomumis urbestrojn, parokestrojn kaj juĝistojn, kaj tia diverseco de situacioj konkretiĝis en kompliko-plena leĝaro kiu kontempladis multajn privilegiajn esceptojn.

La tiama hispana loĝantaro nombris dek milionojn da personoj, grandparte kamparanoj. Tiam la tero estis la sola riĉfonto; 80 procento el la enloĝantoj estis rekte ligita al ĝi, sed ankaŭ la urbaj centroj dependis de ĝiaj rentoj. Ankaŭ la Eklezia klerikaro sin nutris el la rentoj de la bienoj kaj terposedaĵoj apartenantaj al la institucio krom el la dekonaĵoj kiujn ĉiuj pagadis. La nobelaro estis ter-posedanta. Plejparto el la manufakturaĵoj estis destinitaj kovri la bazajn necesojn de la popolo. Do, la socio de la Antikva Reĝimo baziĝis sur la agrokultura agado kaj tre malegaleca distribuo de la proprieto de la tero. Tiu socio daŭre subtenis klastavolan strukturon en kiu la leĝoj kaj la kutimoj estis generintaj hierarkion de ordenoj submetitaj al ekonomia kaj jura malegaleco.

En la religia tereno persistadis ankoraŭ la Inkvizicia Tribunalo kies celo estis konservi la religian dogmaron kontraŭ la ideologiaj influoj (religiaj kaj ankaŭ politikaj) kiuj povus minaci la stabilecon kaj integrecon de la sistemo.

Komence de la 19a jarcento tiu sistemo estis fakte neeltenebla, ĉefe post la sendependiĝo de la nord-Amerikaj kolonioj kaj la revolucia konvulsio en Francio. La graveco de la nobelaro tre malpliiĝis laŭlonge de la antaŭa jarcento. Dume daŭre pliiĝis la graveco kaj la riĉeco de la burĝaro, ĉefe dediĉita al la komercado, la ekspluatado de la kolonioj, industria agado, provizado al la armeo kaj kontrolo de la urbestraroj. En ĝia ascendo la burĝaro koliziis kun leĝoj kaj privilegioj, do tiu klaso emis al libereco (politika kaj ekonomia) kaj egalrajteco. En tiu pretendo tiu klaso eniris en kontraŭdiron kun la nobeloj kaj la klerikaro.

La popolaj kaj kamparanaj amasoj, t.e. plejparto el la Tria Klaso, eltenadis la tutan pezon de la Antikva Reĝimo. Male ol la burĝaro, tiuj klastavoloj ne aspiris al politika libereco aŭ leĝa egalrajteco sed nur al la viv-tenado; la kovrado de la bazaj viv-necesoj. Mankis klaskonscio al tiuj socitavoloj, tial, kiam la malsato pro magraj rikoltoj mobilizigis ilin, ili enkadriĝis en la Trian Klason kun la burĝaro, kiu sciis allogi kaj gvidi ilin favore al siaj celoj.
Sed la ĉefa faktoro de la malstabiligo de la sistemo en Hispanio estis la okazintaĵoj en la najbara lando. La revoluciaj eventoj de Francio baldaŭ implikis nian landon en ne deziritajn militojn. Fiaskinte la intencoj de la hispana kortego savi la francan reĝon Ludoviko la 16a, nia lando sin trovis, kiel aliancano de Anglio, en milito kontraŭ la revolucia Konvencio.
La tiama hispana imperio de militista vidpunkto estis duaranga potenco en Eŭropo kompare kun la potencaj armeoj de Francio kaj Britio. La franca armeo invadis nian landon kaj konkeris teritoriojn en Vaskonio kaj Katalunio. Poste rezultis facile reakiri tiujn teritoriojn surbaze de pakto kun la revolucia Francio sed la prezo de tiu aranĝo estis la kontraŭfrontiĝo kun GrandBritio, kiu de tiam tre malhelpis kaj damaĝis la interkomunikiĝon de Hispanio kun ĉi ties kolonioj en Ameriko.
Napoleono kaj ĉi ties imperio heredis la aliancon kun Hispanio kaj plu implikis ĉi tiun landon en konfliktojn kontraŭ Anglio, invado al Portugalio… Kadre de tiu freneza politiko Hispanio perdis, en la batalo de Trafalgaro, sian eskadron, la ilon de ĝia interkomunikado kun sia imperio en Ameriko, kio estis la komenco de procezo de iom-post-ioma perdiĝo de tiu kolonia imperio.
Sed plej grave estis ke en la kurso de la freneza ekspansia politika kariero de Napoleono, la franca imperiestro, decidis anstataŭi la hispanan reĝan dinastion per personoj de sia familio. La procezo estus povinta rezulti sukcesa kaj paca se oni estus entreprenintа ĝin trankvile, sed la planoj kaj agadmaniero de Napoleono implicis haston, urĝon, kaj oni falis en erarojn kiuj fuŝis ĉion. Parte el la hispana loĝantaro kaj ties politikaj institucioj akceptis la Napoleonan aranĝon sed ekaperis ega popola rezisto kontraŭ ĝi. La armeo de la Franca imperio invadis la landon…

SOCI-KLASA STRUKTURO DE LA ANTIKVA REĜIMO

La Konstitucio de Bajono

Temante pri la hispanaj konstitucioj, en la tekstoj pri historio, politiko k.s. oni kutime mencias kiel komenciĝo de la konstituciismo en Hispanio la Kadizan Konstitucion de la jaro 1812, kiu estis proklamita kadre de la rezistmilito de la hispana popolo kontraŭ la napoleona invado de la lando. Sed oni devas precizigi ke jam en la jaro 1808, Napoleono mem iniciatis la aprobon de iu Konstitucio por Hispanio kiu, laŭ lia plano, estus reĝata de lia frato Jozefo. Tiu napoleona konstitucio nomiĝis "Konstitucio de Bajono" tial ke ĝi estis ellaborita kaj aprobita en la franca urbo de Bajono kie la hispanaj reĝoj de la burbona dinastio, ĝis tiam reĝanta en Hispanio, abdikis favore al Napoleono kaj ĉi tiu al sia frato. Ambaŭ konstitucioj, tiu de Bajono kaj tiu de Kadizo estis tre similaj en kio koncernas al la politikaj konkeraĵoj rilate al la Antikva Reĝimo.

Jozefo Bonaparto, frato de la franca imperiestro.

La napoleona konstitucio estis ellaborita far iu asembleo kiun kunvokis la imperiestro tuj post kiam la hispanaj institucioj –Regant-Konsilantaro, Konsilio de Kastilio kaj Urbodomo de Madrido– akceptis kaj aprobis la abdikojn de Bajono kaj la kronadon de Jozefo Bonaparto kiel reĝo de Hispanio kaj ĉi ties kolonia imperio en Ameriko kaj Filipin-insularo. La kunvokita asembleo devis kunigi en Bajono 150 membrojn el la t.n. sociaj klasoj la 15an de Junio de 1808. Tamen la ribelo kontraŭ la francoj diversoloke en Hispanio post la sangaj eventoj de la 2a de Majo en Madrido, igis ke plejparto el la kunvokitaj asembleanoj rifuzis adresiĝi al Bajono. Krom iuj nobeloj kaj eklezi-uloj, alvenis tien nur 20 asembleanoj elektitaj de iliaj provincoj, kaj oni devis distribui akreditaĵojn al iuj hispanoj loĝantaj en tiu urbo kaj ĉi ties ĉirkaŭaĵoj. Tiamaniere ĉeestis la inaŭguran sesion 65 deputitoj, kaj la ferman sesion, la 7an de Julio, 91 deputitoj. La asembleo havis dek du sesiojn kaj ellaboris fundamentan leĝon laŭ projekto prezentita de Napoleono.

Tiu Napoleona aŭ Bajona ĉarto, pli ol konstitucion ŝajnis statutaron. Ĝi ne pridiskutis la absolutan povon de la monarĥo, sed tamen enkondukis ian reprezentan reĝimon. La dokumento konsistis el du partoj diferencigitaj; la unua estis la priskribo de politika sistemo kiu, laŭ la franca modelo, estis formita de diversaj kolegiaj organoj: Ŝtata Konsilantaro, Senato kaj Parlamento, kiuj estus nuraj ĉambroj de diskutado por nuancigi la projektojn prezentitajn de la Monarĥio. Oni devas konstati ke la membroj de la Ŝtata Konsilio kaj la Senato devus esti elektitaj far la Reĝo, kaj la deputitoj de la Parlamento estus elektitaj el inter tre malampleksa kolektivo konstituita de la urbestroj kaj la parokestroj de la plej gravaj urboj.

La dua parto de la konstitucia teksto temis pri instituciaj reformoj kiuj, se oni estus aplikintaj, konstituus por la hispanoj profundan transformigon akorde kun la francaj revoluciaj ideoj. Enestis en ĝi iu Deklaracio pri la rajtoj de la individuoj, malapero de la privilegioj, ne-perforteco de la loĝejo, abolo de la turmentado, ĵura egalrajteco kun malapero de la specialaj tribunaloj por la privilegiitoj. Oni difinis kiel religio de la hispanoj la Katolikan, sed kun malapero de la Tribunalo de la Inkvizicio.

Estis ankaŭ serio da disponoj pri organizado teritoria kun malapero de la senjoraj feŭdoj, kaj divido de la lando en provincoj. Aliaj disponoj temis pri la malapero de la internaj doganoj kaj la revizio de la foruoj de Eŭskio. Laŭ la 8a artikolo de tiu konstitucia teksto la kolonioj de Ameriko kaj Azio ĝuus samjan rajtojn kiel la metropolo. Fakte, multaj el tiuj disponoj similis al tiuj, kiuj oni estos decidotaj post kelkaj jaroj en la konstitucio de Kadizo.

La fakto ke la reĝimo kiu promociis tiun konstitucion fine fiaskis kaj Napoleono devis rezigni siajn planojn por Hispanio, igis ke la Konstitucio de Bajono, krom esti neniam plene aplikita pro la milito, eĉ ne ricevis atenton far la historiistoj. Tamen, oni devas agnoski ke en tiu parto de la lando sub la franca kontrolo dum la milito, kelkaj disponoj formulitaj de tiu leĝa dokumento havis faktan aplikadon. Oni devas rekoni ke en aliaj cirkonstancoj tiu ĉarto povintus esti deca komenciĝo de la hispana konstituciismo.

Kadizo
La Konstitucio de 1812

Estante la lando invadita de la Granda Napoleona Armeo kaj grandparto el ties loĝantaro en rezist-milito kontraŭ la leĝeco kiun la franca imperi-estro volis trudi al la hispana nacio, la vojo al la Konstitucio de Kadizo, aprobita kvar jarojn post la komenciĝo de la milito, estis nek glata nek facila. Dum la tempo kiam oni estis debatante en Bajono la Napoleonan Konstitucion, en kelkaj hispanaj regionoj formiĝis kvazaŭ spontane iuj strangaj institucioj nomitaj "Juntoj". Komuna trajto de ĉiuj-ĉi juntoj estis ke ĉiu el ili sin konsideris kaj proklamis "suverena". Tia situacio estus povinta provoki rompiĝon de la politika unueco de la hispana lando, unueco ne tro firma kaj ĉiam sub-danĝere.
Sed post la Batalo de Bajleno, la sola venko sur la franca armeo atingita nur de hispanoj, formiĝis iu Centra Junto, tutnacia, konstituita de pluraj membroj de la diversregionaj juntoj. Tiu Centra Junto atribuis al si mem la reprezentadon de la tuta lando kaj unuaranga povo de la Hispanio kiu kontraŭbatalis Napoleonon. Tiu reganta junto sid-ejis en la Reĝa Palaco de Aranĥuezo kun la titolo de "Centra Suprema Junto kaj Reganta de la Reĝlando", titolo kiu signifis ke la provincaj juntoj rekonis tiun povon kaj ke sur ĝi kuŝis la aŭtoritato de la Monarkio.
Poste, en januaro de la jaro 1809, iu dekreto de tiu centra aŭtoritato disponis ke la provincaj juntoj estu nuraj ekzekutantoj de la disponoj de la centra Junto, do, ili ĉesis esti supremaj aŭ suverenaj. Tiuj disponoj kaj la malbona rezulto de la milito post la alveno de Napoleono por rekte gvidi la operaciojn en Hispanio (la Centra Junto devis retiriĝi unue al Seviljo kaj poste al Kadizo) igis kreski en la lando la malkontenton kontraŭ la Centra Junto. Cetere, ĉi tiu politika organo estis stranga organ-ismo sen ia ajn rilato kun la tradicio de la lando. La 29an de januaro de 1810 la Centra Junto cedis sian suverenecon al iu t. n. "Regenta Konsilio" konsistanta el kvin personoj por sin dediĉi de tiam al la organizado de la kunvoko de Kortesoj.
La korteso-kunvoko ĝuis ĉies apogon. La tradici-emaj sektoroj de la socio pensis ke temus pri kortesoj laŭ la tradicia kutimo de la lando, t. e. asembleo kiu interakordadis kun la monarĥoj ne tuŝante la absolutisman povon de la reĝoj, sen pliaj pretendoj ol konstitui regentan organon dum la foresto de la reĝo sekvestrita de Napoleono. Dume la klerismaj, liberalaj sektoroj, kontemplis la eblecon konverti tiujn kortesojn en konstitucio-donan asembleon limigante tiun absolutisman po-von de la krono. La ambigueco daŭris dum kelkaj monatoj, ĝis la komenciĝo de la kortesaj sesioj. Kvinpersona komisiono estrita de la gijonano Gaspar Melchor de Jovellanos konsultis ne malpli ol 150 instituciojn kaj altrangajn persojn celante ellabori la temaron de la sesioj kaj la komponon de la delegitaro. Tiu konsulto al la lando provokis respondon kiu evidentigis la krizon de la Antikva

Reĝimo kaj la neceson je kompleta ŝanĝo. Pli da malkonsento estis pri la formo decidi la membrojn de la asembleo, ties nombro, la proporcio koncerna al ĉiu soci-klaso, la daŭro de ties mandato…

La 1an de januaro de la jaro 1810 la Centra Konsilio, laŭ opinio de Jovellanos, kunvokis kortesojn por la 1a de marto. Baldaŭ evidentiĝis ke ne sufiĉis la tempo fiksita por aranĝi ĉion necesan, interalie por ke la amerikaj teritorio sub hispana dependo sendu siajn delegitojn. Aliflanke estis la fakto ke oni ne povis kalkuli kun la hispanaj provincoj okupitaj de la franca armeo. En kio rilatas al la nombro de la parlamentanoj la opinio de Jovellanos estis du ĉambroj laŭ la angla modelo, unu de la nobelaro kaj la alia por la cetero el la socio, sed fine oni decidis unusolan ĉambron laŭ la franca modelo. Pri la elektado de la delegitoj oni decidis miksan metodon inter tradicio kaj moderneco; oni kunvokis laŭnome la sociklasojn de la nobelaro kaj la klerikaro, kaj laŭ elektado la perantojn de la popolo.

Gaspar Melchor de Jovellanos

Ne ekzistas ekzakta listo de la deputitoj kiuj fine komponis tiun eksterordinaran parlamenton kaj krome ĝia nombro variis inter iuj sesioj kaj aliaj. Laŭ iu historiisto la nombro da parlamentanoj estis 308, sed la konstitucio estis subskribita de 184 kaj la dissolvo de la Parlamento, en septembro de la jaro 1813, estis subskribita de 223 delegitoj. La dato de la komenciĝo de la sesioj devis esti prokrastita ĝis la 24a de septembro de 1810 pro la malfacilaĵoj en la elektado de la delegitoj. Tiutage, la 104 deputitoj kiuj povis alveni al la Kadiza Insulo Leono kunsidis en la teatrejo de la urbo por la malferma sesio, iome senorda ĉar ne estis antaŭpreparita ia tagordo. Ekde la 24a de februaro de 1811 la sesioj okazis en iu granda preĝejo de Kadizo.

Dum la sesioj de 1810 al 1812 la kadiza Parlamento okupiĝis pri la politikaj reformoj. De 1812 al 1813 ĝi pristudis la sociajn reformojn, kaj fine, de 1813 al 1814 oni entreprenis la ekonomiajn reformojn. Sed la konstitucia teksto kiu estis aprobita la 19an de marto de 1812 estis entenita inter la politikaj reformoj. Ĝi enhavis 384 artikolojn dividitaj en 10 ĉapitroj. Kvankam ĝi tiome estis ampleksa, tamen restis for de ĝi tre gravaj aferoj kiel la libereco pri industrio, la limigo de la bienoj akorde kun la nova konceptado de la proprieto, kaj la nuligo de la senjoraj jurisdikcioj. Tiuj aferoj devis esti traktataj poste pere de Parlamentaj Dekretoj. Sed la konstitucia teksto, kun ĉiuj ties mankoj fariĝis mito de la hispana konstituciismo. Aliflanke, la koncepto de Konstitucia Monarkio, kontraŭa al tiu de la absolutisma igis ke tiu Konstitucio fariĝis politika simbolo kaj ke la sola vorto "konstitucio" rezultis pli alloga por la amasoj ol aliaj kiel "libereco" aŭ "demokratio". Laŭ tiu konstitucio la suvereneco kuŝis en la Nacio.

Ekde la somero de la jaro 1812 la Kadiza Parlamento dediĉiĝis al la sociaj reformoj laŭ la spirito de la aprobita konstitucio: pres-libereco, esprim-libereco… La malamikoj de la konstituciismo tuj uzadis tiujn rajtojn por kontraŭbatali la konstitucion mem. En la religia tereno la teniĝo de la Konstitucio de Kadizo estis tre simila al ties de la Napoleona Konstitucio: proklamo de la katolikismo kiel la religio de la hispanoj, sed kun abolo de la Tribunalo de la Inkvizicio. Tio vekis la malamon de la klerikaro kontraŭ la Konstitucio, des pli ke ĉi tiu ne sin deklaris favora restarigi la religiajn ordenojn abolitajn de Jozefo Bonaparto kaj kiel ĉi tiu kaj ties Bajona Konstitucio, la Kadiza kontemplis la intencon alieni la ekleziajn bienojn kaj propraĵojn. Krome, la konstituciaj artikoloj kiuj atribuis al la Parlamento la ellaboradon de planoj por la edukado kaj la universitatoj vekis la oponon kaj kontraŭstaron de la klerikaro kaj la partianoj de la absolutisma reĝimo. Fakte, la debato pri la Inkvizicio estis la plej akra. Prave, la liberaluloj konsideris ke la civila libereco kaj la pens- kaj verk-libereco rezultis damaĝitaj de la Inkvizicio, kaj tio estis kaŭzo de la hispana dekadenco. La debatado de ĉi tiu afero, laŭlonge de la 19a jarcento, pliintensigis la kontraŭdirojn inter la tradiciaj soci-sektoroj postulantaj eklezian povon kaj la kontraŭantoj de tiuj ideoj, kiuj, fine, plietendigis la rifuzon de la privilegioj de la klerikaro el la tuta Eklezio kaj la religio ĝenerale. Tio estis kaŭzo de gravaj atakoj kontaŭ la eklezia institucio dum la sekvintaj du jarcentoj.

La abolo de la jurisdikcio de la senjoroj respektis, tamen, ĉi ties propraĵon sur la teraj posedaĵoj. Ankaŭ tio estus fonto de gravaj reformoj nerealigitaj kaj de la konfliktoj kiujn tiu situacio generis en la 19a kaj la 20a jarcentoj.

Tia estis la situacio fine de la milito, kiam revenis la Reĝo Ferdinando la 7a en marto de 1814.

La liberala jartrio

La reĝado de Ferdinando la 7a kaj la teniĝo de tiu monarĥo rilate al la liberala karaktero de la konstitucio povas esti komprenitaj konsiderante ke tio devas esti enkadrigita en la fenomeno de la eŭropa Restariĝo, kiu sekvis al la malvenko de Napoleono. La fiasko de la planoj de la franca imperiestro permesis la revenon al Hispanio de la Reĝo Ferdinando. Tio koincidis kun la renoviĝo de la parlamenta membraro. En la delegitaro, la nombro da konservativaj parlamentanoj duoblis tiun de la liberaluloj. La klerikaro kaj politikaj elitoj tre aktivadis favore al politiko de bremsado de la reformoj.

La Reĝo revenis al Hispanio la 24an de marto de 1814. Ĉiuj atendadis kun intereso lian revenon. La tradiciemaj fortoj esperis ke li restarigu la absolutismon, kaj la liberaluloj esperis ke li ĵurus la Konstitucion. Neniu sciis kian estos la reĝa teniĝo pri tiu temo; la Reĝo mem, dum la unuaj monatoj de 1814, ne havis klaran ideon pri kian decidon preni. Sed li, baldaŭ poziciiĝis pri la temo; li deklaris ke li ne nur ne ĵuros la Konstitucion sed ke ĉi tiu kaj la dekretoj de Kadizo estis senvalidaj, kvazaŭ ili ne estus ekzistintaj. Krome li ordonis la dissolvon de la Parlamento kaj la areston de la liberalaj deputitoj. Fakte, tio estis vera puĉo ĉar atencis kontraŭ la legitima aŭtoritato.

La reĝa puĉo povis sukcesi ĉar la kontraŭkonstituciaj fortoj de la socio estis pli organizitaj kaj konsciaj ol la konstitucio-favoraj sektoroj de la socio. Por plejparto el la hispanaj kamparanoj (la plej multenombra socia tavolo en la lando) la kostitucio signifis nenion, aŭ pli ĝuste, ili eĉ sciis nenion pri la ekzistado de tiu novaĵo. Cetere la klerikaro instigis la malsaĝajn amasojn apogi la reĝon kontraŭ la liberalismo.

La ses jaroj kiuj sekvis al la reveno de la reĝo karakteriĝis pro la intenco de ĉi tiu restarigi la situacion ekzistintan ĝis la jaro 1808. Tiu procezo koincidis kun granda ekonomia depresio en Eŭropo. En Hispanio tiu krizo estis speciale grava por la ŝtataj financoj ĉar, krome, la rilatoj kun la amerikaj kolonioj estis ne-ekzistantaj tiam. La planoj entreprenitaj por plibonigi tiun situacion rezultis senfruktaj. La tiamaj registaroj de Hispanio ne komprenis la naturon de la krizo kaj ne sciis artikigi ian nacian merkaton kiu kompensus la perdon je komerca trafiko kun Ameriko kaj mankis al ili iu agrara politiko.

La armeo estis la socia sektoro kiu esprimis la ĝeneralan malkontenton. La ĉeso de la milito kaj la ekonomia krizo okazigis ke multaj oficiroj estis eksigitaj el la armea servo aŭ vidis siajn monenspezojn malgrandigitaj. Kaj en la kadro de la reakcia absolutismo oni favoradis nur la militistajn kadrojn de la nobelaro. Do, la armeo restis dividita kaj parto el ĝi sin tenis kontraŭ la regantaro esprimante tiele la ĝeneralan senton de la lando, Dum la jarseso 1814-1820 okazis kaj fiaskis kelkaj militistaj ribeloj kontraŭ la regantaro.

La ĉefaj el tiuj militistaj ribeloj kontraŭ Ferdinando la 7a estis:

- La 17an de marto 1814, insurekcio en Valencio subgvide de Milans del Bosch.
- La 25an de septembro 1814, insurekcio en Pamplono estrita de Espoz y Mina.
- La 19an de septembro 1815, ribelo gvidita de Juan Díaz Porlier en Korunjo.
- Konspiro de Vicente Richard la 21an de februaro de la jaro 1816.
- Puĉo de Lacy, Milans kaj Torrijos en Caldetas, la 4an de aprilo 1817.
- Ribelo de Juan van Halen la 21an de septembro de la jaro 1817.
- Komploto de San Miguel kaj Valledor en "El Palmar", la 8an de julio de 1819.
- Insurekcio de Joaquín Vidal, Lis kaj Calatrava en Valencio la 1an de januaro de 1819.

Ĉiuj-ĉi intencoj fiaskis ĉar mankis al ili la apogo de iu parto el la popolo. Plejparto el la hispana loĝantaro ne komprenis nek volis kompreni tiujn aferojn kaj ne partoprenis en ili. Estis nur konflikta afero inter la politikistoj kaj la militistoj. Foje la soldatoj mem de la ribelintaj armeestroj ne obeis la ordonojn de iliaj superuloj kaj bataladis favore al la absolutisma reĝimo. Tiel, la Reĝo Ferdinando la 7a daŭre sukcesis sin teni en la povo.

La Reĝo Ferdinando la 7-a

Tial, kiam okazis en "Las Cabezas de San Juan" (urbo proksima al Kadizo) kroma ribelo, la 1an de januaro de la jaro 1820, la afero vekis en la Reĝa Kortego nek surprizo nek timo. Des pli ke la gvidantoj de tiu insurekcio eĉ ne estis altrangaj armeestroj sed nur mezgradaj oficiroj: la kolonelo Quiroga, el Galegio, kaj la Majoro Riego, el Asturio. Do jam dekomence oni esperis ke la afero baldaŭ fiaskus. Sed ĉi-foje la ribelintoj ĝuis la apogon de la soldataro; temis pri garnizono preta enŝipiĝi destine al la Amerikaj kolonioj por kontraŭbatali tieajn insurekciojn kontraŭ la hispana metropolo. La ribelo de Rafael de Riego ne estis pli bone organizita ol la antaŭaj sed sufiĉis la eta popola apogo kiun ĝi atingis por venki sur la absolutisma reĝimo kiu, fakte, estis vere febla. Post malgranda komenca sukceso Riego proklamis la restarigon de la Kadiza Konstitucio de 1812. Tiun proklamon li faris en la urbo kie garnizonis lia regimento, sed ne povis fari la samon en la urbo mem de Kadizo ĉar malhelpis lian eniron en tiun urbon la oficiro Fernández de Córdova. La ribelintoj ne sukcesis eniri en la Konstitucian urbon sed ankaŭ ne estis venkitaj de la trupoj kiuj apogadis la reĝon. Fakte, Riego sukcesis aresti la militistan estron de la armeo destinita al la ekspedicio al Ameriko, la grafo de Calderón. Sekve la trupoj de Riego diskuris tra kelkaj urboj de Andaluzio esperante veki ĝeneralan popolan ribelon kontraŭ la absolutismo, sed la popolanoj restis indiferentaj antaŭ la afero. Do, la movado ne estis sufokita sed ankaŭ ne trovis la esperitan apogon. La 11an de marto, pli ol du monatojn post la komenciĝo de la ribelo, tiuj soldatoj kiuj ankoraŭ apogadis Riegon decidis disiĝi serĉante rifuĝon en la montaro de Ekstremaduro.

Sed dume okazis kroma militista ribelo en Korunjo, kaj poste aliaj en Zaragozo, Pamplono, Barcelono… La 7an de marto la Reĝa Palaco en Madrido estis sieĝita de grandamaso da civitanoj sin manifestaciante kontraŭ la absolutismo. La Reĝo metis la garnizonojn de Madrido sub la ordonojn de Generalo Ballesteros por sufoki la popolan movadon, sed tiu militisto rifuzis apogi la reĝimon kaj devigis la monarkon akcepti la Konstitucion. La 10an de marto la Reĝo publikigis manifeston al la hispana nacio apogante la Konstitucion, deklarante: ***Ni marŝu sincere, kaj mi la unua, tra la konstitucia vojo***. Tiele komenciĝis la **Liberala Jartrio**.

Tiamaniere komenciĝis la dua liberala sperto en Hispanio, kiu daŭris tri jarojn kaj kiu influis sur la popola menso pli ol estis farinta tiu de Kadizo. La nova Parlamento komencis siajn sesiojn en julio de 1820 kaj oni revalidigis la reformojn aprobitajn en Kadizo dum la milito. La monarko uzadis la vetoo-rajton kiun asignis al li la Konstitucio por bremsi kaj malhelpi tiujn reformojn.

Renaskiĝis la kontraŭ-klerikarismo kaj oni abolis denove la monaĥajn ordenojn. Denove estis elpelitaj el la lando la jezuitoj kaj oni malpliigis la fiskan sistemon de la Eklezio. Ankaŭ, oni dekretis la alienadon de la posedaĵoj de la regul-submetita klerikaro. La Eklezio, do, staris inter la plej akraj malamikoj de la Konstitucia reĝimo. La tradiciemaj fortoj komencis agadi, ene kaj for de la Parlamento, por restarigi la absolutisman povon de la Reĝo kaj eĉ okazis, kun la sekreta konsento de la monarĥo, insurekcioj en Navarrio kaj Katalunio kaj ribelo de la Reĝa Gvardio.

Do, la lando spertis plurjaran periodon de politika nestabileco kaŭzita de la senĉesa konspirado kontraŭ la konstitucia reĝimo far la monarko kaj pro la politikaj konfliktoj inter moderaj liberaluloj kaj tiuj pli ekzaltitaj kaj inklinaj al plej radikalaj reformoj. Tiu rivaleco generis la aperon de la unuaj politikaj partioj en la historio de la lando.

La Reĝo negocis sekrete kun la Sankta Alianco la invadon de Hispanio. Tiu Alianco estis formita de Prusio, Aŭstrio, Rusio kaj Francio. Ĝia celo estis eviti sociajn eventojn kiel la Granda Franca Revolucio de 1789 kaj procezojn kiel tiu kiu entronigis Napoleonon. Estis evidenta ke la tiama situacio de Hispanio konstituis minacon por la stabileco kiun la monarkioj de tiuj landoj volis certigi en Eŭropo. Do, la potencoj de tiu Alianco decidis en la Kongreso de Verona, la 22an de oktobro de 1822 interveni en Hispanio por restarigi la absolutisman povon de Ferdinando la 7a. Frukte de kongresa decido estis sendita al Hispankio franca armeo da 95.000 soldatoj. En la hispana historigrafio oni nomas tiun armeon «la Cent mil Filoj de Sankta Ludoviko». Ĝi estis komandita de Ludoviko Antonio de Burbono, duko de Angulemo.

Duafoje en tiu 19a jarcento franca armeo invadas Hispanion. En aprilo de 1823, post trairi la Pirenean montĉenon la cent mil promenis tra Hispanio kaj metis finon al la liberala aventuro. Ili sendube determinis la estontecon de la posta historio de Hispanio kaj semis la bazojn por la plej nigra etapo de la reĝado de Ferdinando 7a, la nomita Abomeninda Jardeko (1823–1833) dum kiu tiu friponulo restaŭris la plej subpremigan absolutismon kaj sufokis ĉiun liberalan aspiron en la lando.

Preskaŭ la tuta intelektularo el la lando devis ekziliĝi elmigrante ĉefe al Anglio. Tiuj kiuj restis en la lando devis suferi procezon de elpurigado, aŭ estis marĝenitaj, kaj multaj el ili estis kondamnitaj al mort-puno, kiel okazis al la Generalo Riego mem.

Rafael de Riego

Rafael del RIEGO y Núñez naskiĝis la 9an de aprilo 1784 (laŭ alia fonto je la 24-a de novembro 1785) en Santa María de Tuña, Asturio, ene de familio de la klerisma intelektularo.
Post ĉeesto en la Universitato de Oviedo en 1807, li translokiĝis al Madrido por fariĝi profesia militisto. Tiujare li partoprenis en la t.n. "Insurekcio de Aranĥuezo". En la jaro 1808, dum la Milito de kontraŭ la napoleona armeo, li estis kaptita de la francoj kaj enkarcerigita en Eskorialo, el kie li poste eskapis.
La 1an de novembro de 1808 li partoprenis en la Batalo de Espinosa de los Monteros, kaj tie li denove estis kaptita de la francaj trupoj. Dum kvin jaroj li troviĝis en la francaj koncentrejoj de milit-kaptitoj. Tie li kontaktis kun membroj de Framasonaro kaj fariĝis adepto de tiu sekreta societo. Liberigita post la franca malvenko de 1814, li vojaĝadis tra Anglio kaj Germanio. Reveninta al Hispanio li re-eniris en la armeon en la rango de ĉef-leŭtenanto.
Dum la absolutisma jarseso de la reĝo Ferdinando la 7a, li partoprenis en konspiro de la framasonoj kaj liberalistoj kontraŭ la reĝo. En la jaro 1819 la reĝo formis 10 batalionojn por batali kontraŭ la ribelo en Suda Ameriko. Riego iĝis majoro de la asturia bataliono. Tamen, post la alveno al Kadizo, li komencis ribelon la 1an de januaro de 1820, kaj petis la restarigon de la Konstitucio de 1812. Post pozitivaj aliĝoj de aliaj generaloj, la reĝo cedis kaj tiam komenciĝis la liberala regado.
La nova ***progresista*** registaro nomumis Riegon Generalo kaj poste Kapitan-generalo de Galegio. En 1821 oni lin translokigis al Aragono. La 18an de junio li edzigis sian kuzinon Teresa del Riego y Bustillos. La 4an de septembro tiujare, okaze de respublikana ribelo, li estis akuzita je respublikanismo, kaj enkarcerigita. Tamen, lia popolareco kreskis, kaj en 1822 li estis elektita en la Kortesoj (***Parlamento***), kaj liberigita.
En decembro 1822, en la Kongreso de Verona, la landoj de la Sankta Alianco decidis ke liberala reĝimo en Hispanio estus risko por la stabileco en Eŭropo, kaj decidis interveni militiste favore al la absolutisma monarĥio. Je la 7a de aprilo de 1823 franca armeo trairis la Pireneojn. Riego ekkomandis la 3an Armeon, kaj rezistis la invadantojn. Tamen, en septembro li estis perfidita, kaj malliberigita en la urbo de Anquillas (Ĥaeno). Li estis juĝita en Madrido, akuzita je perfido, kaj kulpigita. La 7an de novembro de 1823 Rafael del Riego estis pendumita en la madrida placo "Cebada".
Riego fariĝis la simbolo de la liberalismo kaj de la respublikistoj en Hispanio. ***Himno de Riego***, kantaĵo honore al Riego estis la himno de la Dua Hispana Respubliko (1931-1939). Nun lia portreto estas montrata en la sidejo de la hispana Parlamento.

Vivu la ĉenoj!

La interveno de la franca armeo subgvide de la duko de Angulemo por restarigi la absolutisman reĝimon estis afero kiu solviĝis favore al la francaj trupoj laŭlonge de malmultaj monatoj. Male al tio okazinta en la franca invado de 1808, plejparto el la hispana loĝantaro ne reagis kontraŭ la invadintoj de 1823. En la stato de malklereco de plej granda amaso de hispanoj, la simbolo de la legitima aŭtoritato estis la persono de la reĝo kaj ne la Parlamento, nek la leĝoj, nek la Konstitucio. Do, oni konsideris ke la monarko estis sekvestrita de la liberalaj regantoj kaj oni bonvenigis la cent mil filojn de Sankta Ludoviko, kiuj venis por lin liberigi. La sloganoj tiam kriataj de multaj malsaĝaj hispanaj popolanoj estis: ***Vivu mia posedanto!***, ***Vivu la ĉenoj!***. Ja, la dormo de la racio naskas monstrojn.

Restarigita la situacio ekzistinta antaŭ la jaro 1820, komenciĝis por la liberaluloj subpremiga etapo kiu daŭrus ĝis la jaro 1833. Tiu abomeninda jardeko estis, do, iu pena etapo de transiro el la Antikva Reĝimo al nova politika situacio pli akorda kun la spirito de la jarcento kaj kun la socio tiam ekzistanta en tiu Eŭropo kiu estis pretersuperante la Sanktan Aliancon.

Kiam la liberalaj parlamentanoj ekziliĝis, ĝenerale al Britio, la Reĝo Ferdinando la 7a reakiris sian absolutan povon kaj forgesis la faritajn promesojn ne efektivigi reprezaliojn. La reprezalioj kaj la purigado en la armeo, kun la celo krei novan armeon, igis ke, fakte, al la lando mankis iu nacia armeo dum kelkaj jaroj. Pro tio, grandparto el la francaj trupoj devis resti en Hispanio dum kvin jaroj.

Paradokse, la Sankta Alianco mem, kiu estis helpinta la reĝon Ferdinandon reakiri ties absolutan povon, devis moderigi lin en ĉi ties venĝado timante ke la tiranecaj disponoj de la hispana monarko povus provoki revolucion kiel reago. Fakte, la Fiska Ministro, Luis López Ballesteros, kiu restis en tiu posteno dum la tuta jardeko, estis trudita al la Reĝo Ferdinando fare de la Sankta Alianco por normaligi la ekonomian situacion laŭ la kriterioj de la potencoj apartenantaj al tiu alianco.

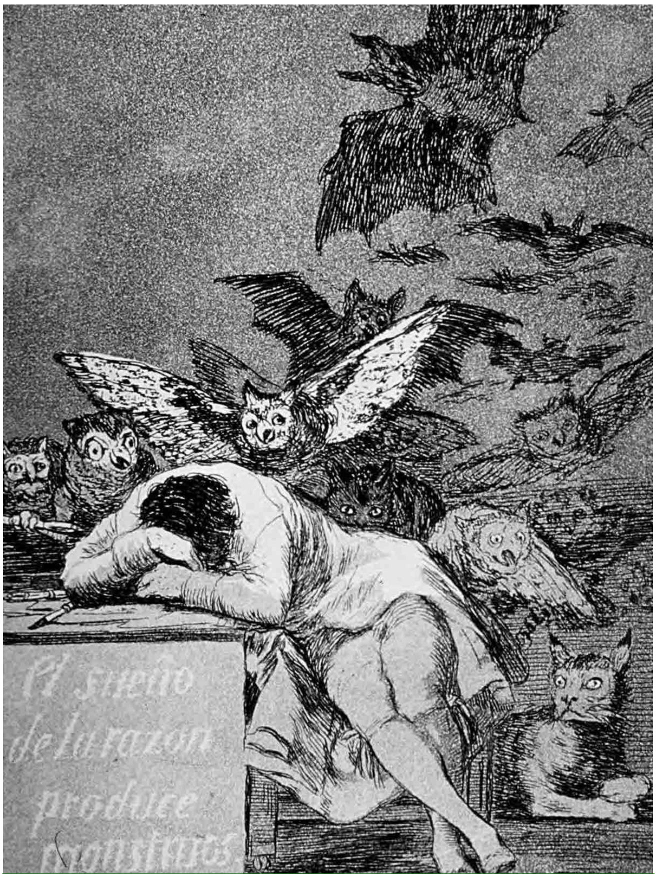
Tamen la planoj de la Ministro Ballesteros ne estis sukcesaj, kaj en 1826 daŭre ekzistis la fiska ĥaoso tiamaniere ke la ŝtataj impost-enspezoj de tiu jaro estis multe malpli altaj ol ties de la jaro 1790. Oni devas noti ĉi tie ke la Hispanio kiu ĝis la jaro 1808 posedis kolonian imperion kiu etendiĝis ekde la Alta Kalifornio kaj Teksaso ĝis la Horna-Kabo, esceptante Brazilon, en la jaro 1824 posedis nur la insulojn de Kubo kaj Porto-Riko en Ameriko kaj la insularojn Filipina, Mariana kaj Karolina en la Pacifika Oceano.

Samtempe oni entreprenis ian politikan “normaligon” en socio fanatikigita kaj dividita. Oni starigis en la tuta lando iun efikan policon por kontroladi tiel la liberalulojn kiel la partianojn de la absolutismo, kiuj vekis, en la politika povo, saman

timon. La partianoj de la absolutismo dividiĝis en du tendencoj: tiuj ne-toleremaj, kiuj volis ke la reĝo persekutu ĉiujn politikajn figurojn de la liberala jartrio kaj restarigu la Inkvizicion, kaj tiuj moderaj, kiuj pretendis ke la monarko restu super la konflikto kaj prenu la necesajn reformojn por modernigi la socion laŭ la eŭropa modelo.

Dum tiu tempo la rusa caro kaj la franca reĝo insistadis por ke Ferdinando koncesiu iun amnestion. Kiam oni konsentis pri tio, estante ministro pri Justico la netolerema Calomarde, rezultis ke la dekreto pri amnestio estis trompo kaj ĝia apliko favoris neniun ĉar ĝi kontemplis ĝis 15 esceptojn kiuj, fakte, igis ĝin senutila. Do, daŭre persistis la etoso de persekutado, en kiu ne mankis eĉ kondamnoj je mort-puno, kiel tiu aplikita al la Generalo Torrijos kaj ties kunuloj, kies bildo aperas en la titolo de ĉi tiu ĉapitro.

Sed dume daŭre pliprofundiĝis la abismo de divido interne de la absolutismaj fortoj, kaj eĉ okazis insurekcioj de la plej ekstremismaj sektoroj de tiu tendenco kontraŭ la modera regantaro de tiu tendenco. Ekde la jaro 1826 la necedema aŭ ekstremisma tendenco de la absolutismo komencis aglutiniĝi ĉirkaŭ la persono de Carlos María Isidro, frato de la reĝo kaj eventuala heredonto de la hispana reĝa krono tial ke al Ferdinando la 7a mankis idaro.

La dormo de la racio naskas monstrojn

En la jaro 1827 konkretiĝis en Katalunio milita ribelo de tiu sektoro kiun de nun oni povus nomi “karlismo” (de la nomo de la frato de la reĝo, Carlos, kiu en la hispana lingvo prononcendas “Karlos”). La movado daŭris kelkajn monatojn sed la reĝo havis ankoraŭ sufiĉe da influo sur tiu sektoro por konvinki la ribelintojn rezigni je tiu teniĝo. Li kutime diradis: ***Hispanio estas kvazaŭ botelo da ĉampano kies korko estis mi, kaj kiam mi malaperos ŝprucos el la botelo la tuta forto tie kunpremita***.

En la jaro 1829 la reĝo edziĝis, kvarafoje en sia vivo, kaj ĉi-foje li sukcesis naski idon. Sed la filo estis… filino, kaj en Hispanio ekzistis tiam iu leĝo, la “Salika Leĝo”, kiu malpermesis la reĝadon de virinoj. Do, daŭre la absolutismaj partianoj de Karlos María Isidro havis esperon pri la surtroniĝo de ilia kandidato.

La lastaj jaroj de la vivo de Ferdinando la 7a, estis plenaj je kortegaj intrigoj pri la afero de la reĝa heredo-rajto. Ferdinando subskribis leĝon permesantan la heredon fare de filino, nuligante la Salikan Leĝon. La 31an de marto de 1830 Ferdinando promulgis la t. n. “Pragmata Sankcio”, aprobitan la 30an de septembro de la jaro 1789, dum la reĝado de Karolo la 4a, sed kiun oni ne igis efektiva tiam pro postuloj de ekstera politiko. La Pragmata Sankcio disponis ke se la reĝo ne havus viran heredonton, heredus la plejaĝa filino. Ĉi tio, fakte, ruinigus la pretendon de la infanto Karlos María Isidro al la heredo-rajto, ĉar ĉu estu infano aŭ infanino la naskiĝonto de la reĝo li aŭ ŝi estos la rekta heredonto de la monarko. Tia-maniere lia filino Elizabeta estus agnoskata kiel heredonta de la krono, spite al la pretendo de la partianoj de la frato de la reĝo.

En 1832, estante la reĝo grave malsana en la palaco de La Granja, kortegaanoj de la partio de la infanto Karlos sukcesis ke Ferdinando subskribu dekreton nuligante la Pragmatan Sankcion. Kiam pliboniĝis la sano de la monarĥo, la registaro de Francisco Cea Bermúdez denove revalidigis ĝin. Post tio Karlos forlasis la kortegon kaj la landon, kaj lokiĝis en Portugalio.

Dume la reĝino María Cristina, kiu estis nomumita regentino dum la grava malsano de la reĝo (la princino Elizabeta estis trijara infanino tiam), inicis alproksimiĝon al la liberaluloj kaj koncesiis ampleksan amnestion por la liberalaj ekzilitoj, antaŭ-prezentante la politikan turno-punkton al la liberalismo kiu okazus je la morto de la reĝo. Ferdinando mortis en septembro de 1833 sen viraj filoj; li estis naskinta duan filinon (la infantino Luisa Fernanda).

La infanto Karlos kaj ties sekvantoj ribelis kontraŭ la kronado de Elizabeta kaj tiele komenciĝis civilmilito en Hispanio. La ĉampan-botelo perforte ŝprucigis sian tutan kunpremitan forton.

Karlisma Milito

La Unua Karlisma Milito estis civilmilito okazinta en Hispanio inter la jaroj 1833 kaj 1840 inter la partianoj de la infanto Carlos María Isidro de Burbono, nomitaj “karlistoj” kaj de absolutisma reĝimo, kaj ties de Isabel la 2a, nomitaj “isabelanoj”, kiuj apogadis la regentinon María Cristina de Burbono, kies regado komence estis modere absolutisma, kaj fine fariĝis liberala por atingi popolan apogon.

Formale, temis pri konflikto pri la hered-formo de la reĝa krono de Hispanio, ĉar la pretendanto Karlos (Carlos en la hispana skribo) svingis la flagon de la Tradicio postulante ke oni respektu la ĝis tiam ekzistintan “Salikan Leĝon”, kiu malpermesadis reĝadon de virinoj. Sed malantaŭ tiu formala aspekto de la afero estis politika problemo kiu tute ne havis karakteron de interdinastia konflikto. Reale estis la kontraŭdiro inter absolutismo kaj liberalismo, inter reĝa absoluta povo kaj konstitucio, inter tradiciismo kaj progresado… Ja, la Salika Leĝo ne tiel estis tradicia en Hispanio kiel la tradiciistoj volis pensi. Ĝi estis aprobita nur unu jarcenton antaŭ tiu epoko, fare de la reĝo Filipo la 5a por bari la aliron al la hispana trono de persono kiu ne konvenis al li. Do, neniel en rilato kun la situacio de Hispanio en 1833. La dispono de Ferdinando la 7a nuligi tiun leĝon estis tiel valida kiel ties starigo far Filipo la 5a, kaj en aliaj cirkonstancoj estus okazinta neniu konflikto tiurilate. Krome, estas de ĉiuj konata la fakto ke en Hispanio estis famaj reĝinoj kiaj Isabel la Katolika. Do, la tradicio en ĉi tiu lando ne estas kontraŭ la reĝado de inoj.

Karlos María Isidro

Sed, kiel dirite, la vera kontraŭdiro estis rilate al la modernigo de la lando en la politika, socia kaj ekonomia terenoj. La absolutistoj au karlistoj celis la daŭrigon de la feŭdismo, la Inkvizicio kaj la senbrida povo de la monarkoj. Kaj ĉar la partianoj de tia “tradicio” apogadis la pretendanton Karolon la regentino devis serĉi apogon en la politikaj fortoj kiuj sin oponis al la absolutismo, t.e. la liberaloj. Por akiri la apogon de tiuj liberalaj fortoj la reĝino devis barakti, penadi serĉi kontentigan solvon por tiuj liberalaj personoj kiuj ĝis tiam suferadis persekutadon far ŝia forpasinta edzo Ferdinando. Do, ŝi proklamis amnestion por tiuj hispanaj liberaluloj kiuj devis ekziliĝi fine de la liberala jartrio kaj por tiuj kiuj restis en la lando kaj estis enkarcerigitaj aŭ suferis alitipan persekutadon. Ankaŭ, oni rehabilitis tiujn liberalojn kiuj estis kondamnitaj al mort-puno dum la reĝado de Ferdinando la 7a, inter ili Rafael de Riego. Tiuj disponoj altiris la apogon al la regentino kaj ties reĝa filino far la liberaluloj, kiuj estis tre multenombraj en la armeo kaj en la administracio de la lando. Kun tiu liberala apogo kaj ties de la moderaj absolutistoj la regentino povis alfronti la ribelon de ŝia bofrato Karolo, kiu sin proklamis reĝo kaj faris alvokon al la lando favore al lia pretendo.

Tiu pretendanto ĝuis la apogon de preskaŭ tuta klerikaro de la lando, kaj mobiliziĝis favore al li la loĝantaro de kelkaj regionoj: Eŭskadio, Navarrio, Katalunio, zono de la Infantado kaj parto de la Riojo kaj nordo de Kastilio, ankaŭ iomete en Asturio kaj malpli en Galegio. Sed oni devis noti ke la karlisma apogo en tiuj terzonoj baziĝis nur sur la kampara loĝantaro; la afero de la pretendanto venkis en neniu urbo; neniu militista garnizono sin deklaris favore al Karlos. La batalantoj de la pretendanto estis gerilanoj varbitaj inter la kamparana loĝantaro de la menciitaj regionoj, gviditaj de iuj emeritaj militistoj, kiel la fama Zumalacárregui. La kialo de la karlism-favora poziciiĝo de grandaj amasoj da kamparanoj de la nordaj regionoj estis la influo de la katolika pastraro, sendube. Oni devas memori ke la RomKatolika Eklezio sin tenis kontraŭ la Homaj Rajtoj ĝis la jaro 1941, kaj ankoraŭ nuntempe ĝi ne subskribis la koncernan dokumenton. Sed ne nur tiu klerika apogo estis la kaŭzo de la karlisma fervoro en tiuj regionoj, oni devas konsideri ke tiuj regionoj estis foruaj, t. e. ili ĝuis, dum la Antikva Reĝimo je tiuj Foruoj aŭ kutim-rajtojn akiritajn dum Mezepoko. Laŭteorie, la forua sistemo devus ne kontraŭstari aŭ kontraŭdiri la konstitucian sistemon. Ambaŭ sistemoj estas konstituitaj de leĝ-statutaro celantaj limigi la absolutan povon de la reĝoj, do, ŝajne, ambaŭ statutaroj devus troviĝi sur la sama linio. Sed tio estas nur teorio; en la realo la afero estas iom pli komplika. La foruoj estas reĝaj koncesioj, favoroj, kiuj ne lezas la absolutisman karakteron

de la reĝa povo, dum la konstitucioj estas popolaj altrudoj al la reĝoj. Sed la ĉefa diferenco estas tio ke la konstitucio estas la sama leĝo por la tuta lando dum la foruoj estas privilegioj ĝuitaj de nur iuj provincoj por ilin diferencigi el la ensemblo de la lando. Do, la foruaj regionoj de Hispanio abomenis la konstituciismon kaj la liberalismon kiuj pretendis egaligi la gecivitanojn de ĉiuj regionoj.

Dum la milito la liberalaj fortoj de Hispanio firme kontroladis la ŝtat-aparaton de la lando kaj bone rezistis la ofensivon de la karlismaj fortoj. Kiel dirite, la plej granda apogo al la liberala afero estis en la urboj. En Madrido, konkrete, estis eĉ ekstremismaj sektoroj de la liberalismo. En 1835 okazis amasan masakradon de monaĥoj fare de tiuj ekstremistoj, kiujn la regantaro ne povis, ne sciis aŭ ne volis reteni. La persekutadon ne iris kontraŭ la religio, eĉ ne kontraŭ la tuta pastraro sed nur kontraŭ la monaĥoj; oni konsideris ke la monaĥaj ordenoj estis plej radikalaj en la poziciiĝo favore al la reveno de la Antikva Reĝimo.

Sed oni devas kompreni ke la situacio ene de la fortoj regantaj en Madrido ne estis de kompleta harmonio. Verdire, la fakta povo de la partianoj de la infana reĝino Izabela estis koalicio de la moderaj sektoroj de la absolutismo, kiuj ne volis apogi la pretendanton, kaj la modera sektoro de la liberalismo, al kiu ne urĝis la restarigon de la konstitucio, almenaŭ dum la daŭro de la milito kontraŭ la karlistoj. La interrilatoj inter ambaŭ politikaj fortoj estis sufiĉe konkordaj por ne endanĝerigi la komunan situacion antaŭ la milita malamiko, sed ne mankis inter tiuj malsamaj sektoroj streĉiteco kaj politika batalado, kiel atestas pri tio la oftaj sinsekvaj ŝanĝoj en la registaro kaj ties gvidado. La afero de la masakrado de la monaĥoj eble estis rezulto de kontraŭdiro inter la regantaj sektoroj.

Alia pli grava kontraŭdiro inter la tradiciaj kaj la modernigaj fortoj de la madrida regantaro estis la afero de la alienado (“desamortización” en la hispana lingvo) de la ekleziaj posedaĵoj. La iniciatinto de tiu politiko estis Juan Álvarez Mendizábal, kiu estis ministro dum la tuta karlisma milito kaj prezidis la registaron dum periodo je malpli ol unu jaro inter septembro de 1835 kaj majo de 1836. La eks-proprietigo de la ekleziaj bienoj realigita per la dekretoj de Mendizábal de la 19a de fe-bruaro kaj la 8a de marto de 1836 vekis la oponon kaj la malaprobon far la Eklezio, kiu ekskomunikis la alienigajn ministrojn kaj la aĉetintojn de la bienoj de la religiaj institucioj. La plano de Mendizábal estis rekuperi por la lando la grandajn bie-nojn kiuj subkontrole de la Eklezio restis ne kultivataj

dum jarcentoj kaj transdoni ilin al la kamparanoj por ĝia kultivado. Sed la afero disvolviĝis alimaniere. La reganta reĝino elpostenigis Mendizábalon post la eksproprietigo de la bienoj sed antaŭ ties aŭkciado. Do, la kontrolo de la asignado de la bienoj restis sub alia ministro kun malsamaj planoj ol Mendizábal, kaj la rezulto estis ke la teroj ne estis disdonitaj al la kamparanoj sed al la grandaj terposedantoj kaj alta burĝaro de la lando, kaj tiele la bienoj restis senkultivataj kaj oni malprofitis la eblecon krei klasojn de kamparanaj terposedantoj kaj malalta burĝaro.

La regentino María Luisa de Burbono

Sed dum plu daŭris la karlista milito estis aliaj, pli ŝokaj politikaj eventoj, ene de la hispana teritorio kontrolata de la registaro de Madrido. Jam ni vidis ke la moderaj liberalistoj sin tenis relative respektemaj de la politika ***statu quo*** aŭ interrilato de fortoj. Sed ene de la hispana liberalismo ekzistis ankaŭ, kiel jam dirite, aliaj pli radikalaj uloj. Por la liberalaj hispanoj la tiama politika situacio sendube estis sufiĉe ambigua. Oni rehabilitis la punitajn liberalistojn, ĉesis la persekutado al la partianoj de la konstitucio, kaj en la registaro en Madrido kaj la administracio ĝenerale la liberaluloj kontroladis sufiĉe da povo, sed dume oni ne restarigis la konstitución, kaj teorie restis valida kaj funkcianta la politika statutaro kiun Ferdinando la 7a dekretis post la finigo de la liberala jartrio. La malkontento de tiuj politikaj sektoroj konkretiĝis, en aŭgusto de 1836 en la t. n. “Ribelo de la sarĝentoj de la Granja”. Dum la somero de tiu jaro la reĝa familio troviĝis en la palaco de “la Granja” (distance 90 kilometrojn de Madrido). Tiam la reĝa familio, krom la regentino María Cristina, vidvino de la reĝo Ferdinando, kaj ties infanaj filinoj, la reĝino Izabella kaj ĉi ties fratino Luisa Fernanda, estis ankaŭ la nova edzo de la regentino, S-ro Muñoz, kaj du filinoj de la geparo (dum la sekvaj jaroj ili naskos pliajn 6 gefilojn). La 12an de aŭgusto la Reĝa Gvardio, subgvide de ĝiaj suboficiroj, ribelis kontraŭ la reĝa familio cele devigi la regentinon akcepti kaj proklami la konstitucion de 1812. María Cristina kapitulacis kaj estis kunvokita la parlamento laŭ la statutaro de la Konstitucio de Kadizo. Sed ĉi tiu estis modifita laŭ interkonsento de la du sektoroj de la hispana liberalismo. Ĉi tiu estis eble la lasta okazo en kiu interakordiĝis la du aloj de la hispana liberalismo. La cetero de la 19a jarcento vidos la senĉesan kontraŭfrontiĝon inter ambaŭ fortoj.

La rezulto de la faritaj ŝanĝoj estis la t. n. “Konstitucio de 1837 kiu, fakte, estis malpli progresista ol tiu de Kadizo de la jaro 1812.

La reĝino Izabela la 2a, infanino

Dume sekvis la karlisma milito. Ĝenerale, la karlistaj ofensivoj rezultis malsukcesaj. En la somero de 1837 okazis la plej forta el la karlistaj ofensivoj, dum kiu preskaŭ okazas la konkero de Madrido fare de la trupoj de la pretendanto, sed fine ankaŭ tiu operacio fiasksis, kaj de tiam ĝis la fino de la milito en 1840 la forto de la karlista armeo pli kaj pli malpliiĝis. Ankaŭ ene de la karlismo estis malkonsento inter diversaj tendencoj kiuj konstituis ĝin. Fine la kontraŭfrontiĝo de la diversaj karlismaj klikoj fariĝis perforta kaj el tiu interfrontiĝo venkis la partianoj de la repaciĝo kun la liberala Hispanio. La fino de la milito estis signita de la fama interbrakumo inter la generaloj Maroto (karlista) kaj Espartero (liberala).

La Konstitucio de 1837

La hispana konstitucio de 1837 havis validecon ĝis la jaro 1845. Ĝia ekapliko signifis la definitivan finon de la Antikva Reĝimo en nia lando. En la jaro 1836, meze de la civila milito inter la karlismo kaj la modernigaj fortoj de la lando, estante ankoraŭ formale valida la statutaro de la monarĥa absolutismo, iu ribelo de la sarĝentoj de la Reĝa Gvardio en la palaco de la “La Granja de San Ildefonso” provinco de Segovio, devigis la regentinon Maria Luisa de Burbono proklami la Konstitucion de 1812 kaj nomumi novan registaron kiu kunvokis balotadon por Parlamento kiu ellaboru novan konstitucion reformante tiun de Kadizo de 1812.

En la nova Parlamento havis plimulton la progresistoj kaj ili estus povintaj profiti la situacion por ellabori konstitucion akorde kun iliaj idealoj. Tamen, la rezultinta konstitucia teksto estis malpli progresista ol tiu de la jaro 1812 ĉar oni serĉis formulon kiu estu akceptebla por ĉiuj liberaj tendencoj: progresistoj kaj moderaj.

La konstitucio aprobita en la jaro 1837 estis grava ĉefe ĉar ĝi definitive establis en la lando la konstitucian reĝimon per parlamenta sistemo simila al ties de Francio kaj aliaj europaj landoj en tiu epoko. Ĝia teksto prezentis karakteraĵojn similajn al la plej progresistaj de la Kadiza Konstitucio de 1812, kiel la principon de nacia suvereneco, la agnosko de granda ensemblo de civitanaj rajtoj, la divido de la ŝtataj povoj, limigo de la reĝa povo kaj asigno de grava rolo al la Parlamento.

Por altiri la apogon de moderaj liberaluloj al la aprobo de la Konstitucio oni enkondukis en ĝian artikolaron alitipajn aspektojn kiel la duĉambra parlamento, estante ĉi tiu formita de iu Senato kies membroj estus elektitaj aŭ nomumitaj de la reĝ(in)o, kaj iu Ĉambro de la Deputitoj kies membroj estu elektitaj per balotado. Krome, la monarko havus ankaŭ ampleksan povon por eksigi la Parlamento kaj kunvoki novan.

La pribalota leĝo kiun oni aplikis post la aprobo de la konstitucio baziĝis sur tre limiga laŭcensa aŭ laŭrenta voĉdonado, ĉar rajtis voĉdoni nur tiuj hispanoj (cetere nur viroj) kiuj pagadus ĉiujaran imposton je valoro de 200 realoj, do la landa voĉdonantaro estis malpli ol 5 procento el la hispana loĝantaro.

Cetere tiu konstitucio (kaj la sekvintaj) ne alportis al la hispana popolo normaliĝon de la politika vivo de la lando. Sekvis la senĉesa malakordo inter moderuloj kaj progresistoj, kun entrudoj de personaj ambicioj, ĉefe el la armeestraro. Oftis la militistaj puĉoj far generaloj el ambaŭ politikaj tendencoj. La regentino Maria Cristina de Burbono, kiu nevole akceptis la konstitucian reĝimon, anstataŭ resti en la arbitracia rolo kiun la konstitucio asignis al la monarko, eniris en la politikan bataladon flanke de la moderuloj kaj tio okazigis ke post la fino de la karlisma milito en 1840 ŝi estis eksigita el la regenta funkcio kiu estis de tiam plenumita de la Generalo Baldomero Espartero, venkinto de la karlisma milito.

La sarĝentoj de la Reĝa Gvardio postulis ke la regentino akceptu la Konstitucion de 1812.

La regentino María Cristina de Burbono subskribas, sub altrudo de la serĝentoj, la dekreton rekonante la Konstitucion kaj kunvokante Parlamenton laŭ la konstituciaj normoj.

1840-1844: Ascendo kaj krizo de la Progresismo

Jam antaŭ la finiĝo de la karlisma milito, okazinta en 1840, per la venko de la politikaj fortoj kiuj apogadis la reĝan infaninon Izabela, inter kiuj elstaris la liberaloj, ĉi tiuj estis sukcesintaj establi novan konstitucion en la jaro 1837. De tiam la politikaj interfrontiĝoj en Hispanio okazis inter la diversaj tendencoj de la liberalismo, ĉefe: la progresistoj kaj la moderistoj; laŭ tiama nomado, hodiaŭ ni dirus maldekstraro kaj dekstraro respektive.

La Regentino María Cristina ne akceptis bonvole la Konstitucion. Ĝi estis trudita al ŝi de la ribelintaj serĝentoj en La Granja. Kaj de tiam ŝi komencis konspiri kontraŭ la nova situacio kun la apogo de la moderistoj. La registrar-prezidento Evaristo Pérez de Castro eksigis la parlamenton kun la preteksto konsulti la nacian volon sed kun la celo elekti novan korteson kun moderista plimulto kiu apogus poste limigan leĝaron malpermesante estontan reakiron de la povo far la progresistoj.

Baldomero Espartero

La balotado de januaro 1840 estis plena je incidentoj kaj koruptado. La plimulto akirita de Pérez de Castro permesis aprobi leĝon de municipoj elpensitan por malfortigi la popolan apogon de la progresistoj. Tiu leĝo metis finon al la sendependeco de la municipoj, kies disponoj devus esti aprobitaj de la provincestroj, ankaŭ malgrandigis la nombron da voĉdonantoj kaj voĉdonatoj kaj disponis ke la urbestroj kaj la vicurbestroj estu nomumitaj de la provincestroj. Oni metis limigojn ankaŭ al la civitana milico kaj la preslibero.

La progresistoj tuj mobiliziĝis kontraŭ tiu leĝo. Por aprobi tiun leĝon, la Regentino volis interakordi kun Generalo Espartero, la ĵusvenkinto de la karlismaj fortoj, kiu havis grandan influon sur la progresistoj. Espartero troviĝis tiam en Katalunio sufokante la lastajn postrestaĵojn de la karlismo. La Regentino translokiĝis al Barcelono por intervidiĝi kun li. La Generalo postulis la eksigon de la moderistaj korteso kaj registaro, kaj la nuligon de la municipan leĝon. Sed la Regentino, kiu estis inspirinta la turniĝon dekstren, ne volis cedi kaj tio provokis revolucion en Barcelono en septembro de tiu jaro 1840.

Baldaŭ la malkontento etendiĝis al la tuta lando kaj aperis revoluciaj konsilioj en multaj lokoj. Espartero rifuzis uzi la armeajn trupojn kontraŭ la ribelintoj. La regentino komprenínte ke ne eblis al ŝi kontraŭfronti tiun situacion, demisiis je sia regenta funkcio kaj ekziliĝis al Francio ne por sin retiri el la politiko sed por konspiri de tie sendaĝere. Espartero, fariĝinte kontrolanto de la situacio, nuligis la revoluciajn konsiliojn kaj reorganizis la civitanan milicon. Kiel preskaŭ sola demokratia konkero, restis iom pli da presliberecо. Cetere, apenaŭ estis politika ŝanĝo sed nur ŝanĝo de regent-persono.

Ne ĉiuj progresistoj kontentiĝis pri la regenteco de Espatero. Iuj proponis tripersonan regentecon, laŭ dispono de la konstitucio de 1812, kaj ĉiukaze estis aliaj kandidatoj por unupersona regenteco. Sed Espartero sukcesis organizi, ene de la progresistaj vicoj, partion fidelan al sia persono. Tiu partio estis konstituita ĉefe el militistoj kunuloj de la generalo en la multaj bataloj en kiuj li intervenis. Tiuj militistoj estis konataj laŭ la nomo “ajakuĉoj” tial ke plejparto el ili partoprenis en fama batalo nomata Ajakuĉo (Ayacucho) en iu kampanjo kontraŭ la sendependistoj de HispanAmeriko.

Tiu ajakuĉa aŭ espartera partio subgvide de Baldomero atingis la raran meriton unuigi la tutan landan loĝantaron: karlistoj, moderistoj kaj progresistoj… kontraŭ si mem. La problemoj de la registaro de Espartero komenciĝis per iu konspiro de la moderistoj organizita ekde de Parizo far la partianoj de la antaŭa regentino kiu financis la aferon per 8 milionoj da realoj. Komence de oktobro de la jaro 1841 iu militista movado komenciĝinta en Pamplono, Bilbao kaj Vitorio, subgvide de Leopoldo O’Donnell, devus kompletiĝi, laŭ la ellaborita plano, per alsalto al la reĝa palaco de Madrido cele kapti la reĝinon Izabelan kaj ties fratinon por konduki ilin al Eŭskadio kaj proklami tie

novan regentecon de María Cristina kaj novan registaron preziditan de Istúriz. Sed fiaskis la operacio en Madrido pro la rezisto de la reĝa gvardio kaj poste O'Donnell ne sukcesis efektivigi, spite al la bombardado de Pamplono, la proklamadon de María Cristina en tiu urbo. La rezulto de tiu-ĉi afero estis la mortpafo de la generaloj Montes de Oca, Borso de Carminati kaj Diego León. La regento Espartero rifuzis forpardoni ilin spite al la multenombraj petoj tiusence.

Li sendube estis abnegacia kaj sufiĉe kapabla militisto, kvankam ne genia strategiisto; liaj militistaj venkoj okazis nur kontraŭ generaloj eĉ malpli kapablaj ol li. La solan fojon kiam li alfrontiĝis kontraŭ Zumalacárregi, tiu ĉi karlista generalo klare venkis lin. Sed kiel politikisto, Espartero estis eĉ malpli lerta ol kiel militisto. Li pretis regi la landon kvazaŭ ĝi estus militista kazerno. Tial, lia fiasko en la politika tereno rapide konkretiĝis.

Post gajni la malamon de la moderistoj kaj tuta dekstraro ĝenerale, la regento falis en erarojn kiuj altiris al li ankaŭ la oponon de la progresistoj. La kaŭzo de tiu procezo estis la konflikto de Barcelono. Tie oni entreprenis la faligon de la antikvaj muregoj por ebligi la disetendiĝon de la urbo ĉefe pro la kresko de la komenciĝanta industrio. La detruo de la muregoj signifis ankaŭ la faligon de la Citadelo. Tiu ĉi fortikaĵo havis por la barcelonaj progresistoj similan signifon kiel la Bastilo por la parizaj revoluciuloj; ĝi estis simbolo kaj memoraĵo de la reĝa absolutismo kaj subpremado. Elirinte el Barcelono la trupoj de Generalo Van Halen por kontraŭbatali la ribelon de la moderistoj, la barcelona popolamaso procedis ekdetrui la fortreson. Kiam la Generalo Van Halen revenis al la urbo li estis portanta ordonojn de la registaro por rekonstrui la faligitajn muregojn de fortreso kiu daŭre devus utili por kontroli la urbon.

Bombardado kontraŭ Barcelono

La barcelonanoj konstatis ke la progresista regantaro, al kies venko ili estis kontribuintaj, kondutas kun ili same kiel la moderistoj antaŭe regintaj. En tiu urbo la civitana kaj revolucia konscio de la popolo estis pli granda ol en la cetero de la lando. La progresisma maturiĝo de la socio okazis tie dank al la disvolviĝo de la industrio; tie estis jam naskiĝintaj la unuaj modernaj sindikatoj de laboristoj. Do, la loĝantaro de tiu urbo esperis de la progresismo iun politikon akorde kun la la necesoj de disvolviĝo, kun plej alta grado je libereco, sed la politika kapablo de Espartero ne sufiĉis por kompreni tiu-tipajn realaĵojn. Li formis novan registaron, prezidatan de Generalo Rodil kaj konstituita nur el senatanoj, kio estis ofendo al la parlamentaj deputitoj. La Parlamento estis fermita la 16an de julio kaj kiam ĝi denove malfermiĝis la 14an de novembro tio koincidis kun nova eksplodo de perforto en Barcelono kaj kun parlamenta atakado al la registaro. La 22an de novembro denove estis fermita la Parlamento.

Kreskis la malkontento en Katalunio pro la brutaleco de la generaloj Van Halen kaj Zurbano kontraŭ la postrestaĵoj de la karlistaj geriloj kaj samtempe kontraŭ la respublikanoj. En Barcelono okazis perfortaj incidentoj de la soldataro kontraŭ civitanoj kaj civitanaj milicoj. Baldaŭ ĝeneraliĝis la ribelo: la geurbanoj ĵetadis ŝtonojn kaj meblojn straten kontraŭ la soldatoj, la preĝejaj sonoriloj faris alarm-alvokon, alkuris al la urbo vilaĝanoj de la ĉirkaŭaĵoj, kaj onis starigis stratajn barikadojn, nigraj kaj ruĝaj flagoj flirtadis en ĉiuj turoj kaj terasoj… Generalo Van Halen retiriĝis el la urbo kun siaj trupoj kaj konstituiĝis tie iu Popola Konsilio prezidita de iu respublikano, Juan Manuel Carsy, kiu postulis la demision de Espartero kaj la kunvokadon de Konstituciaj Kortesoj.

Dum la dusemajna daŭro de la insurekcio, okazis en Barcelono neniu perforto kontraŭ la personoj kaj la posedaĵoj. Tamen la presaro de Madrido misinformadis la loĝantaron de la ĉefurbo raportante pri teruraj sangaj okazaĵoj. Espartero alvenis al la eksteraĵoj de Barcelono la 29an de novembro kaj rifuzis ricevi komisionon de civitanoj de la urbo en kiu partoprenis la ĉefepiskopo mem. Li ne deziris paktitan kapitulacon sed punon. La 3a de decembro komenciĝis la bombardado de la urbo: ekde la fortreso de Montjuïc oni pafis 1014 kanonajn kuglojn kiuj damaĝis 462 domojn. La regento kontemplis la bombardadon kaj postulis senkondiĉan kapitulacon. Poste li aplikis mortpafojn kaj enkarcerigojn kaj trudis al la urbo monpunon je 12 milionojn da realoj por pagi la rekonstruadon de la urba murego, malfondis la asocion de la teksistoj kaj fermis ĉiujn ĵurnalojn. Tiumonate la milititista tribunalo diktis 14 mortpunojn kaj 74 kondamnoj je dekjardaŭra enprizono.

Je la reveno al Madrido, ĉi-foje la regento estis ricevita kun silento. Li fermis la Parlamenton la 3an de januaro 1843 kaj kunvokis elektadon de novaj kortesoj, en kiuj jam oni perceptis koalicion de moderistoj kaj progresistoj unuigitaj kontraŭ li.

La nova parlamento estis malfermita la 3an de aprilo kaj jam dekomence estis en ĝi atakoj kontraŭ la generalo kaj ties ajakuĉa kamarilo. Post tuta monato de parlamentaj plendoj pri balotaj ekscesoj de la militistoj, restis evidenta ke al la registaro de Rodil mankis apogoj, do la 9an de majo estis asignita la registrar-prezidantecon al iu el la estroj de la progresistaj disidentoj: Joaquín María López. La nova regantaro daŭris dek tagojn dum kiuj en la Parlamento estis kondamnoj pro la agado de la armeo en Barcelono kaj oni prezentis projekton de amnestio kiu permesus la reveno de la moderistoj konspirintoj de 1841.
La rifuzo de la Parlamento al la nova registaro, la 19an de majo, signifis la konkretiĝon de la parlamenta alfrontiĝo kontraŭ la Regento. La nova registrar-prezidento Gómez Becerra, metis finon al la parlamenta sesio, kio, fakte, signifis puĉon kaj kiam la ministroj eliris straten oni insultis kaj atakis ilin per ŝtonĵetado fare de civitan-amaso. Baldaŭ komenciĝis insurekciaj movadoj en Malago, Grenado, Almerio. En la Revoluciaj Konsilioj kiuj formiĝadis tiam estis monarkistoj kaj respublikanoj, moderistoj kaj progresistoj. Kiel estro de tiu movado komencis elstari la figuro de Generalo Narváez. Fermita la Parlamento, multaj deputitoj revenis al siaj respektivaj provincoj por organizi la ribelon, al kiu aldoniĝis Valencio, Alikanto, Kartageno, Murcio, Seviljo, Korunjo, Badaĥozo, Santandero… Espartero marŝis ĉe la fronto de siaj trupoj destine al Valencio por kontraŭbatali la tiean insurekcion. Pro la multobliĝo de la fokusoj de la insurekcio li haltis dum multaj tagoj en Albaceto kaj ne sukcesis bari la marŝadon de Narváez al Madrido. La trupoj konsignitaj en Torreĥono de Ardozo apenaŭ rezistis la ribelintoj kaj fine aldoniĝis al ĉi tiuj la 23an de julio. Dume Espartero, fiaskinte en lia intenco kapti Seviljon, adresiĝis al Kadizo dum lia armeo iompostiom malpliiĝis pro la dizertado de siaj trupoj. De tie li foriris al ekzilo per iu angla ŝipo.
La Revoluciaj Konsilioj konstituitaj je revoluciuloj, progresistoj kaj moderistoj komence apogadis la kunvokadon de konstituciaj kortesoj similaj al ties de 1808, 1820 aŭ 1840. Sed tiuj bonaj planoj daŭris nur ĝis la eksigo de Espartero. Atinginte ĉi tion, la progresistoj nur kunvokis denove la Parlamenton por la monato oktobro kaj rekonstituiĝis la registaro de Joaquín María López kiu decidis la nuligon de la Revoluciaj Konsilioj. En Madrido estis ia rezisto kontraŭ tiuj disponoj. Multaj civitanoj rezistis en la multenombraj barikadoj kiujn oni starigis en la urbaj stratoj. Oni ne komprenas kiel kalkulis la progresistoj konservi la povon kiam la kontrolo de la situacio estis en la manoj de la militistoj kiuj, eliminitaj la esparteristaj ajakuĉoj, plejparte estis moderistaj aŭ dekstremaj kies ĉefa estro estis Narváez.
Krome la teniĝo de la registaro rekte kontraŭstaris la poziciiĝon de la Konsilio de Barcelono, kiu havis demokratian projekton de reformo kiu postulis universalan masklan voĉdon-rajton, malaperon de la provincaj politik-estroj, malpliigon de la armeo, religian liberecon, malpliigon de la impostoj, presliberecon, kaj aliaj projektoj de socia karaktero kiel la konstruado de aziloj por maljunaj aŭ invalidaj laboristoj. La multenombraj respublikanoj de Katalunio kaj la laborista movado de tiu regiono apogadis tiun progresistan programon, kaj favore al ĝi komenciĝis en Barcelono la 2an de septembro de 1843 nova insurekcio.
Ĉi-foje estis la kolonelo Prim kiu ne hezitis bombardi Barcelonon laŭ pli brutala maniero ol ties antaŭa de Espartero. Inter la 20a kaj la 24a de oktobro estis pafitaj pli ol kvin mil bomboj celante detrui la urbon se ne estus kapitulaco. Male ol en la bombardado de la antaŭa jaro, ĉi-foje la terposedantoj kaj la industria burĝaro forlasis siajn domojn kaj aldoniĝis al la subpremantoj timante ke la evoluo de la movado preteririgus tion konvenan al siaj interesoj. Ili tute ne volis ke la laboristoj akiru la sociajn rajtojn kiujn ĉi tiuj postulis. Dum la trimonata daŭro de la ribelo estis en Barcelono granda popola entuziasmo, sed la revolucio ne etendiĝis, kiel esperite, al la cetero el la lando. La Revolucia Konsilio negocis la kapitulacon la 20an de novembro sed la urbo Figueres rezistis ĝis januaro de 1844.
La registaro kunvokis balotadon por elekti novan parlamentanaron. Kontraŭ la espero de la progresistoj, el la voĉdonado eliris notinda parlamenta plimulto de la moderistoj. La parlamentaj sesioj estis inŭguritaj la 15an de oktobro dum estis sufokataj la lastaj fokusoj de la popola rezisto en Vigo kaj Katalunio kaj la registaro nuligadis la postrestaĵojn de la revolucia movado. Narváez, kiel General-kapitano de Madrido estis situigante siajn sampartianojn en la armeajn komand-postenojn.
La 8an de novembro estis oficialigita la plenaĝo de la Reĝino Izabela la 2a, kaj du tagojn poste Ŝi ĵuris la konstitucion kaj tial ĉesis la registaro por ke la Reĝino elektu novan, laŭ la konstituciaj disponoj. La nova registaro, kiu estis la lasta progresista, ekfunkciis la 20an de novembro de 1843 kaj estis estrita de Salustiano Olózaga. Ĝia regado daŭris dek tagojn, la tempodaŭron kiun la moderistoj kapablis atendi por preni povon kiun ili havis ĉe-mane. La moderistoj atingis tion pere de iu intrigo. Profitante ilian parlamentan plimulton, ili nomumis prezidanto de la parlamento la asturon

Pedro Manuel Pidal. La solvo por la progresistoj estis, laŭ la hispana politika kutimo, kunvoki novan balotadon por elekti parlamentan deputitaron celante reakiri la perditan plimulton. Olózaga petis al la reĝino la dekreton de finigo de la Kortesoj kaj ŝi subskribis ĝin la 28an de novembro sed oni ne fiksis la daton tiam. Olózaga eraris ne plubikigante tuj la dekreton kaj tio permesis al la moderistoj reagi kiam ili ekkonis la aferon.

Narváez diris al la juna reĝino ke permesi rearmiĝi la Nacia Milico estus kvazaŭ malfermi la pordon al revolucio kiu renversigos la monarkion. Ŝi konsentis subskribi noton deklarante ke pro gravaj kialoj ŝi decidis eksoficigi Salustianon Olózagan. Ĉi ties registaro ĉesis la 1an de decembro. Por pravigi la reĝan dispon-ŝangon oni prezentis tiutage mem en la parlamento iun deklaracion de Izabela rakontante ke kiam Salustiano proponis al ŝi subskribi la eksigon de la Parlamento ŝi rifuzis fari tion sed Olózaga perforte devigis ŝin fari la parafadon. La maniero kiel oni demarŝis la aferon, konsultinte nur la prezidentojn de la parlamento kaj la senato kaj malmultajn membrojn de ambaŭ ĉambroj kaj la solan ministron kiu estis kontraŭ Salustiano kaj jam estis demisiinta, igis ke la afero estu tute eksterregula. Sed spit' al ĉio ĉi Olózaga estis elpostenigita kaj estis nomumita registrar-prezidento González Bravo. Salustiano estis poste persekutita de la polico kaj devis ekziliĝi al Portugalio.

Izabela la 2a

Tiamaniere, sufiĉe eksterleĝe, oni elektis, kiel registar-prezidento González-Bravon. Ĉi tiu ulo pasis al la historio kiel modelo de politikisto kameleona aŭ parti-ŝanĝema: unue li estis revoluciulo, poste progresisto kaj fine moderisto. Tiutipa politika kariero estis tre imitita en Hispanio tiam kaj poste. La kialo ke oni elektis González-Bravon por tiu operacio estis pro tio ke Narváez, la vera mastro kaj kontrolanto de la situacio, ne volis kaj ne povis impliki en tiun malpuran operacion alian personon pli dignan. Nomumita regant-prezidento, G. Bravo pasis de progresista deputito apoganto de Olózaga al akuzantto de ĉi tiu.

La nova registar-prezidento plenumis dum kvin monatoj veran diktaturon kiu permesis al li preni subpremigajn disponojn necesajn por firmigi la povon de la moderista partio: malarmigo kaj nuligo de la civitana aŭ nacia milico, sufokado de la preslibero, kaj etendado de la sieĝo-stato al la ensemblo de la lando. Tia politiko provokis pluan oponon de la popolaj kaj armeaj progresistaj fortoj: rezisto de la civitana milico en Zaragozo, insurekcio en Alikanto fine de januaro 1844 subgvide de Kolonelo Pantaleón Boné… La movado etendiĝis al Kartageno kaj Murcio sed malsukcesis kaj la registaro subpremis ĝin perforte per grandkvanto da mortpafado kiel tiu masakro de la 8a de marto en Alikanto kiam oni mortpafis 24 personojn. Fakte, la movado de Alikanto utilis al la registaro por pravigi subpremigajn disponojn kiuj permesis al al ĝi forpeli el la parlamenta politiko la progresistojn.

La 23an de marto revenis al Madrido la eksregentino María Cristina, patrino de la reĝino. Kvankam ŝi jam ne plu rolis oficiale kiel regentino, tamen, fakte, ŝi daŭre kontroladis la politikajn aferojn pere de sia filino. Iu neklara afero de aĉetado de vapor-ŝipoj far la ministro pri Mar-aferoj pere de korupta kontrakto kun iu financisto, ruinigis la prestiĝon kaj la politikan pozicion de González Bravo. Unue devis demisii la ministroj pri Mar-aferoj kaj pri Internaj Aferoj, kaj pro malkonsento interne de la registaro, oni prezentis politikan programon al María Cristina, vera decidantino en la reĝa palaco. Ŝi ne volis apogi Gonzalez-Bravon, kaj ĉi tiu devis demisii. Li ĉesis esti utila por la moderista partio post la realigado de la malpura tasko asignita al li. La 3an de majo estis nova registaro tute moderista prezidita de Ramón María Narváez kaj kun ministroj kiel la asturoj Alejandro Pidal kaj Alejandro Mon.

De tiam kaj dum la sekvaj 24 jaroj Narváez estris sepfoje la hispanan registaron kun la programo de politika senmoveco de la moderista partio. Oni povas diri ke estis fermita tiam la politika ciklo komenciĝinta en la somero de 1836. Ĉiuj, kiuj intervenis en la politiko de tiuj jaroj, ekde Espartero al González Bravo kaj Narváez, kulpis pri tiu perfido kiu igis ke post dek jaroj de popola kaj civitanaj revoluciaj klopodoj kaj iu katastrofa civil-milito, la politika kaj socia situacio restis tia kia ĝi estis en la jaro 1834.

1844-1854: Moderista jardeko
Konstitucio de 1845

En la historio de Hispanio estas konata sub la nomoj de “Kontraŭ-revolucia jardeko” kaj “Moderista jardeko” la tempa periodo inter majo de la jaro 1844 kaj julio de 1854. Post la evento-plena antaŭa jardeko, la Moderista partio subgvide de Generalo Narváez nuligadis, en la daŭro de malmultaj monatoj, la povon de la progresistoj. La konstitucio tiam valida estis tiu ellaborita de la progresistoj en la jaro 1837. La moderistoj baldaŭ sin dediĉis ellabori novan laŭ la konveno de la sociaj klasoj kies interesoj ili reprezentis.

La celo de la moderistoj estis kombini socian ordon kun ia libereco, sed kun prefero pri la ordo por firmigi sistemon de produktado laŭ la interesoj de la posedantaj klasoj: industria burĝaro, terposedantoj… La registaro de Narváez entreprenis iujn reformojn kiuj celis la fortikigon de la reĝa krono, la centraligon de la administracio kaj certigi la ordon de la ŝtato. Tiusence ili decidis elimini disponojn de la progresistoj kiuj povus provoki perturbojn aŭ apogojn al eblaj revolucioj, kiel la preslibereco, la popola balotado por la magistratanoj (municipaj aŭtoritatoj) aŭ la civitana milico.

La korpuso de la t. n. “Civila Gvardio” estis kreita en oktobro de la jaro 1844.

Celante la publikan ordon, post la nuligo de la nacia aŭ civitana milico de progresista inspiro, en oktobro de 1844 oni kreis la t. n. “civilan gvardion”, iu speciala polica korpuso por apliki la leĝon kaj defendi la ordon ĉefe en la kampara medio. La pres-libereco estis tre limigita kaj restis kontrolita de la registaro.

Alia grava reformo estis tiu de la administracio de la ŝtato. Ĉiam celante la socian ordon, la moderistoj organizis la ŝtaton po provincoj kaj ĉiu provinco po municipoj. La provinca aŭtoritato estus la civila guberniestro, nomumita de la registaro, kaj siavice li, la provinca guberniestro, nomumus la municipajn aŭtoritatojn: urbestro, urbkonsilianoj… Tiamaniere oni starigis monopolon de moderista povo en ĉiuj niveloj de la administracio kaj oni garantiis la kontrolon de ĉiuj ŝtataj institucioj. Oni respektis la foruajn instituciojn en la teritorioj kiuj ĝuis ilin, do la forua reĝimo supervivis dum la regado de la moderistoj. Ĉi tiuj intervenis ankaŭ en la tereno de la instruado kaj edukado; pere de la Leĝo Moyano kiu entenis disponojn por la lerno-planoj kaj regulojn por la aliro de la instruistaro.

Pri la konstitucio estis malsamaj pozicioj inter la moderistoj. La grupo de Markizo de Viluma emis forigon de ĉiu konstitucio kaj reveno al la reĝaj statutaroj. Tia sistemo sin apogus sur la geedziĝo de la filo de la pretendinto Carlos kun la reĝino Isabela. Tiu ideo alproksimiĝi al la karlistoj malplaĉis al plejparto el la politikistoj.

En kontraŭa ekstremo estis la grupo de la puritanoj, estritaj de Joaquín Francisco Pacheco. Ili emis moderismon tute laŭleĝan kaj konstitucian kaj volis nur reformi la konstitucion de 1837 sed konservante ĝin. Ili postulis interakordon kun la progresistoj.

Plejparto el la moderistoj apogis mezan vojon inter ambaŭ tendencoj. Ilia inspiranto estis Pidal kaj la ĉefa videbla kapo estis Generalo Narváez. Ili sukcesis trudi siajn politikajn postulojn, sed ilia eraro estis ke ili interpretadis la sociajn konfliktojn kiel problemojn de publika ordo kaj asignadis la defendon de tiu ordo al la militistaj aŭtoritatoj.

La Konstitucio de 1845 esprimas ekzakte la politikan idearon de la moderismo. La daŭro de la parlamenta mandato estis pliigita de tri al kvin jaroj.

La voĉdonantaro por elekti la parlamentajn deputitojn estis draste malpliigita ĉar la voĉdonantoj devus aĝi pli ol 25 jarojn kaj pagi jarajn impostojn je 400 realoj. En la Konstitucio de 1837 la hispanoj

kun balotrajto estis pli ol 500.000 sed kun la nova Konstitucio nur 97.000 uloj povus voĉdoni (1 procento el la hispana loĝantaro). La Senato fariĝis ĉambro de reĝa elekto inter la membroj de konkretaj sociklas-tavoloj kun altaj rentoj. La nombro da senatanoj estis senlima kaj la daŭro de la mandato estis dumviva. La figuro de la monarĥo estis plifortigita pro la malapero de iuj limigoj ekzistintaj en la antaŭa konstitucia teksto. La rolo de la municipaj aŭtoritatoj estis limigita al la administra tereno, demetante de ili la politikan funkcion kiun ili plenumis laŭ la progresista leĝaro. Estis forigita la artikolo kiu temis pri la civitana milico. La RomKatolikismo estis deklarita la religio de la gehispanoj kaj la ŝtato subtenadis la klerikaron kiel kompenso pro la antaŭe farita alieno de la ekleziaj posedaĵoj.

Laŭ tiu konstitucia teksto la monarĥo rezultas la vera arbitranto de la politika ŝanĝo. La reĝ(in)o povus laŭvole elekti la registaron. La Konstitucio permesis elekti kaj ĉesigi la regantaron sed la reĝino faris tion tute arbitrece. La Konstitucio de 1845 estas la politika bazo sur kiu kuŝis la liberalan sistemon ĝis la revolucio de 1868.

Generalo Narváez

La unua registaro de Narváez daŭris apenaŭ du jarojn (ĝis la 12a de februaro de 1846). Li ne havis sperton pri regado, estis decidita apliki aŭtoritatecan politikon kaj tio igis lin malobservi la Konstitucion kun la preteksto savi la instituciojn kaj defendi la ŝtaton. Tial ke tra la parlamenta, laŭleĝa vojo ne eblis promocii ŝanĝojn, la progresistoj sin dediĉis konspiri organizante militistajn puĉojn, sed Narváez kruele kaj perforte sufokis kelkajn el ili. Krom tiujn revoluciajn klopodojn de la progresistoj li devis alfronti ankaŭ la intrigojn de la kamariloj de sia propra partio. Post la demisio de kelkaj gravaj ministroj de sia registaro, Narváez sin sentis devigita demisii post 21 monatoj da regado. Ĉi tiu demisio estis la unua de iu longa kaj ofta serio da politikaj krizoj kiuj montris ke eĉ kun la foresto de forta progresista opozicio, la moderistoj mem estis tute kapablaj estigi konfliktojn kiuj malhelpus la regadon de siaj propraj sampartianoj. Ĝis junio de la jaro 1854 estis, post ĉi tiu de Narváez, dekdu malsamaj registaroj, el kiuj iu daŭris nur kelkajn horojn.

La Markizo Miraflores anstataŭis Narváez-n kaj male ol ĉi tiu, ĝuis parlamentan apogon de la plimulto. Li okupiĝis pri la plibonigo de la rilatoj kun la Vatikano kaj prenis kelkajn disponojn por la malpliigo de iuj impostoj. Li perdis la apogon de Narváez kiam rifuzis apogi kandidaton de ĉi tiu kiel edzo por la reĝino. La Generalo uzis sian influon sur la moderista partio por provoki la krizon de la registaro Miraflores, kaj Narváez prezidis la novan registaron, ekde la 16a de marto 1846. Sed ĉi-foje li povis regadi nur ĝis la 6a de aprilo, tamen dum tiuj 19 tagoj li plu montris aŭtoritetecan kaj maltolereman karakteron uzante la metodon regi per dekretado spite al la Parlamento. Iu ministro demisiis kiam oni ne volis akcepti reformon kiun li pretendis fari en la Burso. Tio okazigis ankaŭ la demision de la prezidento kaj anstataŭis lin Javier de Istúriz.

Ĉi tiu regadis ĝis la 27a de januaro de 1847 kaj dum tiu tempo solviĝis la komplika afero de la edziniĝo de la reĝino. La internaciaj problemoj en rilato kun la edzeco de Izabela solviĝis en iu internacia konferenco en kiu oni interakordis ke la hispana reĝino devus edzigi iun Borbonon cele ne perturbi la internacian pacon. La sola ebla kandidato estis Francisco de Asís, kuzo de la reĝino, kiu estis homo kun febla karaktero. La geedziĝo okazis sed la rezulto ne estis sukcesa. Baldaŭ la reĝino fariĝis amantino de Generalo Serrano, dudek jarojn pli aĝa ol ŝi. Kaj poste ŝi havis longan serion da amantoj kiuj estis la patroj de ŝiaj multenombraj gefiloj. La krizo de la gepara vivo efikis kontraŭ Istúriz, kiu perdis apogojn post la balotado de decembro 1846.

Ĉi-foje la progresistoj atingis parlamentan plimulton kaj koalicie kun la puritanoj de Pacheco ili trudis la demision de Istúriz. La reĝino sukcesis konvinki la Dukon de Sotomayor por ke li estru la novan registaron ekde la 28a de januaro de 1847. Li klopodis unuigi la moderismon, sed fiaskis en tiu celo. La registaro de Sotomayor sen la apogo de Narváez ne povis multe daŭri. Ĝuste post dumonata regado li devis cedi la postenon al la lidero de la puritanoj, Joaquín Francisco Pacheco. Ĉi tiu rezultis ne esti tiel pura kaj respektema de la leĝoj kiel li predikadis kiam li estis en la opozicio. Li intrigis, malobservis la leĝojn kaj pruvis ke li povus esti tiel fripono kiel ĉiuj liaj antaŭantoj. Lia demisio okazis la 31an de aŭgusto kaj post mallonga regado de García Goyena kiu malsukcesis en sia inteco alveni al interakordo kun la opozicio, revenis al la registrar-estreco la neevitebla Generalo Narváez. La fakto ke tiu militisto foje kaj foje rehavis registrar-estrecon kiun antaŭe li perdis kaj poste perdos denove montras ke li iamaniere estis nepra komponanto de politika sistemo en kies desegno li intervenis komence de la jardeko kiun ni pritraktas. Sed estas evidente ke la desegno ne estis perfekta, kiel atestas la kronika malstabileco de la sistemo kaj la multenombraj kaj mallong-daŭraj registaroj en tiu jardeko. La problemo estis ke la konstitucio de 1845 asignis grandan povon de politika interveno al la

krono. La registaroj estis faritaj kaj malfaritaj en palaco senkonekse kun la problemaro de la lando. La registrar-farantoj estis la palacaj kamariloj, ĉefe tiu de la patrino de la reĝino, kaj ties edzo la Duko de Riansares. Poste estis ankaŭ la kamarilo de la edzo de la reĝino, Francisco de Asís.

La tria registaro de Narváez estis la plej longa el ĉiuj, esceptante parentezon de 19 horoj de la registaro de de Grafo Leonard, daŭris ĝis la 10a de januaro de 1851. Tio eblis dank' al unuiĝo de la diversaj moderistaj grupoj, kio permesis al la generalo regadi diktatorece. Li devis alfronti ekonomian krizon en 1846-1847 kaj la revoluciajn eventojn en Francio en la jaro 1848. La revolucio okazinta en la najbara lando en februaro metis finon al la monarkio de Luis Felipe de Orleans. Tio efikis sur Hispanio; la 26an de marto okazis en Madrido incidentoj en kiuj intervenis la plej radikala aloo de la progresismo. Narváez reagis rapide kaj sukcesis kontroli la situacion uzante la policon kaj la armeon. Poste estis dua provo la 7an de majo en la ĉefurbo kaj en kejkaj hispanaj lokoj; ĉi-foje la ribelo havis karakteraĵojn de militista puĉo. Ankaŭ ĉi-foje li sukcesis sufoki la revoluciajn fokusojn per la uzado de ega subpremiga perforto: multaj personoj estis mortpafitaj laŭleĝe aŭ eksterleĝe. La fakto ke Narváez baris la marŝadon de la revolucio en Hispanio igis ke li fariĝis heroo por la konservativaj fortoj en Hispanio kaj Eŭropo. En nia lando li ricevis plenan povon por regadi. Dume ekde tiam okazis evoluo de la progresismo maldekstren, kio ebligis la naskiĝo de la demokrata partio en 1849.

La eksterordinara povo asignita al Narvaez permesis al li realigi kelkaj gravajn projektojn kaj oni faris multenombrajn ekonomiajn reformojn. Malestimis lin gravaj personoj de la kortego, inter ili la edzo de la reĝino. Okazis stranga evento la 19an de oktobro de 1849; tiutage la reĝino nomumis novan registrar-prezidenton, tiu de la grafo Leonard, kiu daŭris nur 19 horojn kaj poste la registaro de Narvaez estis restarigita far la sama reĝino. Ŝajnas ke estis iu intrigo en kiu intervenis iu pitoreska figuro, fratino Patrocinio, iu stranga miraklo-fara monaĥino kiu havis tiam sufiĉe da influo en la kamarilo de Francisco de Asís kaj estis uzita por promocii eĉ pli konservativan aŭ reakcian registaron ol ties de Narváez.

La Generalo daŭre regadis plu dum pli ol unu jaro. Sed poste okazis problemoj ene de la registaro. Demisiis Bravo Murillo malkontenta pro la politiko pri financaj aferoj kaj la grandaj elspezoj de la kortego kaj aliaj prikoruptaj aferoj. Ankaŭ Donoso Cortés iama apoganto de Narváez, kritikis la malŝparemon kaj la koruptadon de la administracio. La registaro falis la 10an de januaro 1851. Bravo Murillo estis demisiinta kiel ministro pri Financoj malakorde kun la politiko de Narváez pri politiko kaj financoj. Do, ŝajnis li la plej konvena persono por prezidi la novan registaron. La novaj ministroj estis homoj kiuj estis ludantaj neniun rolon en la antaŭa etapo: Bertrán de Lis, Fermín Artela, Santiago Fernández Negrete…

La kronika malstabileco kaj nefirmeco de la registaroj de tiu epoko trafis ankaŭ la regantaron de Bravo Murillo; ĉi-foje la malkontento estis la militistoj tial ke estis malmultaj armeanoj inter la ministroj. Iu el la ĉefaj ofenditoj estis la Generalo O'Donnell. Bravo Murillo petis al la reĝino eksigi la Parlamenton kaj decidis regi per dekretado, kio altiris al li famon je absolutisto kaj kontraŭ-parlamentano kaj la opozicion de la politika klaso. La plej akraj kritikoj kontraŭ liaj projektoj venis ĝuste el la moderistoj. Tamen en la reformoj de la administracio estis kie Bravo Murillo atingis siajn plej gravajn atingojn. Lia registaro alvenis al akordo kun la Vatikano per la konkordato de 1851. La historiistoj rekonas la meritojn de Bravo Murillo en la solvo de multaj problemoj kaj putraĵoj de la administracio de ĉi tiu lando kaj lia penado apartigi la militistojn el la politiko. Sed li ne ĝuis je sufiĉaj apogoj por plu regadi kaj la 13an de decembro de 1853 la reĝino devigis lin demisii. La fiasko de liaj reformoj pli malfortigis la reĝimon.

Federico Ronkali formis moderistan registaron kiu plaĉis nek al Narváez nek al O'Donnell, kiuj, tiam reprezentis la veran militistan povon. La opozicio kiun li trovis en la Parlamento devigis lin demisii, kaj la 14an de aprilo formiĝis nova registaro prezidita de alia militisto: Francisco Lersundi. Ankaŭ ĉi tiu registaro daŭris malmulte; la 18an de septembro ĝi estis anstataŭita de alia, kun la beno de la palacaj kamariloj, prezidita de Luis José Sartorius, Grafo de San Luis. Ĉi tiu ŭnue intencis altiri la apogon de la diversaj politikaj grupoj, sed fiaskinte en tiu intenco, li eliminis la presaron de la opozicio kaj ordonis areston de iuj generaloj, inter ili O'Donnell kiu devis sin kaŝi por ne esti trafita. Tre akrigis ĉies opozicion kontraŭ tiu registaro. Dum la unuaj monatoj de 1854 la opozicio ampleksis ĉiujn sociajn sektorojn: progresistoj, puritanoj, sekvantoj de Narváez, ofenditaj militistoj… Ĉiuj konspiradis kontraŭ la registaro de Sartorius.

La 28an de junio de 1854 eksplodis la revolucio kiu fermus la unuan etapon de la reĝado de Izabela la 2a. Tiele finiĝis la "Moderista Jardeko", iu longa etapo de dominado de la konservativa liberalismo en Hispanio. Tiu periodo karakteriĝis pro granda politika malstabileco pro la kontraŭdiroj inter la socipolitikaj komponaĵoj aŭ kolonoj de la sistemo, kiuj, cetere, havis komunajn interesojn. La kamarilo de la reĝa patrino kaj ties edzo dediĉiĝis al grandaj negocoj ne tute leĝaj kun la helpo de la financisto Salamanca kaj la kompliceco de registaroj elektitaj de ili kaj implikitaj, ankaŭ ili, en aferoj pri koruptado. Kiel fono de ĉio ĉi estis granda mizero en la lando kaj oni sufokadis perforte la popolajn plendojn.

Revolucio en 1854

En la jaro 1854, post jardeko de moderista superegado, la politika krizo en Hispanio estis alveninta al neeltenebla situacio. La ŝtataj financoj estis ruinigitaj, en Katalunio estis kvazaŭ dua karlisma milito kun gerila aktivado kiun la armeo ne sukcesis tute sufoki, en la sama regiono estis forta ankaŭ la respublikanismo. Paradokse, tie estis fakta kunlaborado –kontraŭ la moderistaj registaroj– de karlistoj kaj respublikanoj. Fakte, en la tuta lando ĉiuj politikaj grupoj, eĉ la moderistoj mem, staris kontraŭ la moderista registaro kaj kontraŭ la reĝa patrino.

La 28an de junio okazis en Madrido iu militista ribelo gvidita de O'Donnell kaj aliaj generaloj. Post iu alfrontiĝo kontraŭ trupoj lojalaj al la regantaro la ribelintoj adresiĝis al Andaluzio tial ke kili ne atingis en Madrido la apogon kiun ili esperis. Postkuris ilin la trupoj de la ĉefurbo, pli multenombraj. Por plibonigi sian situacion, la ribelintaj militistoj serĉis la apogon de la progresistoj kaj tiucele ili oferis politikan ŝanĝon kiu ne estis en iliaj komencaj planoj. O'Donnell, laŭ sugesto de Serrano, subskribis la "Manifeston de Manzanares", redaktitan de Cánovas del Castillo, kie proponis "la konservadon de la trono sed sen kamariloj kiuj malhonorigas ĝin", malpliiĝon de la impostoj kaj restarigon de la civitana milico. Diskonigita tra Madrido ekde la mezo de julio, la manifesto havis rapidan mobilizigan efikon en urbo kie estis granda senlaboreco.

La registaro ne sukcesis kontraŭbatali la ribelintojn kun la superaj militistaj fortoj je kiuj disponis kaj ĝia pozicio malfortiĝis laŭmezure ke la movado etendiĝis tra tuta Hispanio kun ribeloj en Barcelono, Valladolido, Valencio, Asturio... Ĉar la situacio tiel malboniĝis, Sartorius sin sentis devigita cedi la povon al Generalo Fernando Fernández de Córdova, kiu akceptis ĝin la 17an de julio samtempe ke la madridanoj estis komenciĝantaj tumulton kiu komenciĝis per la alsalto al la palacoj de la financisto Salamanca, de Sartorius kaj sekvis per tiu de la María Cristina kiu devis fuĝi por sin protekti en la reĝan palacon. Dum oni bruligadis en la stratoj la meblojn de tiuj palacoj, la amasoj alsaltis la prizonon de Saladero por liberigi la demokratojn tie enkarcerigitajn. Fernández de Córdova formis registaron konsistantan el neradikalaj progresistoj kaj opoziciantaj moderistoj, kaj metis ĝin sub la prezidanteco de Duko de Rivas ĉar li, kiel antikva persekutanto de progresistoj, ne taŭgis por negoci kun la ribelintoj. Sed la popola tumulto igis neebla tiun negocadon. Kun la armeo malproksime de la ĉefurbo, ne estis en Madrido sufiĉaj fortoj por sufoki la revolucion.

La franca ambasadoro konsilis al la reĝino ne forlasi la ĉefurbon. Eble laŭ sugesto de ŝia patrino, Izabela decidis alvoki Esparteron. La generalo troviĝis retirita en Riojo, ekde sia reveno el ekzilo. La reĝino mendis ke li formu registaron kaj petis ke O'Donnell revenu al Madrido. Espartero postulis, ekde Zaragozo, kondiĉojn kiel la kunvokado de Konstituaj Kortesoj, ke Cristina respondecu pri ŝia agado kaj ke la reĝino publikigu manifeston akorde kun la nova situacio, kion ŝi faris la 26an de julio rekonante la faritajn erarojn.

Espartero alvenis al la ĉefurbo la 28an de julio kaj estis ricevita tie per ĝenerala entuziasmo de la loĝantaro kiu, laŭŝajne, pensis ke tiu homo pli ol sesdekjara, kiu restis dum la pasinta jardeko for de la politiko, el kiu li eliris katastrof-maniere, povus fariĝi la lidero de demokratiiga revolucio. Kiel esprimo de sia paciga volo, li prezentiĝis antaŭ la amasoj brakumante O'Donnell-n, antaŭe malamiko lia. Tiele kulminis moderista militista puĉo maskiita je revolucio por meti rimedon al ĝia febleco. O'Donnell diris tiam al Cánovas: "Oni devas pacienci, kaj scii atendi".

Oni reorganizis la civitanan milicon, kaj oni asignis al ĝi la taskon detrui la barikadojn kaj "enkoduki la popolajn amasojn en iu institucio kontrolebla kaj defendanta de la nova ordo". Baldaŭ evinditiĝis la utilo de la milico. Kiam la 14an de aŭgusto okazis manifestacioj de la tag-laboristoj postulante plialtigon de la salajroj la milico eliris straten por defendi la ordon kaj aresti "friponojn". Ĉi tiu ekzemplo eble estis la unua en Hispanio en kiu tre klare evidentiĝis la kontraŭdiroj inter la interesoj de la burĝaro (eĉ se progresista), defenditaj de la nacia milico, kaj ties de la proletaro. En la revolucio okazinta en Francio kvar jarojn antaŭe la laboristoj komencis percepti tiun kontraŭdiron. Kaj sur tiu perceptado Karlo Marks komencis ellabori sian teorion pri la rolo de la klasbatalo.

Leopoldo O'Donnell

La unua elreviĝo de la revoluciuloj okazis la 25an de aŭgusto kiam la registaro konsentis ke Cristina ekziliĝu al Portugalio anstataŭ procesi ŝin. Poste estis alia kaj pli serioza elreviĝo kiam oni decidis ke la revoluciaj konsilioj restu kiel nuraj konsultiĝaj organismoj. La sekva dispono estis nuligi la abolicion de impostoj dekretita de la revoluciaj komitatoj.

La du ĉefaj figuroj de la nova registaro estis Espartero kaj O'Donnell. La unua, konvinkita ke li "havis iun plenumendan popolan mision" sin dediĉis al paradoj kaj festaĵoj predikante moderon al tiuj kiuj mendadis ŝanĝojn. Dume O'Donnell estis metante siajn sekvantojn en influajn postenojn kaj sin dediĉis gajni la konfidon de la militistaro.

La forto de la progresismo enestis ĉefe en la civitana milico konsistanta el 600.000 homoj, el kiuj 133.000 estis armitaj. Sed estus necesa iu, kiu ne povis esti Espartero, ĉar ĉi tiu rifuzadis ĉiun eksterleĝan agadon kaj asertadis ke la reformoj devus eliri el la Parlamento. La balotado por la nova Parlamento, kiu laŭ la kondiĉoj de Espartero devus esti Konstituaj, estis kunvokita la 11an de aŭgusto, kaj estis farita laŭ la normoj de 1837, kio ampleksigis la nombron da voĉdonantoj de malpli ol cent mil al proksimume duonmiliono.

La balotado okazis en oktobro. Plejparto el la venkintoj de la revolucio prezentiĝis kandidate kiel membroj de iu "liberala unio" kiu kunigis progresistojn kaj sekvantojn de O'Donnell kaj kiu pretendis esti respegulo de la ŝajna interakordo inter Baldomero Espartero kaj Leopoldo O'Donnell.

Laŭ la balota rezulto, en ambaŭ ekstremoj de la parlamenta ĉambro estis dudeko da moderistoj kaj alia dudeko da demokratoj, kaj en la centro sepdeko da deputitoj kiuj sin difinis kiel "puraj progresistoj" kiuj apogadis la registaron, aŭ pli ĝuste Esparteron, aŭ kontraŭadis ĝin, laŭ la cirkonstancoj. La balotado alportis al la Parlamento novan personaron kaj intelekte pli kvalitan, kiel Cánovas del Castillo kaj Práxedes Mateo Sagasta.

La parlamentaj sesioj komenciĝis la 8an de novembro per iu diskurso de la reĝino en kiu oni igis ŝin diri ke ŝi estus preferinta ke la deputitoj estus alvenintaj tien "dank' al universala balotado". Sekve oni komencis prepari la projekton de nova Konstitucio. En la ellaborado de la konstitucia teksto rezultis tre polemika la afero de la religio de la gehispanoj. La proponita teksto deklaris ke la nacio sin devigis subteni la kulton kaj la pastrojn de la katolika religio, sed samtempe ĝi aldonis ke neniu esos punata "pro siaj opinioj kaj religia kredaro kondiĉe ke oni ne sin montru per publikaj aktoj kontraŭaj al la religio". Tiu teksto provokis la plendojn de la episkopoj kaj poste okazis rompiĝo kun la Vatikano kiam oni aprobis la leĝon de ĝenerala alienado de la ekleziaj posedaĵoj, kiun la reĝino komence rifuzis subskribi. Poste, kiam ŝi eksciis ke iu grupo de deputitoj de Maldekstraro intencis postuli ke ŝi lasu vaka la tronon, ŝi konsentis fari la subskribon. Sed tute ne eblis ke oni aprobu veran kulto-liberon.

Proponoj de la demokratanoj kiel tiu de senpaga unuagrada edukado por ĉiuj ne estis aŭskultitaj, kaj tiu kiu petis ke oni aprobu universalan balot-rajton por la viroj atingis nur dudekon da voĉdonoj. La plej notindaj rezultoj de tiuj parlamentaj sesioj estis tiuj pri ekonomio, kiuj tre impulsis la kapitalistan disvolviĝon.

Je la finiĝo de ĉi tiu revolucia jaro 1854 la Parlamento estis pridiskutanta la novan Konstitucion, sed la problemoj de la lando estis, pli malpli, same kiel ili estis je la komenciĝo de la jaro.

1856: Kontraŭrevolucio post la progresista jarduo

Dum la du jaroj kiuj sekvis la revolucion de 1854 la problemoj de Hispanio restis tiaj kiaj ili estis de antaŭe, sed tamen la hispana popolo, la amasoj kiuj estis mobiliziĝintaj en julio de tiu jaro, havis esperon kaj konfidis je la tiama regantaro. La du ĉefaj figuroj de la registaro estis la generaloj Espartero kaj O'Donnell, simboloj de la ribelo kaj revolucio kiuj metis finon al la moderista jardeko. Dume, la Parlamento, elektita laŭ la progresistaj normoj de 1837, estis pridebatanta novan progresistan konstitucion por anstataŭi tiun moderistan de la jaro 1845.
Sed la registaro de Espartero evidentiĝis nekapabla solvi la problemon de la krizo de nutraĵo-manko. Okazis ke, pro la milito de Krimeo, estis en Eŭropo granda mendado de tritiko. Tio igis ke la prezo de tiu cerealo ege plialtiĝis. Do, la hispanaj kultivistoj kaj komercistoj preferis eksporti tiun varon anstataŭ nutri per ĝi la hispanan popolon. La malsato de ampleksaj amasoj estis enorma. La plej granda eksportado de hispana greno okazis en 1855. En Burgos okazis en 1854 tumulto kiu malpermesis la eliradon de la ĉaroj kiuj portadis la tritikon por ĝia enŝipiĝo en Santander. Kiel respondo al tiu problemo de la nutraĵ-manko la sola dispono kiun la registaro kapablis preni estis malgranda malpliigo de la impostoj. Komence de la jaro 1856, kiam la malfacilaĵoj pro la manko de mono devigis la registaron restarigi la imposto-kvanton, denove eksplodis urbaj tumultoj.
Verdire, la situacio de la ŝtata Trezorejo estis drameca kaj tiu estis iu el la plej gravaj problemoj kiuj devis alfronti la regantaro. Pluraj ministroj pri Financoj demisiis dum tiuj jaroj. En Katalunio la problemoj komplikiĝis pro la konfliktoj de la industriaj laboristoj. Tie, la laboristklaso estis grava faktoro kiun la regantoj devis atente prikonsideri. La laborista klasbatalo atingis ke oni interakordu la negocadon de kolektivaj konsentoj inter entreprenistoj kaj laboristoj. Iu etapo de paciga politiko favoris la disvolvon de asocioj de laboristoj; 30 el tiuj asocioj decidis, la 24an de januaro de 1855, konstitui centran konsilion de la laboristklaso. Sed tiu paca etapo finiĝis per la alveno de regiona ĉefgeneralo Zapatero, iu aŭtoritatema kaj brutala homo, kiu restarigis la alarm-staton, malpermesis la sindikatojn kaj igis mortpafi iun sindikatestron. Li nuligis la kolektivajn inter-akordojn kaj arestis sindikatanojn kaj maldekstrulojn. La respondo de la laboristoj estis iu striko komenciĝinta la 2an de julio de 1855, la unua laborista striko en la hispana historio, kiu akiris grandan forton kaj etendiĝis tra ĉiuj industriaj zonoj de Katalunio, kun flirtado de ruĝaj flagoj. Espartero sendis al Barcelono Kolonelon Saravian kun mesaĝo petante al la laboristoj ĉesi la ribelon, alpreni negoceman teniĝon kaj konfidi je li. La laboristoj revenis al la laborejoj kaj faris oficialan peton al la Parlamento por ke oni redaktu leĝon reguligante la laboristajn rilatojn kaj oni permesu la sindikatan agadon. Por atingi la plej ampleksan apogon al tiu iniciato la sindikatistoj kreis en Madrido iun laboristan ĵurnalon, "La eĥo de la laboristklaso", kiu aperis unuafoje la 5an de aŭgusto de 1855 kaj sukcesis atingi en la daŭro de malmultaj monatoj 33.000 subskribojn apogante la peton al la Parlamento.
En januaro de 1856 la Parlamento aprobis serion da leĝoj tre favoraj por la kapitalista disvolviĝo kiel la kreado de bankoj emisio-kapablaj kaj kreditaj kiuj ebligis la mobilizon de la kapitaloj por financi la konstruadon de la fervoj-linioj. La 1an de julio de 1856, kiam la Parlamento ĉesigis la sesiojn, kun la ideo pludaŭrigi ilin en oktobro, jam oni estis aprobinte la konstitucion, sed ĝi ankoraŭ ne estis promulgita, atendante la reĝan aprobon.
En la historio de Hispanio tiu konstitucio de 1856 estas nomata "nonata", kio signifas: "nenaskita", "ne-naskiĝinta". Malpermesis ĝian aprobon, aŭ ebligis ĝian ne-aprobon, la kontraŭrevolucia procezo, kiun oni priskribas sekve. La socia konfliktado pliakriĝis laŭmezure ke la ekonomia situacio malboniĝadis kaj la senlaboreco pligrandiĝadis. Meze de tre konfuza situacio, la manko de pano provokis serion

da tumultoj en Kastilio, kie la ribelintoj bruligis la faruno-farejojn kaj la ŝarĝitajn vetur-portilojn krom iujn magazenojn en Valladolido, Palencio kaj Medina-de-Ríoseco. La regantaro ne volis aŭ ne sciis rekoni ke estas rekta rilato inter la mizero de la amasoj kaj la malboniĝo de la publika ordo. O'Donnell, per iu diskurso, atribuis la tumultojn de Kastilio, same kiel la strikojn de Katalunio kaj aliajn konfliktojn tiam okazantajn en Valencio kaj Zaragozo, al inspiro de la socialismo kies programo povas konkretiĝi per la devizo: "Batal' kontraŭ ĉiu posedanto!". Laŭ li, la registaro devus puni tiajn grandajn krimojn.

Tio, kio reale okazis, estis ke la plej radikalaj generaloj, ĉefe Serrano, estis pretaj meti finon perforte al la progresista registaro, kaj tiusence ili faris premon sur O'Donnell. La malakordo ene de la registaro igis necese ke ambaŭ lideroj, Espartero kaj O'Donnell, samtempe prezentu ilian demision antaŭ la reĝino. Sen la aprobo de nova konstitucio, daŭre validis la antikvaj normoj por la ĉesigo kaj starigo de registaroj, normoj kiuj asignis gravan povon al la monarĥo por tiuj funkcioj. Izabela akceptis la demision de Espartero kaj mendis al O'Donnell estri novan registaron. Kiam oni anoncis publike la nomumon, la 14an de julio, la anonco iris akompanita de deklaracio de sieĝ-stato en la tuta lando. Temis pri vera puĉo aŭ ŝtat-renversigo far iu reĝino kaj la politikaj demarŝantoj de la interesoj de la posedantaj klasoj, kiuj sin sciis sufiĉe fortaj por renversigi la situacion kreitan de la revolucio de 1854.

La reĝino Izabela la 2a

La kontraŭrevolucia puĉo okazis kiam la deputitoj de la Parlamento estis feriantaj, kun la konstitucio redaktita sed ne publikigita, kun la intenco reunuiĝi la 1an de oktobro por kulmini la konstitucian taskon. La deputitoj urĝe kunsidis la 14an de julio por rifuzi la novan registaron, decido kiu estis aprobita per 82 voĉdonoj kontraŭ unu. Sed la komisio kiu devus komuniki tiun decidon al la reĝino eĉ ne estis akceptita en la palaco, kaj la deputitoj restis en la parlamentejo dum la tuta nokto de la 14a al la 15a de julio. Laŭ ordono de O'Donnell oni kanon-pafis kontraŭ la konstruaĵo de la Parlamento. Tial ke ilia malgranda nombro ne permesis al ili disponi ion, la deputitoj iom post iom forlasis la kongresejon.

La civitana milico de Madrido pretiĝis rezisti, sed Espartero, anstataŭ alpreni la gvidadon de movado preta apogi lin, hastis sin kaŝi. La armeo, kiu okupis la stratojn kun la helpo de artilerio, fine frakasigis la popolajn fortojn al kiuj mankis estro por gvidi ilin kaj kiuj apenaŭ disponis je sufiĉe da municio. Estis rezistado en diversaj lokoj en Hispanio, ĉefe en Barcelono ekde la 18a de julio, komenciĝinta per iu manifestacio kiu estis mitral-pafita laŭ ordono de Zapatero. Sabate, la 19an, oni ne batalis, sed oni estis starigante barikadojn. Dimanĉe, la 20an, la batalado pliintensiĝis: oni batalis de strato al strato kaj la insurekcio etendiĝis al la ĉirkaŭaj urboj dum la kanonoj de Montjuïc denove bombardadis Barcelonon. Fine, la 21an, Zapatero ordonis alsalti la barikadojn bajonet-atake, dum daŭre uzis la kanonojn en la stratoj, tiel ke la 22an oni povis likvidi la lastajn fokusojn de la rezistado. La fina rezulto estis 63 mortintoj en la armeo kaj pli ol kvarcent de la civila loĝantaro krom la postaj viktimoj de sovaĝaj reprezalioj. La lasta fokuso de la rezistado estis Zaragozo kies regiona ĉefgeneralo kapitulacis kaj fuĝis al Francio.

Dume, forlasante tiujn, kiuj konfidis je li, kaj foroferis siajn vivojn por subteni lian povon, Espartero restis kaŝita en Madrido ĝis la 3a de aŭgusto, kiam li adiaŭis la reĝinon kaj prenis diliĝencon kiu portis lin for de Madrido kaj de la historio. Por sin pravigi, li deklaris ke li estus povinta venki O'Donnell-n sed ke tiele ankaŭ estus falinta la monarkio. Ke Izabela daŭre plu reĝu pli gravis por li ol la libereco de la hispanoj!

La registaro de O'Donnell aboliciis la nacian milicon, dissolvis la Parlamenton, eksigis provincajn kaj municipajn aŭtoritatojn, haltigis la alienadon de la eklezia posedaĵoj, silentigis la presaron kaj restarigis la moderistan konstitucion de 1845. Tri monatojn poste, plenumita la kontraŭrevolucia tasko, Izabela la 2a konsideris ke kun la malpura laboro farita, ŝi povis liberigi sin de O'Donnell kaj adiaŭis lin. Por prezidi sekvan registaron la reĝino elektis… Narváez-n. Kiam finiĝis la kontraŭrevolucia jaro 1856, tiu aŭtoritatema generalo denove estis reganta la landon laŭ sia konstanta kutimo, t.e.: per dekretado. Tia estis la trista realaĵo de la konstitucia reĝimo de Hispanio!

Industria disvolviĝo apud politika stagniĝo

La granda kontraŭdiro de la hispana socio inter la jaroj 1857 kaj 1868 estis la paradokso de lando kun forta alvokiĝo al progreso kaj industria disvolviĝo balastita de konservativa aŭ eĉ reakcia politika sistemo dronanta en koruptado. La lastaj dek du jaroj de la reĝado de Izabela la 2a karakteriĝis per tiu kontrasto inter sociaj tavoloj rigardantaj la estontecon kaj politika sistemo apogita sur sociklasoj ankritaj en pasintecaj skemoj. La problemo de la homoj kiuj regis la landon komence de la jaro 1857 (registaro kaj kortego) estis ke ili, reale, ne sciis en kiu flanko de la kontraŭdiro ili troviĝis. De historia vidpunkto estas evidenta ke ili kontroladis nenion; estis la situacio tio kio kontrolis ilin. Sed la situacio estis kontraŭdira, konfuza…

La tiama registrar-prezidento Narváez nek volis nek sciis ŝanĝi la politikan sistemon, sed dume estis ankaŭ neebla la retroiro al la moderista sistemo ekzistinta ĝis 1854. La antaŭa, dekjara, moderista etapo tute ne estis politike stabila periodo, sed la tiamaj politikaj problemoj estis nur la internaj kvereloj de la moderistoj mem, al kio oni devus aldoni la ekonomiajn problemojn. Sed en la etapo post 1856 aperis alia faktoro apenaŭ ekzistinta antaŭe. Tiu faktoro estis la hispana socio, la publika opinio, la popolo kiu ekkonsciis pri si mem kaj prenis konscion pri la perfida agado de la reĝino dum la eventoj de 1854 kaj 1856. La komplika pojn-duelo inter la kortego kaj la popolo kulminos en la jaro 1868 per la faligo de la trono de Izabela kiam ŝi ankoraŭ estis 38-jara kaj restis al ŝi ankoraŭ 36 jaroj je vivo. La sekva priskribo de tiuj lastaj dekdu jaroj de la reĝimo estas la historio de la menciita pojn-duelo.

Post kelkmonata regado perdekrete, la registaro de Narváez konsideris necese reveni al la konstituciaj formoj. Sed la balotado kaj la konstituciismo kiun oni povis praktiki en tiu situacio kaj far tiuj personoj estis nur formalaj. En la balotado okazinta la 25an de marto 1857 rajtis voĉdoni, laŭ la uzitaj normoj, proksimume nur cent mil personoj (viroj) en la tuta lando, kaj al la Parlamento alvenis nur 6 deputitoj de la progresista partio, kiuj protestis pro la granda koruptado praktikita antaŭ kaj dum la voĉdonado. La Parlamento malfermita la 1an de majo aprobis iun reformon por la Senato la 17an de julio. Laŭ ĝi, oni kreŭ la senatanojn laŭ heredado en la personoj de la grandaj aristokratuloj de la lando kiuj akreditus posedi sufiĉe grandan fortunon. Estis evidenta ke la tiama politika klaso de Hispanio ne kapablis skui la mensajn skemojn de la plej reakcia moderismo.

Al la problemo de la nutraĵ-manko, kiu ankoraŭ daŭris en 1857, aldoniĝis tiujare la krizo de la manko de kotono pro la civil-milito en Usono. Tio efikis damaĝe kontraŭ la kataluna tekstila industrio. Tamen iu pozitiva fakto de tiuj jaroj estis la granda investado por la konstruado de miloj da kilometroj je fervojaj linioj. La fervoj-linio ekde nia urbo, Gijón, al Laviana estis iu el la unuaj en la lando; ĝi jam estis inaŭgurita dum la progresista jarduo. Menciindas ankaŭ la disvolviĝo de la industrio kaj la karbominejoj. En 1858 estis inaŭagurita en nia regiono la ferindustria fabriko “Duro-Felguera”.

La realo de la lando iradis tra malsamaj vojoj ol tiuj, kiujn pretendis fiksi la registaro kaj ties Parlamento. En Katalunio la konservativa burĝaro postulis “plifortigi la koncepton de aŭtoritato, kio ne estas timo al la sabro sed respekto al la leĝo”. En Andaluzio okazadis tumultoj konekse kun popolaj depostuloj kaj respublikanaj formuladoj. La registaro alfrontiĝadis la sociajn problemojn, pri kiuj ĝi ne konsentis ke eĉ oni parolu en la Parlamento, permesante ke la regionaj ĉefgeneraloj organizu neregulajn “rurajn bandojn” por subteni la ordon en la kamparoj kaj arbitracie arestante en Madrido tiujn, kiujn kaptadis la polico miksante deliktulojn kun honestaj personoj.

Tamen ne estis la problemoj de la lando tio, kio okazigis la falon de la registaro de Narváez en oktobro de 1857, sed, pluafoje, la palacaj intrigoj, kiuj okazigis la disvastiĝon de onidiroj laŭ kiuj rezultis du mortintoj pro kontraŭfrontado per spadoj, en la ĉambro de la reĝino, kiam Narváez intencis bari ke Francisco de Asís eniru tien, dum Izabela estis okupita, laŭŝajne, kun la oficiro Enrique Puigmoltó, tiama amanto de la reĝino. En tiu epoko la reĝino konsultis al Bravo Murillo pri la ebleco estri ŝi mem la registaron, tiamaniere ke oni devus nur serĉi taŭgajn

personojn por la ministrejoj sennecese elekti prezidenton el iu ajn politika partio. Oni persvadis ŝin ne fari tion kaj ŝi kontentiĝis forigante Narváez-n kaj anstataŭi lin per Generalo Armero, kies registaro apenaŭ daŭris tri monatojn. Ĉi-tiu efemera registaro celebris, la 28an de novembro 1857, la naskiĝon de la infano kiu estos la Reĝo Alfonso la 12a, verŝajna frukto de la rilato de la reĝino kun Puigmoltó. Por ke Francisco de Asís akceptu prezenti la ĵusnaskiton en la kortego, sur iu ora pleto, estis necesa la helpo de fratino Patrocinio, tiu monaĥina rasputino, por ke ŝi uzu sian influon sur la edzo de la reĝino.

La falo de la registaro de Armero okazis je la malfermo de la parlamentaj sesioj de 1858 kiam tiu ĉambro, influita de Bravo Murillo, neis sian apogon al tiu registaro. La moderista parlamenta plimulto de Bravo Murillo apogis la nomumon de Istúriz, tiam 77-jaraĝa. Konscia pri sia politika febleco, Istúriz kontentiĝis persisti regante dum iom pli ol ses monatoj. Igis fali lian registaron la propono de la Ministro pri Internaj Aferoj, Posada Herrera, ke oni dissolvu la Parlamenton kaj oni reĝustigu la porbalotajn listojn, plenaj je intencaj eraroj. La registaro demisiis la 30an de junio de 1858. Tiutage mem la reĝino alvokis denove O'Donnell-n por prezidi registaron.

Denove regante, sen programo nek partio propraj, O'Donnell decidis revivigi la "Liberalan Union", t. e. la alianco inter neradikalaj moderistoj kaj konservemaj progresistoj. Li kontruis sian ministraron sur tiu alianco kaj la formulo rezultis sukcesa: tiu registaro daŭris kvar jarojn kaj duonon; ĝi estis la plej longdaŭra de la epoko. Post solvi la malĝustaĵojn de la eraraj porbalotaj listoj, estis balotado en 1858 organizita de Posada Herera, kiu atingis konfortan plimulton por la registaro. Perdinte sian parlamentan plimulton, Bravo Murillo retiriĝis el la politiko. La registaro de O'Donnell punis pasintajn prikoruptajn skandalojn kaj metis ian solvon al tiutipaj aferoj. Rilate al la pretendita purigo de la pribalota sistemo fare de Posada Herrera oni devas klarigi ke la reĝustigo de la listoj estis nur relativa. Reale, tiu ministro de Liberala Unio kaj ĉefa helpanto de O'Donnell uzis ĉiujn rimedojn de la pribalota sistemo, tia kia ĝi estis muntita per la konstitucio de 1845, por atingi parlamentajn majoritatojn favorajn al la registaro. Tiucele, krom la malnovaj politikaj kontroliloj de la balot-sistemo, li uzis ankaŭ la laste inventitan telegrafon por pli rapida interkomunikado kun la provincestroj.

Tiuj estis jaroj de relativa socia stabileco dank' al la ekonomia prospero kiun tiam travivis Eŭropo, kio ebligis gravan fervoj-linian konstruadon kaj la impulson de la industrio pro la enveno de fremda kapitalo. Tiu etapo estis la ora erao de la ekonomia spekulado, la ekspansio de la fervojaj linioj kaj de la tekstila industrio en Katalunio samkiel la apero de la unuaj alt-fornoj en Asturio kaj Viskajo.

Sed plej notinda de tiu periodo estis la ekstera agado en la ideo rehavi internacian prestiĝon kaj bazita en la alianco kun la Francio de Luis Napoleono la 3a: intervenoj en Koĉinĉinio en 1858, en Maroko en 1859, aneksio de Santo-Domingo en 1861, interveno en Meksiko en 1862 kaj en Peruo en 1863. La registaro de la Liberala Unio entreprenis agresan eksteran politikon, en la kunteksto de la imperiisma ekspansio de la eŭropaj potencoj, kies celoj estis deviigi la atenton de la hispanoj el la internaj problemoj, kontentigi gravajn sektorojn de la armeo por eviti ties partoprenon en politikaj aventuroj kaj ekzalti la patriotan senton. La hispan-franca ekspedicio al Koĉin-

ĉino estis milita promenado, sed alportis neniun profiton al Hispanio. Male, al Francio ĝi utilis por entrepreni ĝian kontroladon de la Hindoĉina teritorio.
La milito kontraŭ Maroko (1859-1860) havis kiel preteksto iu atako de rifanoj al la hispana fortika urbo de Ceŭto. Laŭ ies opinio, ĝi konstituis klopodon de koloniisma ekspansio en NordAfriko. Sed ne tiel ambicia estis la celo de O'Donnell ĉar antaŭe li estis akceptinta la britan postulon ne okupi Tanĝeron nek iun ajn teritorion kiu povus modifi la elvilibron en la areo de la Ĝibraltara mar-kolo. O'Donnell havis aliajn kialojn por sin implikiĝi en tiu aventuron. La Liberala Unuo estis reganta de antaŭ du jarojn kaj li jam estis perceptinta la signojn de la kortegaj intrigoj celantaj alvenigi denove la moderistojn al la regado, kaj tiam O'Donnell inventis la militon de Afriko, maljusta milito ĉar la malfeliĉaj maŭroj akceptadis ĉiujn hispanaj postulojn, eĉ mort-pendumi la sengravulojn kiuj estis la kaŭzo de la konflikto; sed estis necese distri la reakcian kortegon per la milito kontraŭ la islamanoj, kiuj per ilia subevoluo kaj malriĉeco estis facile venkeblaj, kaj tiamaniere la milita gloro plifortigus lian registraron kaj haltigus la kortegajn intrigojn.
Alisence, ankaŭ la celo trankviligi la ambiciajn militistestrojn estis plensukcesa. Oni atingis meti finon al la konstanta kutimo de la militistaj pucoj surbaze de politikaj ambicioj per abunda rikolto da premioj kaj rekompencoj: promocioj, medaloj… krom nobelaj titoloj por la estroj de la armeo: O'Donnell mem estis nomumita Duko de Tetuán. La operación oni faris per iu armeo malbone ekipita kaj eĉ malpli bone preparita, kun infanterio da nespertaj rekrutoj. El la proksimume ok mil mortintoj en la milito, kvin mil estis viktimoj de ĥolero kaj aliaj malsanoj pro la malbonstato de la nutraĵoj. Tamen la propagando pri la milito estis tre optimisma kaj emfazis venkojn kiel tiuj de Castillejos kaj Tetuán. Sed la profito de tiu milito estis preskaŭ nula.

Dum la daŭro de tiu kampanjo estis en Madrido iu karlista konspiro. Estis planita iu militista operacio por entronigi iun filon de la pretendinto Carlos. Sed la afero fiaskis kaj kelkaj konspirantoj estis arestitaj kaj pafmortigitaj.
O'Donnell implikiĝis en aliaj eksteraj konfliktoj en interakorto kun Francio kaj Britio. Tiu de Meksiko alportis nek profiton nek gloron al Hispanio. Tamen Napoleono la 3a sukcesis entronigi tie iun imperiestron, sed fine ankaŭ tiu afero rezultis malsukcesa. Same okazis kun la reaknesado de Dominiko al Hispanio; la usona interveno igis ke la procezo fuŝiĝis. Ĉiuj-ĉi eksterlandaj aventuroj de la registaro de O'Donnell utilis nur por iome plulongigi la daŭron de ties regado kontraŭ la konstanta intrigado kaj premo de la kortega kamarilo, al kiu aldoniĝis, en la jaro 1857 la pastro Claret, konfesprenanto de la reĝino, kaj en kiu estis tiam iu nova favorito de Izabela, ĉi ties sekretario Miguel Tenorio.

Olózaga kritikadis en la parlamento la toleron de la registaro antaŭ la ekscesoj de tiu klerikara kamarilo, kiel la bruligado de libroj kondamnitaj de la eklezia cenzuro. Aliflanke, la formulo de la Liberala Unio sin estis fendiĝanta perdante forton kaj efikon. Dume Cristina, la patrino de la reĝino, ankoraŭ ekziliita en Portugalio konspiradis kun la parlamentanoj por ebligi ŝian revenon al Hispanio. Kiam O'Donnell volis dissolvi la Parlamenton, la reĝino rifuzis konsenti tion kaj provokis la demision de la registaro kiu estis la plej daŭra de ŝia tuta reĝado.
Por multaj historiistoj kaj la oficialaj historioj de postaj reĝimoj de Hispanio, la periodo tiam finiĝanta karakteriĝis pro la militaj, eksteraj, operacioj, ĉefe tiuj de NordAfriko. Sed plej grave por la progreso de nia lando estis la granda industria impulso de tiuj jaroj kaj la kultura evoluo de la hispana socio. Kvankam en la kamparoj daŭre estis granda procento de analfabeteco, en la urboj kaj industriaj centroj, konsciaj pri la febleco en kiun metis ilin la nesufiĉo de la eduksistemo, la organizitaj laboristoj klopodis aliri per si mem al la akiro de la kulturo. Ekde la kvardekaj jaroj de la jarcento aperadis edukaj centroj sendependaj de la ŝtato. Pri la efiko de tiuj rimedoj atestas la impulso kiun tiam ricevis la presaro kaj la libro-eldonado. Ankaŭ la teatro estis tiam efika ilo por la politika edukado de la amasoj.
Ĉar tiam la libroj estis sufiĉe multekostaj, la amasoj sojfantaj kulturon svarmis en la ekzistantaj bibliotekoj. Sed la plej provizita biblioteko en la lando troviĝis en la reĝa palaco por ties uzado far unu sola persono kiu neniam eniris en tiu ĉambro kaj preferis ofte uzadi la danc-salonon de la sama palaco. Post multaj jaroj, kiam la reĝino estis ekzilita en Francio, ŝi rekonis ke ŝi multe eraris dum sia reĝado pro la nesufiĉa eduko kiun ŝi estis ricevinta.

Fina krizo de la elizabeta reĝimo

Eksigita O'Donnell, fine de februaro de 1863 la reĝino trovis neniun, kiu volus gvidi registaron kun Parlamento elektita laŭmezure de la Liberala Unio. Aliflanke ne eblis elekti tiam alian Parlamenton post la reĝa rifuzo al O'Donnell fari tion. Estis kelkaj tagoj je konfuzo intencante organizi registaron de Narváez kiu ne konkretiĝis. Poste oni formis alian de Armero kiu ne faris la koncernan ĵuron tial ke la reĝino malpermesis al ĝi dissolvi la Parlamenton. Sekve oni intencis denove formi registaron de Narváez kaj alian de Concha. La reĝino intervidiĝis kun la progresistoj kiuj deklaris ke ili ne kapablis regi en tiuj cirkonstancoj. Fiaskis ankaŭ la reĝaj demarŝoj por ke aceptu formi registaron Generalo Prim, laste aliĝinta al la progresistoj.

En tiel konfuza situacio Izabela alvokis la oldulon Miraflores dum la nokto de la 2a de marto kaj petis ke li formu registaron se eble tiun nokton mem. Estis klare ke tiu povus esti nur transicia registaro por eliri el tiu tikla situacio. La registaro kiun kapablis formi Miraflores estis ricevita en Parlamento kun ia teniĝo kiu povas esti difinita kiel miksaĵo de surprizo kaj rifuzo. Kvankam la parlamenta deputitaro estis tre dividita estis klare ke tiu organismo ne eltenus dum multe da tempo la registaron de Miraflores. Sekve de iu tumulto en la parlamentejo kontraŭ la registaro estis finigitaj la sesioj la 6an de majo, kaj poste, meze de aŭgusto estis dissolvita la Parlamento.

En tiuj politikaj cirkonstancoj ne estus konvene ke tiu malfirma registaro alprenu la aŭtoritateman teniĝon kiun ĝi montris dum la organizado de la balotado por elekti novan parlamentanaron. Paradokse, kvankam la registaro disponis de ĉiuj ŝtataj instrumentoj por certigi al si la elektadon de favora plimulto kaj uzis ilin senhezite, meze de januaro 1864 ĝi estis venkita en la asembleo kaj devis demisii.

Sekvis poste nova etapo de efemeraj ministraroj kaj ĝenerala konfuzo. Arrazola formis registaron kiu daŭris nur kvardek tagojn dum kiuj ĝi devis suferi la sekvojn de la problemoj derivitaj de la antaŭa hispana interveno en Dominiko kaj Peruo. Dum iuj tagoj kiam la reĝino retiriĝis por akuŝi unu el ŝiaj filinoj, Francisco de Asís, kunlabore kun la financisto Salamanca, intervenis en iu korupt-afero de premado al iuj ministroj por la akceptado de iu negoco el kiu li, la edzo de la reĝino, enspezus grandan komision. La ministroj preferis demisii kaj ili estis anstataŭitaj de Mon, asociita kun Pacheco kaj Cánovas del Castillo, kiu paktis kun O'Donnell por disponi je ĉi ties apogo ŝanĝe de kvar ministrejoj por la Liberala Unio, sed la konkordo kun la sekvantoj de O'Donnell ne daŭris multe kaj en septembro de 1864 tiuj ministroj demisiis por trudi la falon de la registaro kaj promocii la revenon de Narváez apogita de O'Donnell mem, al kiu konvenis la ekzistado de iu reakcia registaro por prezentiĝi li kiel la sola organizita liberala opozicio, samtempe ke per tiu manovro oni baris la revenon de la progresistoj al la aktiva politiko.

Per la falo de Arrazola la progresistoj sin konsideris trompitaj vidante ke oni ne plenumis la promesojn kiujn oni estis farinte al ili por reveni al la Parlamento. Sekve de tio tiu partio de la progresistoj sin prononcis favore al retiriĝo. Por multaj el ili tio povus signifi resti for de la politiko, sed kiam la partioj forlasas la laŭleĝan bataladon ili sin sentas devigitaj preni la armilojn. Kaj ĝuste tio okazis tiam: la historio de la kvar jaroj inter ĉi tiu krizo kaj la revolucio de 1868 estis, en kio rilatas al la progresistoj, la raporto de la sinsekvaj intencoj preni la povon perforte, inicitaj en la sama somero de 1864.

En septembro denove estis alvokita Narváez al la registrar-gvidado. Prim estis plenenmetita en konspirado inter la progresistaj vicoj kiujn la reĝino decidis teni for de la regado laŭ la konsilojn de pastro Claret kaj la kortega kamarilo. Prim sukcesis unuigi la progresistojn kaj altiris ankaŭ kelkajn anojn el la Liberala Unio. Kiel kutime, Narváez regadis brutale kaj aŭtoritatece. Li perdekrete malpermesis la publikan esprimadon de politikaj opinioj. Iu universitata profesoro, Emilio Castelar, publikigis artikolon denoncante iun kortegan skandalon: la vendado de publikaj propraĵoj favore al la reĝa familio.

La registaro postulis tujan ĉeson de Castelar, sed la universitata rektoro, Montalbán, rifuzis obei tion. Kiel reago la registaro nomumis novan rektoron. Tio provokis movadon de solidareco kun Montalbán kaj Castelar. Demisiis multaj profesoroj kaj la studentoj organizis tumultojn kontraŭ la regantaro. González Bravo, Ministro pri Internaj Aferoj, mobilizis la Civilan Gvardion por sufoki la movadon. La nokton de la 10a de aprilo de 1865 pasis al la historio sub la nomo "masakroj de la nokto de Santa Danielo". Tiam estis granda manifestacio da studentoj kaj aliaj sociaj sektoroj en la placo "Suna Pordo" kontraŭ la disponoj de la registaro de Narváez. González Bravo ordonis al la Civila Gvardio impeti kontraŭ la manifestaciantoj. En tiu kvartalo troviĝis ankaŭ iuj armeaj unuoj. La armitaj fortoj atakis la civitajnojn pafante kaj per bajoneto. Rezulte de tiu agado mortis 14 personoj kaj estis 193 vunditoj.

La reĝino Izabela la 2a estis la unua hispana monarho kiu estis fotografiita.

Tiuj eventoj ankoraŭ plu kaj pli damaĝis la bildon de la reĝimo. Eĉ personoj de la moderistaj medioj, kiel Cánovas del Castillo, kondamnis la politikon de la registaro. Kaj eĉ ene de la sama registaro estis malakordo pri tiu temo; tre kritikis la ministron González-Bravon, en registara kunveno, alia ministro, Alcalá Galiano kiu poste mortis pro brust-angino.

Kritikita de ĉiuj kaj pli kaj pli sen apogoj ene de la armeo, Narváez estis ĉesigita de la reĝino kaj anstataŭita de O'Donnell ekde la 21a de junio. Ĉi tiu ne sukcesis revivigi sian Liberalan Union ĉar la progresistoj kiuj iam apogis lin ne pretis aŭskulti lin tiam, spit' al tio ke li rehabilitis la punitajn profesorojn kaj iome restarigis la pres-liberon. La progresistoj estis evoluintaj de la teniĝo de politika reteniĝo al la revolucia konspirado por alveni al la regado de la lando kiun la kortego neadis al ili.

Prim fiaskis en intenco je militista ribelo komence de la jaro 1866. Poste, la 22an de junio de tiu jaro okazis ribelo de la serĝentoj de artilerio de la madrida garnizono de San-Gil. Ili intencis okupi la ministrejon pri Internaj Aferoj por starigi tie provizoran registaron, sed fiaskigis la operación la tieaj trupoj. Retiriĝinte al ilia kazerno estis poste submetitaj de la trupoj gviditaj de Generalo Serrano, dum estis alsaltitaj kaj detruitaj ankaŭ la barikadoj kiujn iuj civilaj ribelintoj starigis en diversaj stratoj de la ĉefurbo. La registaro ordonis la mortpafon de 66 ribelintoj, sed O'Donnell kontraŭfrontis la deziron de la reĝino, kiu postulis milon da mort-kondamnoj.

Do, O'Donnell perdis la konfidon de la Izabela kaj devis demisii; ĉagrenita li deklaris ke li ne plu eniros en la palacon dum la reĝado de tiu ino. Lia ĉagreno estis prava. Post lia demisio, sia anstataŭanto, Narváez, deklaris ke la reĝino pardonis la mortkondamnitojn de la ribelo. O'Donnell rajtis pensi ke la milo da mortkondamnoj, kiujn Izabela postulis al li kaj tiuj 66 kiujn li fakte permesis ekzekuti estis truditaj al li far la reĝino por malamikigi lin kun la militistaro. La 10an de julio komenciĝis la sesa kaj lasta registaro de Narváez kiu daŭrus ĝis lia morto. La tuta daŭro de tiu registaro estis kondiĉita de la timo al la revolucio, en kies favoro estis laborante la plej aktivaj membroj de la opozicio. La progresistoj kaj la demokratoj kunvenis en Ostende por interakordi la faligon de la reĝimo. Oni alvenis al Pakto kiun subskribis, inter aliaj, Prim, Sagasta kaj Ruiz Zorrilla. Oni interakordis la elektadon de Asembleo por ellabori novan Konstitucion kaj oni kreis revolucian komitaton en Bruselo cele prepari ribelon por la monato aŭgusto de la sekva jaro. En tiu dato iuj militistoj ribelis en Katalunio, Aragono, Béjar kaj proksime al Madrido. Tamen la registaro lerte reagis por sufoki tiujn intencojn kiuj, ĉiukaze, ĝuis malgrandan apogon. Prim estis alirinta al Valencio por estri de tie la insurekcion, sed iuj tieaj implikitaj militistoj rifuzis kunlabori malakorde kun la abolicio de la sistemo de rekrutado de la revolucia programo. Prim revenis al Marsejlo kaj de tie iris poste al la Pirineoj kaj senutile atendis la fortojn kiuj helpus lin trairi la landlimon. La puĉo estis fiaskinta.

La politiko de Narváez regi sen la Parlamento praktikante egan militistan despotismon, provokis dizertojn eĉ en la reĝa familio. La infanto Enrique denoncis ekde Parizo la hispanan situacion. La Duko Montpensiero, bofrato de la reĝino, esprimis al ĉi tiu la neceson ŝanĝi la politikon praktikitan de la registaro, laŭsence de plia liberigo. La rifuzo de Izabela aŭskulti la avertojn de siaj parencoj pelis ĉi tiujn al la flanko de la revolucio. Fernández de Córdova komunikis al la gedukoj Montpensiero, en decembro 1867, en ties palaco en Seviljo, ke iuj generaloj, kiel Serrano kaj Dulce, agadus energie por meti ilin sur la tronon de Hispanio. Tamen la dizerto plej notinda estis tiu de O'Donnell kaj ties sekvantoj.

Narvárez forpasis la 23an de aprilo de 1868 kaj sekvis lin kiel registrar-prezidento González Bravo, iu civilulo ankaŭ li despota kaj aŭtoritatema sed sen la prestiĝo kaj la aŭtoritato de lia antaŭanto.
De tiam pliaj unionistaj sin montris pretaj puĉi. La registaro forpelis al Kanari-insuloj la generalojn: Serrano, Dulce, Bedoya… al Lugo Generalon Zavalo, al Sorio: Generalon Fernández de Córdova, al Baleare: Generalon Echagüe. La gedukoj Montpensiero estis ekziligitaj for de Hispanio. Sed tiuj disponoj estis kontraŭefikaj ĉar iuj militistoj aldoniĝis al la konspiro solidarece kun siaj kamaradoj. La sola diferenco inter la unionistoj kaj la progresistoj estis la kandidateco de Duko Montpensiero por la hispana trono ĉar Prin ne akceptis tion tial ke, laŭ li, Napoleono la 3a neniel konsentus ke iu Orleans reĝu en Hispanio. La afero estis eventuale parkita lasante la decidon pri tiu temo al la Asembleo kiu devus ellabori novan Konstitucion.
La revolucia fronto jam estis formita. Progresistoj, unionistoj kaj demokratoj unuiĝis sub la komuna celo faligi la monarkion de Izabela la 2a. La koalicio ne estis solida. Prim malkonfidis pri la demokratoj post la fiasko de la antaŭa jaro, kaj la progresistoj malfidis je la unionistaj generaloj. Tamen, laŭ esprimo de Olózaga, estis iu obstaklo kiu estis necese faligi, kaj ne eblis ĝin faligi sen ĉies kontribuo. Ĉi tie oni devas klarigi ke Prim tute ne deziris la intervenon de la civiluloj en la insurekcio. La sola koncesio al la postuloj de Maldekstraro, kiujn li konsentis fari estis la elektado por Kortesoj ellaborendaj novan Konstitucion. Cetere li eĉ ne deziris la formadon de revoluciaj komitatoj far la civiluloj kaj eĉ ne la reorganizadon de la civitana milico. Lia sola celo estis la regado de la progresistoj sed sen sociaj koncesioj al la popolo. Ne pli revolucia estis Generalo Serrano; ni jam vidis lin, laŭlonge de ĉi tiu historia raporto, apogi ĉiun reakcian politikon. Kion pelis lin al la vicoj de la insurgentoj? Li estis akciar-posedanto de grava fervoja firmao kaj sin metis kontraŭ la reĝimo de Izabela kiam la lasta registaro de Narváez rifuzis koncesii al tiu firmao la subvenciojn kiujn li estis mendinte. Rilate al O'Donnell, li promesis ne plu apogi la reĝinon sed li promesis ankaŭ ne ribeli kontraŭ ŝi. Cetere, kiam okazis la militista ribelo li jam estis mortinta de antaŭ preskaŭ unu jaro.
La ribelo komenciĝis per puĉo de la mar-armeo en Kadizo, la 19an de septembro 1868, kiun sekvis deklaracion de la generaloj. La devizo de la ribelo estis: Vivu Hispanio kun honoro! Du tagojn poste alvenis la unionistaj generaloj kiel Serrano kaj iuj civiluloj kiel Sagasta. En Seviljo formiĝis revolucia Konsilio kiu diskonigis manifeston formulantan la bazajn principojn de la demokratoj: balot-sistemo kun universala voĉdonado, pres-libero, abolicio de la mortpuno, elektado de Korteso por fari novan Konstitucion… Poste Malago, Almerio, Kartageno kaj multaj aliaj urboj aldoniĝis al la insurekcio.
En Madrido la fortoj loĵalaj al Izabela la 2a organiziĝis, kaj iu armeo subgvide de la markizo de Novaliches alfrontiĝis kun la ribelintoj kiuj estis venantaj el la sudo al Madrido. En la ponto de Alkoleo, proksime al Kordovo okazis batalo inter ambaŭ armeoj la 27an de septembro. Kiam la tago finiĝis la venko estis decidita favore al neniu el la batalintaj armeoj. Ambaŭ armeoj kampadis por tranokti al unu kaj alia flanko de la ponto. La markizo de Novaliches rezultis vundita dum la batalo; lia anstataŭanto en la gvidado de la elizabeta armeo decidis retiri tiun armeon dum la nokto. Je la tagiĝo de la 28a de septembro la armeo de la ribelintoj, gvidata de generalo Serrano, konstatis ke estis fuĝintaj la trupoj de la reĝa armeo; sur la kampo restis nur mortintoj kaj vunditoj el tiu forfuĝinta armeo. Tiu fuĝo signis ne nur la rezulton de la batalo sed ankaŭ la destinon de la reĝimo. Por la insurekciaj trupoj la vojo al Madrido restis libera.

La reĝino kaj ties kortego troviĝis tiam somerumante en San-Sebastián. Kiam ŝi eksciis pri la ribelo de la mar-armeo kaj ke neniu militista ŝipo restis fidela al si, ŝi prenis energian decidon: ŝi nomumis novan Ministron pri Mar-armeo, iu akademia profesoro sen iu ajn rilato kun la maraj aferoj. Sekve ŝi pretis reveni al Madrido kune kun la kortego. Kiam la trajno estis preta por la eliro destine al la ĉefurbo alvenis mesaĝo el Madrido komunikante ke la situacio estis multe pli grava ol supozite. Do la kortego decidis ekziliĝi en Francion. La reĝado de Izabela la 2a alvenis al ĝia fino. Akompanis ŝin al la ekzilo ne ŝia edzo kun kiu ŝi jam ne plu kunvivados sed ŝia tiama amanto, Marfiori, iu nevo de Narváez.

1868-1869: Revolucio kaj nova Konstitucio

La politika krizo estis perceptebla antaŭ la eksplodo de 1868. La reĝado de Izabela la 2a baziĝis sur konstitucia sistemo en kiu oni ne respektadis la Konstitucion. El la partioj funkciantaj en la sistemo, nur la moderista apogadis la sistemon kaj monopoligis la povon. La progresistoj povis nur resti en la opozicio kaj uzi la puĉon aŭ la insurekcion por aliri al la regado. Tiele identigitaj la trono de Izabela kaj la moderista partio, la fino de iu estis ankaŭ la fino de la alia. La moderista partio post pli ol du dek jaroj en la povo, sen renovigo de la antikvaj lideroj, restis senprestiĝa kaj sen novaj ideoj en sia programo. Senprestiĝa ankaŭ pro la manko de etiko en la publikaj aferoj kaj pro la kortegaj skandaloj.

Sed estas ankaŭ novaj faktoroj kiuj karakterigis la revolucion. Temis ne nur je malkontento kontraŭ la moderistoj sed ankaŭ malkontento kontraŭ la progresistoj mem. Kiel disiĝo de ĉi tiu jam estis naskiĝinta en 1849 la demokrata partio. La bazaj ideoj de tiu partio estis: strikta nacia suvereneco, totala respekto al la homaj rajtoj kaj universala voĉdon-rajto. Tiuj ideoj furoris en la universitataj medioj de la epoko. Tial la revolucio de 1868 kalkulis je politika movado kun ideologio, kio mankis en antaŭaj revolucioj. Kvankam la insurekcio kontraŭ la monarkio estis organizita kaj gvidita fare de membroj de la meza kaj malalta burĝaro, ĝi estis plene alprenita de la popolaj amasoj. Tiu partopreno de la plej malaltaj soci-klasoj donis al la revolucio de 1868 iun specialan karakteron, kiu igis derivi ĝin al ŝtormaj vojoj.

Por kompreni la socian problemon dum la lasta etapo de la reĝado de Izabela oni devas prikonsideri la tiaman socian strukturon. Hispanio estis agrara lando; plejparto el la loĝantaro daŭre estis kamparana. Tiu karakteraĵo diferencigas la sociajn perturbojn okazantaj en Hispanio dum la 19a jarcento el tiuj de la cetero de Eŭropo. En Hispanio neniam okazis revolucio de la agraraj strukturoj kiel okazis en Francio ekde 1789. La latifundisma reĝimo persistis en Hispanio spit' al la bien-alienigo. La firmiĝo de la alta burĝaro kaj la aristokrataro kiel grandaj ter-posedantoj kaj la disrompiĝo de la prikontraktaj kondiĉoj de la feŭda tradicio ebligis la aperon de iu rura proletaro sen rajtoj kaj sen rimedoj, kiu fariĝis preta faktoro por la kamparanaj perturboj komenciĝintaj meze de la jarcento. Iu krizo de nutraĵ-manko povas konstitui la eksplodigilon de revolucio. Iu malbona rikolto, la senlaboreco kaj la malabundo, la falo de la konsumo kiu efikas kontraŭ la entreprenoj ofte venas kune. La solaj favoratoj de la krizo estas la riĉaj ter-posedantoj kaj la komercistoj de cerealoj. La cetero el la socio suferas la sekvojn.

Tiu revolucio de 1868, kiu ricevis la nomon de “La Glora” komenciĝis per la klasika militista ribelo, kiu baldaŭ akiris la karakteron de revolucio. La iniciintoj de tiu revolucio kaj ties celoj estis plene burĝaj, kaj tamen, oni povas percepti en tiu movado grandan partoprenon de popol-amasoj. En la ekonomia tereno oni povas konstati agrokulturan krizon nutraĵ-manko, meze de kiu eksplodas la revolucio. Tiu cirkonstanco okazis dum longdaŭra etapo de ekspansio de ĉiuj sektoroj de la hispana ekonomio, kiu, tamen, estis bremsata de financa kaj komerca krizo antaŭ la komenciĝo de la insurekcio.

Nek la krizo pro manko je nutraĵoj, per si mem, nek la financa krizo kapablis generi revolucian movadon kiel tiu de 1868, sed ili tre influis. Al la malkontento de la popolaj klasoj aldoniĝis tiu de la ŝparistoj, kies rentoj malpliiĝis; kaj tiu de la bankieroj, kiuj troviĝis subminace de bankroto; kaj tiu de la komercistoj kaj industriistoj kies negocoj paraliziĝis, kaj eĉ tiu de la proprietuloj, kiuj vidis deprecitaj siajn posedaĵojn. Do, estis la kunfluo de la tri faktoroj (politika, socia kaj ekonomia krizoj) tio kio provizis al la insurekcio de 1868 ĝian veran revolucian dimension.

En Madrido konstituiĝis komitato formita de unionistoj, progresistoj kaj demokratoj prezidita de Eduardo Chao, kun la tasko organizi balotadon kies celo estis la elektado de iu definitiva Konsilio. Barcelono kaj Zaragozo aldoniĝis al la Revolucio kaj

formis siajn respektivajn Konsiliojn. Komence de oktobro formiĝis provizora Registaro prezidita de Generalo Serrano kaj kiel ministroj estis: Generalo Prim, Admiralo Topete, Ruiz Zorrilla kaj Sagasta. Ĝia unua tasko estis meti finon al la pov-dueco okazigita pro la ekzistado de la lokaj revoluciaj Konsilioj. Por atingi tiun celon, Serrano devis fari serion da koncesioj al la demokratoj: maskla universala voĉdon-rajto, pres-libereco, asoci-libereco, institui ĵurion… La demokratoj akceptis la formadon de la registaro kun progresistoj kaj unionistoj kaj konsentis pri la solvo de iu demokrata Monarkio. Tamen ĉi tiu afero dividis la demokratojn; parto el ili, kiel Pi-y-Margall, formis la Respublikanan partion. Ili havis grandan apogon en la federalistaj sektoroj de iuj provincoj, kie la revoluciaj Konsilioj sin montris kontraŭcentralismaj. La kontraŭcentralismo nutriĝis el la priekonomia malkontento kaj la elreviĝo pro la kontraŭrevolucia teniĝo de la provizora Registaro.

Kiuj estis la membroj de tiuj Konsilioj aŭ revoluciaj komitatoj? Ŝajnas ke ne apartenis al ili la homoj de la malalta popolo nek de la posedantaj klasoj. En Andaluzio la revoluciuloj apartenis al la urba, bonhava mezklaso formita de advokatoj, komercistoj kaj eĉ bankieroj, kaj ĉiuj kunhavis fortan kontraŭ-klerikalan senton kontraŭ iu Eklezio kiu estis la plej firma kolono de la politika reakciularo. Rezulto de tiu teniĝo estis la forpelo de la jezuitoj kaj la atakoj al la temploj kaj religiaj monumentoj. Tamen, estis proponoj je disigo inter la Ŝtato kaj la Eklezio kiuj estis rifuzitaj ĉar oni konsideris ilin tro radikalaj. En Barcelono la gvidado estis en manoj de profesiaj politikistoj, kun ĉeesto de iuj laboristoj (kio okazis nek en Madrido nek en Andaluzio). Tiu bona rilato estis rezulto de la jardekoj antaŭ la Revolucio. En Valencio la Konsilio konstituis neniun danĝeron por la Registaro, la demokratoj estis malplimulto, kaj ties prezidanto estis progresisto, kiu dissolvis la Konsilion kiam oni nomumis lin guberniestro de la provinco.

Generalo Juan Prim

Por la dissolvado de tiuj Komitatoj, la ĉefa problemo estis la t. n. "Volontuloj de la Libereco", popolaj milicoj, armitaj je la triumfo de la Revolucio, kaj kiuj, super-regantaj en la stratoj, estis kvazaŭ gardistoj de la revolucia ordo. La agado entreprenita de Prim subskribante dekreton por ilia reorganizado, sed kies celo estis ĝia dissolvado, metis finon al la milicoj, sed nur post sufoki ian rezistadon en Kadizo kaj Malago. Tiu dissolvado plifaciligis la malaperigon de la Konsilioj, kaj la Registaro restis kun liberaj manoj por kunvoki konstituan Korteson kiu provizu leĝan formon al la sistemo elirinta el la Revolucio.

La Parlamento por pristudi novan Konstitucion estis kunvokita por la 11a de februaro 1869. Ŝajnas ke por ĝia elektado Sagasta organizis la aferon sufiĉe bone, kun granda respekto al la libereco je presado, esprimado kaj kunvenado. La voĉdonado estis universala, t.e. por ĉiuj viroj el la lando; la voĉdon-rajto de la inoj devis atendi en Hispanio pluajn 8 jardekojn. En tiu Parlamento la respublikanoj kaj la karlistoj atingis malplimultojn. Estis plimulto la ensemblo de progresistoj kaj demokratoj. Tiu Parlamento ellaboris la Konstitucion de 1869. Ĝi konsistas el 11 ĉapitroj dividitaj en 112 artikoloj. Laŭ ĝia grando, ĝi mezas inter tiu plej granda de 1812 kaj tiu plej malgranda de 1837. Rilate al la ideoj, ĉi tiu konstitucio respegulas iun tipon je radikala liberalismo. Ĝi emfazas la difinon de ĉiuj rajtoj, kiujn la deputitoj nomis "homaj rajtoj". La rajto je persona libereco, netuŝeblo de loĝloko kaj de korespondaĵoj, libera instruado… konstituas la ĉefaj karakteraĵoj de ĉi tiu teksto. Daŭre estis polemika la temo de la religia libereco. Unuafoje en la hispanaj konstitucioj oni rekonas la rajton de la hispanoj al la praktikado, publika aŭ privata, de iu religio malsama ol la katolika. La konstitucia teksto deklaras ke la suvereneco apartenas al la nacio, el kiu devenas ĉiuj povoj. Kun la opono de la respublikistoj, oni deklaris la Monarĥion kiel formo de regado. La Korteso aŭ Parlamento dividiĝas en du ĉambroj: Deputitaro (aŭ Kongreso) kaj Senato. Al la monarĥo oni rekonas la rolon nomumi la ministrojn kaj dissolvi la Parlamenton. La kronon oni ricevados laŭheredo sed la Konstitucio mencias neniun dinastion. La ministroj respondecus antaŭ la Parlamento. Temante pri la ĵura povo, la Konstitucio instituas la ĵurio por ĉiuj deliktoj politikaj kaj komunaj. Kaj en kio rilatas al Diputacioj kaj Municipoj, la Konstitucio firmigas la administracia centralismo.

Aprobita la Konstitucio, en kiu oni rekonas la Monarkion, Serrano devis alpreni la Regentecon ĝis la ĵuro de nova reĝo. Do li ĉesis esti registrar-prezidento kaj alprenis tiun respondecon Prim. Poste ambaŭ generaloj dediĉiĝis al la serĉado de nova reĝa dinastio por Hispanio. Oni ekskludis la opcion de la burbona dinastio. La demarŝoj ĉe la kortegoj de Eŭropo serĉante novan monarkon por Hispanio konstituas unu el la epizodoj pli groteskaj de nia historio… kaj ankaŭ tragikaj, konsiderante la sekvojn ene kaj for de la lando.

La afero estis komplika pro la opono de la respublikistoj, kiuj ne akceptis la decidon de la plimulto. Ilia reago atingis grandan gradon je perforto en Tarago-

no, kie la guberniestro volis malpermesi iun manifestacion sub la slogano: Vivu la federacia Respubliko! La manifestaciantoj murdis la sekretarion de la guberniestro. La registaro ordonis la dissolvon de la Volontuloj de Taragono kaj Tortoso kaj tiu dispono estis interpretita kiel provoko kaj okazigis ĉagrenan plendon de la deputitoj kiuj troviĝis en Madrido. En Barcelono okazis iuj manifestacioj je protesto kiuj estis perforte subpremitaj. La revolucia eksplodo etendiĝis al kelkaj provincoj kaj metis en danĝeron la transirado al la nova Monarkio. La provizora registaro prezentis al la Parlamento projekton por eventuale ĉesigi la konstituciajn garantiojn dum la daŭro de la insurekcio kaj deklari la milit-staton en tiuj lokoj en kiuj estus necesa iu armita interveno. Kun la protesto de la respublikistoj: Castelar, Figueras, Pi-y-Margall… la leĝo estis aprobita la 5an de oktobro 1869 kaj Prim povis sufoki la respublikistajn fokusojn en Zaragozo, Alikanto, Valencio kaj Andaluzio. Restarigita la ordo, la leĝo estis nuligita kaj oni restarigis la konstituciajn garantiojn.

La serĉado de nova reĝo dividis la revolucian koalicion; ĉiu partio preferis iun kandidaton kiu konvenus al siaj interesoj. La unionistoj preferis la Dukon de Montpensiero, edzo de la fratino de la reĝino Izabela kaj filo de la franca eksreĝo Filipo de Orleans. Ci tiu estis intriginte transdonante monfondusojn al la revoluciuloj, sed estis granda la opono kontraŭ lia kandidateco ene kaj for de la lando; Napoleono la 3a komunikis al Prim sian kontraŭstaron kaj ĉi tiu akceptis la vetoon. Demokratoj kaj progresistoj aprobadis la kandidatecon de Ferdinando de Coburgo, vidvo de la reĝino de Portugalio. La reĝeco de tiu persono povus efektivigi, estontece, la reŭnuiĝon de ambaŭ iberiaj landoj, kio ne estis akceptebla por Britio kaj Francio. Tial estis la kandidato mem kiu rifuzis pretekstante multaĝon. Prim penis altiri la arkidukon Leopoldo de Hohenzollern-Sigmarigen, sed denove aperis la opono de la franca imperiestro, kiu timis danĝeron por la ekvilibro en Eŭropo se oni akceptus tiun germanan kandidaton. Lia premo sur Wilhemo de Prusio por ke oni retiru tiun kandidatecon estis la kaŭzo de la franc-prusia milito kaj sekva malapero de la franca imperio. Tiu kazo estas iu klara ekzemplo de la t. n. “papilia efiko”. La teorio de la “papilia efiko” asertas ke movado de papili-flugiloj povas okazigi ŝtormon en la kontraŭa flanko de la planedo. Tiele, la malkontento de la loĝantaro de malgrava lando kia Hispanio ekigis procezon kiu fine okazigis la militon inter du grandaj imperioj kaj la malaperon de unu el ili.

Oni pristudis ankaŭ la eblan kandidatecon de Espartero, sed li mem rifuzis en eble ties plej saĝa decido en sia vivo. Do ne restis multaj opcioj, ĉefe se oni devus trovi iun kiu ne vekus maltramkvilon en la eŭropaj ministrejoj. Fine, la negocado kun la itala reĝo Victoro Enmanuelo donis frukton. Oni interakordis kun li ke lia dua filo Amadeo de Sabojo, Duko de Aosto, sin surkapigu la hispanan kronon se la Parlamento de Madrido akceptus lin. Prim prezentis kaj defendis en la Parlamento tiun kandidatecon la 16an de oktobro de 1870. La rezulto de la voĉdonado estis, inter la tuto de 334 voĉdonintoj, 191 voĉdonoj favore al Amadeo de Sabojo, 60 deputitoj voĉdonis favore al iu Federacia Respubliko, la Duko de Montpensiero atingis 27 voĉdonojn, Inter alie, estis eĉ 8 voĉdonoj por Espartero kaj 2 por Alfonso, la filo de Izabela.

Karikaturo pri la demarŝoj de Prim kaj Serrano serĉante novan reĝon por Hispanio.

Do, estis proklamita reĝo de Hispanio la Duko de Aosto, Amadeo de Sabojo. Eble la 19 voĉdonoj sennomaj (favore al neniu) apartenis al la karlistaj deputitoj. Ili ne tuj, sed baldaŭ poste, forlasus la partoprenon en la institucioj kiam ilia pretendanto Carlos la 7a, nepo de la unua pretendinto Carlos, eniros en Hispanion por gvidi trian karlisman militon kiu daŭrus kelkajn jarojn.

Krom ĉio ĉi, la nova reĝimo devis alfronti aliajn problemojn. En Kubo, iu el la malmultaj teritorioj kiuj restis el la iama grandega kolonia imperio de Hispanio, naskiĝis movado celanta la sendependiĝon de tiu kolonio. Kontraŭ la opinio de Prim, kiu ne volis ke Hispanio havu kroman militon tiel malproksime, aliaj regantoj postulis kaj disponis la sendadon de trupoj por kontraŭbatali tiun movadon.

Tiam Prim estis ankaŭ en malakordo kun Serrano, la alia ĉeflidero la insurekcio de 1868. Okazis ke spit’ al la influa situacio de Serrano ene de la postrevolucia regantaro, li ne sukcesis, pro la opono de Prim, ke la fervoja firmao el kiu li estis akciarposedanto ricevu la ŝtatajn subvenciojn kiujn li celis. Pro diversaj kaŭzoj, en tiuj momentoj Prim havis multajn kaj potencajn malamikojn en la landaj povsferoj.

Granda misfortuno por la nova reĝo, Amadeo de Sabojo, estis la morto de sia ĉefa apoganto, Generalo Prim, kiu estis viktimo de atenco fine de decembro 1870, ĵus antaŭ la alveno de la monarko. Prim havis malamikojn en multaj politikaj tendencoj, do, estas neeble scii el kie venis la decido murdi lin.
Amadeo alvenis al Madrido la 2an de januaro 1871 kaj ĵuris la Konstitucion. La nobelaro sintenis malamike kontraŭ li kaj la karlistoj ĉiam nomis lin "fremdulo". Serrano prezidis la unuan registaron de la nova monarkio. En tiu registaro estis reprezentitaj ĉiuj politikaj fortoj kiuj estis apogintaj la revolucion. Estis kunvokita balotado en marto, kiu, same kiel la antaŭa, estis sufiĉe honesta. Venkis en ĝi la reganta koalicio, sed tiu koalicio estis tre malstabila post la malapero de Prim, kiu unuigis ĉiujn. Persistis la problemo de la hispana politiko: la diseriĝo de la partioj kaj la personalismo. La progresistoj dividiĝis. Sagasta gvidis de tiam unu el la partoj kaj Ruiz Zorrilla la alian. Ĉi lasta sukcesis atingi la konfidon de la reĝo por formi novan registaron, sed la malfermo de la nova Parlamento signis la falon de tiu efemera registaro. Sekva prezidento estis Generalo Malcampo, de la tendenco de Sagasta. En oktobro estis en la Parlamento debato pri la leĝaligo aŭ malleĝaligo de la Unua Internacio de la Laboristoj. Candaŭ, ministro pri Internaj Aferoj sin montris preta dissolvi ĝin kiel atencanta kontraŭ la sekureco de la ŝtato. En la debatoj evidentiĝis la teniĝo de la diversaj parlamentaj grupoj antaŭ la problemo. La konservativaj kaj moderistoj esprimis sian akordon kun la registaro. La karlistoj, pere de Cándido kaj Ramón Nocedal, profitis la okazon, krom kondamni la Internacion, ampleksigi siajn kritikojn al la tuta tiuepoka civilizacio, la Monarkion de Amadeo kaj al ĉio imagebla, prezentante ĉi tiun alternativon: Carlos la 7a aŭ la nafto. Cánovas-del-Castillo apogis la teniĝon kontraŭ la Internacio defendante la privatan propraĵon, asertante ke la hispanaj proprietuloj, ĉiuj posedantoj en la mondo, sin defendos, tute prave, kontraŭ la invado far tiuj ideoj. Por la konservema politikisto, estis la subtenado de la socia ordo kaj la garantio de la individuaj rajtoj kio havis veran legitimecon. Nur la respublikistoj defendis la leĝalecon de la Internacio de la laboristoj. En sia interveno, Pi-y-Margall faris serion da digresioj pri la koncepto de privata posedaĵo, kiun oni ne povas konsideri netuŝebla, ĉar eĉ la konservativuloj efektivigis en iuj kazoj eksproprietigojn, konsideritaj de publika utilo. Ankaŭ Salmerón intervenis favore al la Internacio montrante brilan dialektikon de vidpunkto de la liberala burĝaro. La rezulto de la voĉdonado estis 192 voĉojn favore al la nekonstitueco de la Internacio kaj 38 voĉonojn kontraŭaj. Do, la Internacio estis deklarita eksterleĝa kaj malpermesata en Hispanio.

Murd-atenco kontraŭ Prim

En rapida sinsekvo dum malmultaj monatoj de 1872 kelkaj registaroj havis efemeran vivon. Post Mal-

campo prezidis la registaron Sagasta kiu kunvokis novan balotadon por la Parlamento cele atingi komfortan plimulton, kion li atingis, sed tamen li devis demisii pro iu skandalo. En majo 1872 komenciĝis alia efemera registaro de Serrano kiu devis alfronti la karlistan insurekcion. Anstataŭis lin kiel prezidento Ruiz Zorrilla, kiu kunvokis novan balotadon por la Parlamento en aŭgusto. Ĉi foje la nepartopreno en la voĉdonado estis tre alta (54%). La rezulto, favora al la registaro, ne alportis, tamen, politikan stabilecon pro la multaj problemoj de la lando: milito en Kubo, karlista milito, respublikistaj insurekcioj… Tamen oni prenis interesajn disponojn kiel la reduktigo de la subvencioj al la Eklezio kaj la malaperigo de la sklaveco en Porto-Riko (la 21an de decembro 1872).

La manko de kunlaboro de la progresistoj de Sagasta malfortigis la registaron de Ruiz Zorrilla. En la nordo de la lando estis milito kontraŭ la karlistoj kaj en El-Ferrol okazis iu respublikista insurekcio. La krizo de la reĝimo pliakriĝis kiam la registaro nomumis la generalon Hidalgo-de.Quintana kiel Regiona Ĉef-generalo de Eŭskio. Tiu militisto, en la jaro 1866, kiam li estis ankoraŭ kapitano, partoprenis en la ribelo de la garnizono de San-Gil kontraŭ la reĝino Izabela. Okazis ke dum la batalo kiu metis finon al tiu ribelo estis mortintaj kelkaj oficiroj de la Artileria Korpuso fare de la ribelintoj. Kvankam Hidalgo ne kulpis pri tiuj mortoj, lia nomumo por tiel alta posteno vekis rifuzon de la Artileria Korpuso. Li volis demisii sed la registaro nomumis lin por simila posteno sed en Katalunio. Sed ankaŭ en tiu regiono la oficiroj de artilerio respondis dimisiante amase el iliaj gradoj kaj postenoj. Antaŭ tiu defio la registaro de Ruiz Zorrilla prenis la decidon dissolvi la Korpuson de Artilerio. La koncerna dekreto estis prezentita al la reĝo Amadeo, kiu dubadis antaŭ tiu malfacila alternativo, ĉar se li subskribus la dekreton li adversiĝus kontraŭ la militistoj, kaj se ne farus la subskribon li malamikiĝus kun la solaj politikistoj kiuj daŭre estis fidelaj al li. Li decidis subskribi la dekreton kaj demisii kiel reĝo la 11an de februaro 1873.

Amadeo de Sabojo

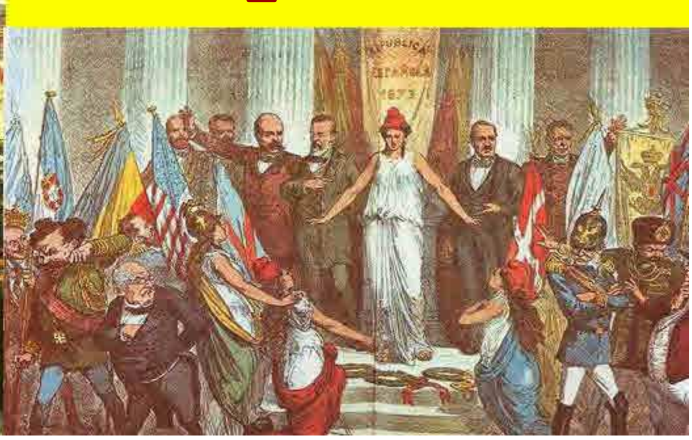
La reĝado de Amadeo de Sabojo daŭris du jarojn kaj du monatojn. Li ne kapablis adaptiĝi al la labirintoj de la hispana politiko. Eble lia demisio ne estus okazinta en iu sistemo pli stabila.

La lando kiun Amadeo forlasis en februaro de 1873 havis multajn problemojn, interalie du militajn konfliktojn. La plej grava estis la karlista milito ekzistinta en Eŭskio kaj kiu poste etendiĝis ankaŭ al Katalunio. La karlisma movado estis trairinta internan krizon pro la malkvalifikon de la legitima (laŭ iliaj kriterioj) heredinto de la dinastia rajto, la grafo de Montemolín, kiu ne alprenis la politikajn valorojn de la karlisma doktrino sed la liberalaj de la politikaj malamikoj de lia dinastio. Sed ĉi ties filo, konata kiel Carlos la 7a, akceptis la karlisman heredaĵon kaj sin postulis por la hispana krono. Li pasis al Hispanio kaj gvidis la militajn operaciojn en la nordo de la lando. Fiaskis liaj intencoj etendigi la konflikton al aliaj hispanaj regionoj, escepte en Katalunio kie malfermiĝis alia aktiva fronto de la milito, unue kontraŭ Amadeo kaj poste kontraŭ la respubliko kiu stariĝis post la demisio de la reĝo. Tiam estis ia malakordo inter la karlistoj; iuj alprenis decide la vojon de la armita batalado dum aliaj ankoraŭ respetadis la leĝalecon kaj restis en la Parlamento. Poste ĉi tiuj forlasis la instituciojn de la reĝimo kaj ĉiuj revenis al la milita vojo.

La alia milito estis tiu de Kubo, kiu komenciĝis tuj post la hispana revolucio de 1868. La nacionalisma konscio de la kuba loĝantaro naskiĝis kaj plikreskiĝis antaŭ la nekompreno de la hispana administracio. La tiea ekzistado de sklavista socio estis evitinta la radikalismon de la lokaj elitoj pro la timo ke iu ajn ribelo estu profitita de la ne-blanka loĝantaro kontraŭ la superreganta blankrasa loĝantaro. La kreoloj estis ekskluditaj de la publikaj postenoj. La plikreskiĝo de la produktado de sukero kaj tabako alportis ekonomian prosperon al la insulo, kiu okupadis tiam privilegitan situacion en la ensemblo de la hispana komercado. Fine de la kvindekaj jaroj Serrano intencis kanaligi la sendependigajn emojn kreante reformistan kaj demokratian politikan partion kiu kunigu kreolojn kaj hispandevenulojn, sed la eksigo de la registaro de Serrano en 1866 ĵetis la reformistajn kubanojn en radikalajn sendepedigajn poziciojn. Ekde oktobro de 1868 la ribelo kontraŭ la hispana metropolo falis en la manojn de iu gerilo konstituita je proksimume dek mil homoj. La militaj operacioj daŭrus ankoraŭ kelkajn jarojn. En la epoko de la demisio de la reĝo Amadeo Hispanio estis enkotigita en tiu milito same kiel en la karlista.

La unua Respubliko

La sama sesio de la Parlamento kiu aceptis la demision de la reĝo Amadeo de Sabojo proklamis la Respublikon per 258 voĉdonoj kontraŭ 32. La nova reĝimo naskiĝis sen sango-elverŝado (same kiel okazos en la sekva jarcento kun la dua), sed daŭris nur dekunu monatojn (aŭ 23, se oni enkalkulas en ĝia daŭro la diktaturon de Serrano) kaj en konstanta konvulsio, provokita de doktrinaj diferencoj inter la respublikistoj mem (iuj deziris ke la respubliko estu federacia, aliaj preferis ĝin unuiga kaj aliaj volis radikalan respublikon), la karlista milito, kaj la problemoj de la sendependigaj movadoj de la kolonioj.

Laŭlonge de tiuj ŝtormaj dek unu monatoj, la respubliko havis ne malpli ol kvar prezidentoj, kiuj intencis praktikadi ne malpli ol kvar malsamajn modelojn. Verdire, ili ne estis prezidentoj de la Respubliko sed nur registar-prezidentoj. La konstitucio kiun oni ellaboris en tiu jaro 1873 kontemplis la figuron de iu "Federacia Prezidento". Tiu konstitucio havis tre federisman karakteron, sed ĝi neniam estis aprobita nek aplikita. Do, dum tiu jaro la Parlamento mem elektis la registar-prezidentojn same kiel antaŭe ili estis elektitaj far de la reĝ(in)o aŭ la regent(in)o dum la Monarkio.

La unua estis Estanislao Figueras, homo je ne forta karaktero kiu, tamen, intencis reformojn kiel abolo de la sklavismo en Porto-Riko, la dissolvo de la militistaj ordenoj kaj la nuligo de la nobelaj titoloj. Jam dum tiu unua registaro de la Respubliko estis konspiro kontraŭ la nova reĝimo. La konspiro havis monarki-favoran karakteron kaj inter ties ĉefaj agentoj troviĝis Generalo Serrano; temis pri kroma politika pirueto de tiu ŝanĝiĝema militisto. La operacio malsukcesis kaj la konspirintoj, Serrano inter ili, devis fuĝi ekzilen.

Figueras ne kapablis alfronti la multajn kaj gravajn problemojn de la lando kaj fine ankaŭ li fuĝis subite al Francio. La perforto de la karlista milito kaj ties de la insurekcio en Kubo samkiel la anarkio reganta en la lando estis troo por sia ne granda energio kiel reganto.

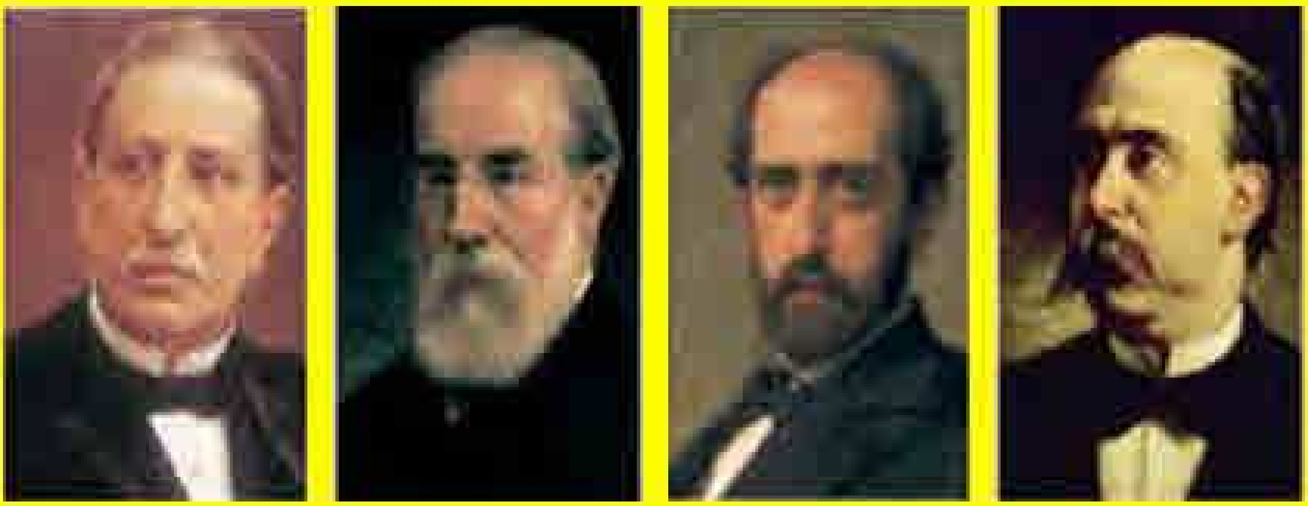
Anstataŭis lin Francisco-Pi-y-Margall, nomumita de Parlamento kiu estis studante novan Konstitucion kaj kiu, krome, proklamis la Federacian Respublikon, gravega eraro kaj kun fatalaj sekvoj, ĉar tio estis la instigilo de tio ke, dum lia efemera prezidanteco, unu monato kaj 8 tagoj, estis kantonismaj ribeloj preskaŭ ĉiuloke. Malago, Seviljo, Kadizo, Kartageno… sin proklamis sendependaj, kun la pligravigaĵo ke parto el la mar-armeo aldoniĝis al iu ribelo kaj la anarkio etendiĝis tra la tuta lando. Krome la karlista milito pliintensiĝis, kaj Pi-y-Margall, senpotence, sin vidis devigita demisii. Por kompreni la fenomenon de la kantonismo kaj la anarkio oni devas prikonsideri ke por ampleksaj amasoj en la lando la federismo kaj la respubliko mem estis kvazaŭ mesiismaj ideoj promesantaj kompletan liberigon el la multjarcenta malsato kaj subpremado kiun la hispana popolo suferadis. T. e. la malaltaj klasoj de la socio interpretis la politikajn ŝanĝojn kiel promeso de socia, socialisma, revolucio, io tute for de la penso de la burĝaj revoluciuloj de la Respubliko.

Post Pi-y-Margall prenis la povon Nicolás Salmerón, kiu rezistis en la prezidanteca posteno preskaŭ du monatojn (ekde la 18a de julio ĝis la 7a de septembro). Kun pli da energio ol liaj antaŭantoj, li sukcesis meti finon al la kantonoj (escepte tiu de Kartageno) kaj retenis la karlistojn. Sed li estis homo je firmaj principoj, li demisiis pro konscienc-kialoj ĉar li ne volis subskribi mort-kondamnojn de ribelintaj militistoj. Tiu homo estis vera maldekstrulo sed agadis tre kontraŭdire: li sendis la generalojn Pavía kaj Martínez Campos, du malamikoj de la Respubliko por defendi la Respublikon kontraŭ veraj respublikistoj kiuj, krome, estis tiel federismaj kiel la prezidento mem. La prezidento de la lasta registaro de la Unua Respubliko estis Emilio Castelar, eksterordinara parlamentano kies diskursoj estas famaj ankoraŭ nuntempe. Li ne hezitis subskribi tiujn mortpunojn kiujn Salmeron rifuzis. Krome li intencis fortikigi la aŭtoritaton de la registaro sendante la generalon Moriones por batali kontraŭ la karlistoj kaj klopodis rekonkeri Kartagenon. La milito kontraŭ la trupoj de Carlos la 7a ankoraŭ daŭrus dum multe da tempo, sed la murcia urbo estis submetita. Li alprenis ankaŭ aliajn disponojn: revigligis la disciplinon en la armeo kaj starigis la devigan militistan servon, paktis kun la Vatikano kaj solvis gravan diplomatian problemon kun Usono (la sendado, far tiu lando, de armiloj al la insurgentoj de Kubo). Eble estis Castelar la plej kapabla politikisto de tiu Parlamento, sed la politikaj kvereloj metis finon al lia prezidanteco: Salmerón kaj Pi-y-Margall akuzis lin forgesi la principojn de la revolucio kaj kliniĝi desktren, li estis submetita al mocio pri deklaro de konfido en kiu li estis venkita, kio devigis lin demisii. Estis la 3a de januaro de 1874, je la kvina horo matene. Je la sepa horo kaj duono la generalo Pavía eniris en la parlamentejon, gvidante plotonon de civila gvardio, por apogi la ministrecon de Castelar. La parlamentanoj, inkluzive Castelar, rifuzis la militistan intervenon kaj volis rezisti tie. Sed kiam sonis la unuaj pafoj ĉiuj forkuris el la parlamentejo. Krome estis neniu reago en Madrido; tiu evento signifis la finon de la civitana milico. Pavía kunvokis ĉiujn politikajn partioj, esceptante la karlistojn kaj la kantonistojn, kaj venkante grandajn malfacilaĵojn li sukcesis formi registaron de nacia koncentriĝo, kiu donis la povon al Generalo Serrano, jam reveninta el lia lasta ekziliĝo en Francio.

Generalo Pavía dissolvas lastan parlamentan sesion de la Unua Respubliko.

Reale, kvankam la respublika reĝimo ne dissolviĝis ĝis la restarigo de la Burbona dinastio en la persono de Alfoso la 12a, fakte, la funkciado de la respublikaj institucioj finiĝis okaze de tiu operacio de Generalo Pavía. Serrano suspendis la konstituciajn garantiojn kaj dissolvis la Parlamenton ĝis kiam oni atingus la repacigon de la lando. Neniam plu kunvenus tiu Parlamento. La regado de Serrano estis, reale, iu diktaturo paktita inter la militistoj kaj la politikaj fortoj antaŭ la gravegaj cirkonstancoj kiujn estis travivante la lando, kun la karlistoj sieĝante la urbon Bilbaon kaj la postrestaĵoj de la kantonalismo ne tute sufokitaj. Verdire, la ĉefa tasko de tiu registaro estis okupiĝi pri la karlista milito. Sed plejparto el la generaloj ne simpatiis al la respublika reĝimo kaj antaŭ la nedecidemo de Cánovas-del-Castillo, ĉefa agento de la princo Alfonso, la generalo Martínez Campos faris puĉon en Sagunto proklamante kiel nova reĝo Alfonson de Burbono, la filo de la eksreĝino Izabela.

Estanislao Figueras **Francisco Pi y Margall** **Nicolás Salmerón** **Emilio Castelar**

La interpretado de la historiaj okazintaĵoj povas esti objekto de klasbatalo. La altaj soci-klasoj havas sian interpreton. Laŭ ili, ***la Unua Respubliko estis negativa sperto. Ŝajnas ke la lando ne estis preparita por starigi iun reĝimon kies ideoj estis konataj de nur malmultaj intelektuloj. Plejparto el la hispana popolo konfuzis la foreston de la reĝo kun la anarkio kaj, ĉar eĉ ne la respublikistoj mem kapablis interakordi la tipon je respubliko kiun ili volus, la eksperimento fiaskis. Sendube al tiu fiasko kontribuis ankaŭ la karlista milito, sed, eble sen tiu konflikto, la rezulto estus la sama. Atestas pri tio la fakto ke en la sekvaj jardekoj nur malmultaj intelektuloj intencis restarigi respublikon kiel formo de ŝtato; la monarkio ne estus diskutita ankoraŭ dum multaj jaroj.***

Sed tiu interpretado ne estas ĝusta. Por la hispanoj de la malaltaj klasoj la referenco de la revolucio tiam okazanta en nia lando estis la Pariza Komunumo de 1871. Kaj ankaŭ por la altaj klasoj. Tio eksplikas la reagon de la hispana burĝaro. La puĉo de Martínez Campos la 29an de decembro de 1874 estis la dua parto de tiu de Pavía okazinta ĝuste preskaŭ unu jaron antaŭe. Ambaŭ kune konstituis puĉon de la burĝklaso kontraŭ si mem, kontraŭ siaj politikaj idealoj kaj kontraŭ la homoj kiuj enkarnigis tiujn idealojn, kontraŭ sia malkapablo regi la landon per si mem. La burĝaro konstatis ke aperis nova revolucia klaso: la proletaro, industriaj laboristoj kaj kamparanoj. De tiam la burgaro ĉesis esti ĝi mem revolucia klaso celanta progresistan liberalismon. La revolucio de la novaj klasoj celis socian, ekonomian trasformigon, kaj tio ne konvenis al la posedantaj klasoj. En tiuj kondiĉoj la burĝklaso preferas ke regu aŭtoritatemaj uloj por bari la vojon de la socia revolucio.

Tiele tiuj posedantaj klasoj rezignis apliki sian propran Konstitucion de 1873, kiu estis la plej progresista el ĉiuj hispanaj konstitucioj ĝis tiam ellaboritaj. La federacia karaktero de la ŝtato kiun oni intencis krei esprimiĝis en la Konstitucio per la dispono ke la regionoj havu kompletan aŭtonomion kaj la eblecon sin doni propran konstitucion. Asignas grandan povon ankaŭ al la municipoj. La civitanoj povus elekti la municip-konsilantanojn kaj la municip-estrojn aŭ urb-estrojn.

Rilate al la povo de la Federacio daŭre persistus la tradicio de du ĉambroj. Senato kaj Kongreso de la deputitoj, sed la Senato estus ĉambro de federacia reprezentado. La Deputitaro kaj la registaro estus la solaj organoj kapablaj prezenti leĝojn. Pri la ĵura povo la konstitucio disponis kolegiitajn tribunalojn kaj la ekzistadon de la ĵurio. Disponis ankaŭ striktan apartiĝon inter la Eklezio kaj la Ŝtato.

La konstitucia teksto speciale atentis pri la "naturaj rajtoj" kiujn ĉiu persono devus vidi respektataj en la Respubliko: respekto al la vivo, la personan dignon, libero pri penso, esprimo, religio, presaro, universala voĉdon-rajto…

Francisco Serrano

La hispana historio de la 19a jarcento povus esti komparata al komedieto, farso, opereto se ne estus la trista fakto ke dum ties disvolviĝo la kadavroj de hispanoj perforte murditaj aŭ mort-punitaj falis kiel pluvo.

Tamen tralegante ĉi-paĝoj oni vidas multajn rolulojn aŭ figurojn de opereto: Ferdinando la 7a, la karlistaj pretendintoj, Izabela la 2a, Francisco de Asís, Espartero, Narvaez, monaĥino Patrocinio, Marfiori… kaj aliaj.

Sed neniu tiel farsanta kaj perfidema kiel la generalo Francisco Serrano.

Liaj multaj politikaj perfidoj igis lin modelo kaj arketipo de la hispanaj militistoj kaj politikistoj de tiu jarcento.

Li apogis Esparteron en 1840 kontraŭ la regentino Cristina, poste perfidis lin en 1843. Li estis flanke de la revolucio de 1854 kaj poste perfidis ĝin en 1856. En 1866 li savis la monarkion de Izabela la 2a, de kiu ŝi estis la unua amanto, kaj poste gvidis la armeon kiu detronigis tiun reĝinon per la batalo de la Ponto de Alkoleo. Poste li perfidis ankaŭ la reĝon Amadeon, en kies alvenigo li estis partopreninta, kaj la Unuan Respublikon.

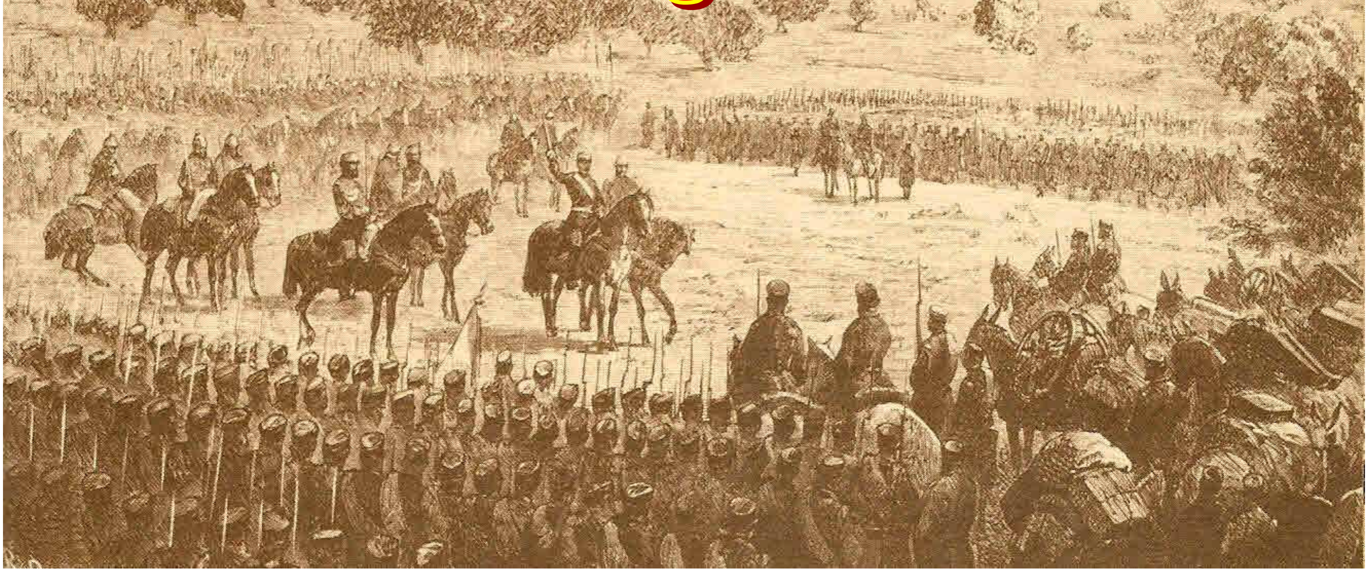
Li estis 61-jara kiam li prezidis la diktaturon kiu regadis, laŭteorie, nome de la Respubliko, sed dume li konspiradis kun la generaloj kiuj volis restarigi la Burbonan dinastion. Tamen lia intenco estis reagadi, diktatorece, senlime en la tempo, laŭ la modelo aŭ referenco de la franca generalo Mac-Mahon.

La restarigo de la monarkio en la persono de Alfonso la 12a signifis la finon de la "kariero" de tiu oportunisto. Li akceptis la novan reĝon kaj intencis roli en la nova reĝimo kiel estro de la Konstitucia partio, sed li estis humiligita de Cánovas kaj la reĝo kiam ĉi tiuj preferis Sagaston kiel liberala lidero.

La regado de Serrano laŭlonge de tiom da avataroj, rezultas sensignifa ĉar li estis politikisto sen idealoj nek projektoj, al kiu lia ambicio igis ofte ŝanĝi la politikan orientiĝon kaj la fidelecojn. Oni nomis lin ***la Judaso de Arĥonilla*** pro lia emo perfidi.

Lia retiriĝo el la politiko havis aspekton de opereto samkiel lia tuta politika vivo. Kiam restariĝis la Burbona dinastio kaj li ĉesis kiel registrar-prezidento li forportis el la reĝa palaco al sia hejmo la arĝentan manĝilaron kaj telerojn. Por igi lin redoni tiun reĝan posedaĵon Cánovas uzis delikatan ruzaĵon. En la Gazeto de Madrido tiu prezidento de la nova registaro publikigis noton dankante al Serrano tial ke li "savis la arĝentan servicon de la krono por ke ĝi ne falu en la manojn de la revoluciaj hordoj".

Burbona Restarigo: Alfonso la 12a

La puĉo de Generalo Campos en decembro de 1874 kompletigis la taskon komencitan de Generalo Pavía komence de la sama jaro: restarigi la monarkion. Tiuj militistaj intervenoj en la hispana politiko kulminis longan serion da similaj agoj okazintaj en nia lando laŭlonge de pli ol duonjarcento, sed samtepe metis finon al la eksperimento. Oni ne povas nei al Cánovas-del-Castillo, ĉefa farinto de la nova politika sistemo, la meriton meti finon al la enmiksiĝo de la militistoj kaj la klerikuloj en la hispanan politikon kiu karakterigis la reĝadojn de Ferdinando la 7a kaj Izabela la 2a. Poste, pasos preskaŭ kroman duon-jarcenton ĝis kiam alia militisto, Miguel-Primo-de-Rivera, diboĉulo kaj ebriemulo, faris alian militistan puĉon kiu anstataŭ savi la monarkion, kiel li preten-dis, akceligis ĝian falon.

Generaloj Pavía kaj Martínez Campos

Sed ne apartenas al Cánovas la tutan meriton pro la sukceso de la restarigo de la monarkio en la burbona dinastio. Grandan parton el la sukceso de la operacio oni devas al Alfonso la 12a mem, al la karismo de lia persono.

La 25an de junio de 1870 lia patrino, Izabela la 2a abdikis siajn dinastiajn rajtojn, per dokumento subskribita en Parizo, favore sia filo Alfonso, kiu tiamaniere fariĝis por la monarkistoj la legitima reĝo de Hispanio. Ne estis facile konvinki Izabelan fari tion. Cánovas devis multe insisti kaj argumenti montrante al ŝi ke la hispanoj neniam konsentos pri ŝia reveno kiel reĝino.

En novembro de 1874, la princo publikigis dokumenton konata kiel “Manifesto de Sandhurst. Ties teksto, ellaborita de Cánovas, interalie diris: ***Orfa nun la nacio je ĉiu publika rajto kaj sendefine senigata je sia libereco, decas ke ĝi denove alrigardu sian kutiman konstitucian rajton kaj tiujn instituciojn kiuj eĉ ne en 1812 malhelpis sin defendi sian sendependecon nek finigi en 1840 alian gravan civilmiliton… Kiu ajn estu mia propra destino, mi ne ĉesos esti bona hispano, nek, kiel miaj tutaj antaŭuloj, bona katoliko, nek, kiel nuntempa homo, vera liberalisto.*** Kaj subskribis: Alfoso de Burbono.

Cánovas, grava historiisto, prezentis la estontan reĝon kiel filo de la Korso de Kadizo; de la katolika religio, same kiel la karlistoj batalantaj kontraŭ li; kaj preta favori la modernigon de Hispanio, kiu jam tiam estis nomata “regeneriĝo”. La unua kiu komprenis tion estis la karlista ĉefgeneralo Ramón Cabrera, ***la Tigro de la Maestrazgo***, kiu deklaris publikan apogon en Londono al la princo. Estis evidenta la ĝenerala deziro de civila paco.

Post la puĉo, liafavore, de Martínez Campos en Sagunto, la 29an de la sama monato li entreprenis la revenon al la lando. Ĝis tiam Serrano estis rolante kiel ŝtatestro kaj Sagasta kiel registrarprezidento. Tiuj nominalaj aŭtoritatuloj povis fari nenion por eviti la politikan ŝanĝon. Post la operacio de Sagunto, pli kaj pli da garnizonoj, politikaj fortoj kaj sociaj sektoroj apogadis la elpaŝon,

kaj kiam Alfonso alvenis al Madrido en januaro de 1875 li estis proklamita reĝo en la Parlamento post la ĵuro de la Konstitucio. Notindas ke la ricevo kiun oni faris al li estis apoteoza. Jam dekomence li ĝuis la simpation de la popolo, kiu neniam ĉesos dum sia tuta vivo, cetere ne longa.

Alfonso eniris en Hispanion komence de la jaro 1875, tra Barcelono, kiu ricevis lin entuziasme. Same okazis en Valencio. Sed estis en Madrido la apoteozo. Rajdanta 17-jara knabo sur impona blanka ĉevalo, la juna reĝo apenaŭ povis trairi la avenuon "Castellana" inter la vivuokrianta amaso. Malrespektante la protokolon li provokis iun anekdoton kiu estas vera eĉ se nekredebla: vidante Alfonso iujn knabinojn tre bruemajn, kiuj pergajnis sian vivon en la bazaro de Placo de la Hordeo, alproksimiĝis al ili por danki ilian aklamadon, iu el tiuj knabinoj respondis al li: ni kriegis eĉ pli kiam ni forpelis la putinon, vian patrinon. Por ke la reĝo konu sian propran landon!

Mercedes de Orleans kaj Alfonso de Burbono

Lia unua resgistar-prezidento estis Cánovas. En la nova reĝimo Cánovas del Castillo okupis similan lokon al ties de Narváez dum la reĝado de Izabela la 2a. Sed la situacio estis tute malsama. Eble Cánovas povas esti klasifikita, de politika vidpunkto, tiel moderista kiel Narváez, sed lia politika sistemo estis pli stabila kaj starigita kun pli da saĝeco. La ŝanĝoj de registaro en la reĝimo de la Restarigo estis nek traŭmaj nek arbitraj, tute male, ili estis paktitaj kaj antaŭvideblaj. La registaroj de Cánovas sin alternigis kun ties de Sagasta kaj krome ambaŭ efektivigadis saman politikon. Kompreneble, la metodo ne estis bona sed tamen estis preferinda al tio ekzistinta dum la elizabeta epoko, kiam la registaroj fariĝis nekapablaj apliki ian ajn programon pro la oftaj ŝanĝoj truditaj de la kaprico de la reĝino aŭ la intrigoj de la kortegaj kamariloj

Cánovas del Castillo

Dum sia reĝado, Alfonso aplikiĝis al la plifirmigo de la monarkio kaj la institucia stabileco. En 1876, li sukcesis meti finon al la karlista milito. La reĝo mem ĉeestis en la batal-kampo kaj travivis la finon de la milito. En kio rilatis al la konflikto de Kubo, oni atingis la pacon, almenaŭ provizore, per la subskribo de la t. n. "Paco de Zanĥón". Ĉio ĉi pravigas ke oni asignis al li la titolon de "la Paciganto".

Cánovas ellaboris novan politikan reĝimon bazita sur la doktrina liberalismo kaj konata per la nomo "Restarigo", fiksita en la Konstitucio de 1876, kiu estos valida ĝis la jaro 1923. En tiu sistemo la rolo de la Alfonso la 12a estis kontroli la alterniĝon de la du dinastiaj partioj: la konservativa aŭ moderista, kaj la liberala aŭ progresista sed kiuj koincidis en la grandaj politikaj linioj: eviti militistajn puĉojn kaj popolajn ribelojn, kiuj tiel oftaj estis dum la reĝado de Izabela la 2.

Tiu nova politika realaĵo de la Restarigo esprimiĝis per la nova konstitucio. Tiu de 1876 estis promulgita de Cánovas la 30an de junio de tiu jaro. Oni ellaboris ĝin startante de konstitucia malnetaĵo disvolvigita fare de grupo el 600 specialistoj, antikvaj senatanoj kaj deputitoj de antaŭaj parlamentaj periodoj, elektitaj de Cánovas. El inter ili oni elektis komisionon je 39 el ili, prezidita de Manuel Alonso Martínez, kiu estus la responsulo de la definitiva redaktado de la teksto. La fina teksto estis aprobita, sen grandaj ŝanĝoj, fare de iu Konstitucia Korteso elektita per universala voĉdonado laŭ la normoj de 1869. Laŭ ĉi tiu Konstitucio de 1876, la suverenecon kunhavas la Reĝo kaj la Parlamento. La rajtoj kaj la devoj de la civitanoj estas limigitaj de la ordinaraj leĝoj. La leĝdonan povon kunhavas la Parlamento kaj la Reĝo sed ĉi lasta povas vetoi leĝojn kaj dissolvi la Parlamenton. La monarko havas la ekzekutivan povon, kun la ebleco nomumi la registar-prezidenton kaj la ministrojn. La Korteso aŭ Parlamento estas duĉambra, kun Senato kies membrojn elektas la reĝo kaj Deputitaro aŭ Kongreso elektita per voĉonado de la civitanoj, sed la formo de balotado oni ne disponis ĝis la jaro 1890 kiam oni decidis ke estu universala voĉdonado (sed ankoraŭ nur por viroj). Pri la religia temo, la Konstitucio disponis ke Hispanio estu konfesia katolika ŝtato tolerante aliajn religiojn kondiĉe ke ili respektu tion. La municipoj kaj la provincoj restus sub la registara kontrolo.

Ĉi lasta cirkonstanco ebligas al la reganta partio kontroli la pribalotan procezon kaj decidi ties rezulton. La politikaj kontroliloj baziĝas, lastinstance, sur la klientismo kaj la kacikismo. T. e. Oni ne alvenas al la registara povo dank al la Parlamento elektita de la popolo, sed, male, la registaro elektas Parlamenton siamezure. Tiurilate la afero ne estis malsama ol dum la reĝado de Izabela. La sola diferenco estis ke en la reĝimo de la Restarigo la monarko agadas pli respondece je la elektado de la ministraro kaj, ĉiukaze, la politikaj diferencoj inter la moderista partio de Cánovas kaj la Liberala de Sagasta ne malhelpis ke ambaŭ kunhavu komunan celon de konservado de la reĝimo kaj la ordo. Cetere, ankaŭ Alfonso agadis prudente en la elektado de la registaroj: ĝis 1881 li konfidis je konservativistoj de Cánovas esceptante du mallongaj periodoj kun prezidanteco de Jovellar en 1875 kaj de Martínez Campos en 1879. Poste la povo pasis al la liberalistoj de Sagasta, anstataŭita de Posada Herrera en 1883, kaj 1884 oni redonis la povon al Cánovas.

Alfonso de Burbono kaj Maria Cristina de Habsburgo

La 23an de januaro de 1878 efektiviĝis la geedziĝo de la reĝo alfonso kun sia kuzino Mercedes de Orleans, filino de la gedukoj de Montpensiero. Male ol tio kutime okazinta en la reĝaj kaj kortegaj familioj, tiu geedziĝo de Alfonso kaj Mercedes baziĝis sur la amo, kaj tio tre favore influis sur la sento de la hispanoj rilate al iliaj gereĝoj kaj estis alia faktoro de la prestiĝo kaj la karismo de la monarko. Malfeliĉe, la feliĉo daŭris malmulte. Mercedes forpasis post malmultaj monatoj.

En novembro de tiu jaro 1878 la reĝo celebris novan nupton, ĉi foje kun María Cristina, nevino de la aŭstria imperiestro Francisko Jozefo. Ĉi-foje lia geedza vivo estis, se ne pli feliĉa, jes ja, pli daŭra. Kaj ankaŭ pli profita: dum la sekvintaj tri jarojn la geparo naskis du filinojn. En la sama periodo la reĝo havis ankaŭ du eksteredzecajn idojn, kun la aktorino Elena Sanz.

Alfonso la 12a faris, en 1883, oficialan viziton al Belgio, Aŭstrio, Germanio kaj Francio. En Germanio li akceptis la nomumon kiel honora kolonelo de regimento de Alzaco, teritorio konkerita de Germanio, kaj tiam reklamita de Francio. Tio kaŭzis malamikan akcepton de la loĝantaro de Parizo dum la posta vizito al Francio.

Germanio klopodis okupi la insularon de Karolinoj, tiame sub hispana regado, provokante malamikecon inter ambaŭ landoj, kio solviĝis poste per la subskribo de hispangermana traktato en 1885.

Tiujare mem ekestis epidemion de ĥolero en Valencio kaj de tie ĝi etendiĝis al la interno de la lando. Kiam la malsano alvenis al Aranĥuezo la monarko esprimis sian deziron viziti la malsanulojn, sed la registaro de Cánovas sin oponis al tiu deziro pro la danĝero kiun tio povus signifi por la sano de la monarko. La reĝo eliris destine al Aranĥuezo neatendite kaj ordonis ke oni malfermu la reĝan palacon por loĝigi tien la trupojn de la garnizono. Tie li estis konsolante la malsanulojn kaj disponis la distribuadon de rimedojn. Kiam la registaro eksciis pri tiu vojaĝo, oni sendis tien la Ministron pri Justico, la regionan Ĉef-Generalon kaj la civilan Guberniestron por ke oni akompanu lin al Madrido. Kiam la reĝo alvenis al ĉefurbo, la popolo sciinte pri tio farinta de la reĝo, ricevis lin vivuo-kriante kaj, retirinte la ĉevalojn, kondukis la veturilon ĝis la Reĝa Palaco.

Malsana je tuberkulozo, la reĝo mortis la 25an de novembro de tiu jaro, kiam li ankoraŭ estis 27-jaraĝa. Lia morto igis timi pri la daŭrebleco de la dinastio. Laŭ la konstitucio oni devus procedi al la proklamado de la plejaĝa el la filinoj, sed tial ke tiam la reĝino estis denove graveda oni postponis tiun elpaŝon pro la ebleco ke la naskiĝonta reĝido estu viro.

Regenteco de Cristina

La morto de Alfonso la 12a post nur unujardeka reĝado neeviteble signifis ian krizon por la politika sistemo de la Restarigo. La iniciatintoj kaj subtenantoj de tiu sistemo serioze alfrontis la realaĵon de la nova situacio. La interakordo al kiu alvenis tiuj responsuloj ricevis la nomon de “Pakto de ***El-Pardo***” kvankam ŝajnas ke ne estis subskribita dokumento de la akordo kaj krome ĝi ne estis prenita en la palaco de ***El-Pardo*** sed en Madrido. Ĉiukaze, kun aŭ sen subskribo kaj sendepende de la loko de la interakordo, ĝi ekzistis kaj ĝia efiko estis senduba.

La regentino kaj ties filo Alfonso

La antaŭtago de la morto de la reĝo, Cánovas del Castillo kaj Sagasta celebris konferencon preparitan de la generalo Martínez Campos. En tiu kunsido ambaŭ politikistoj sin montris pretaj konduti sinofere en la defendo de la leĝeco kaj la publika ordo. Estis neniu formala pakto sed tamen regis inter ili plena akordo pri la spirito de la afero. Tiele ili fariĝis patroj de tiu nova etapo de la Restarigo. Tria kaj tre grava kunlaborantino en la entreprenita tasko estis la reĝino Maria Cristina. Laŭ la Konstitucio de 1876, ŝi devis alpreni kaj efektivigi la regentecon de la krono ĝis la plenaĝo de la nova monarĥo. Tiam la reĝino estis graveda, do tio postulis atendi la naskiĝon de la ido ĉar se ĝi estus viro, lia rajto al la krono, laŭ la konstitucia leĝo, superus al ties de siaj pliaĝaj fratinoj.

Cánovas decidis demisii kiel prezidento de la registaro, kaj la regentino decidis ke lia anstataŭanto estu Sagasta, la lidero de la liberaloj. Fakte, laŭ la ĵus atingita interakordo, la registara povo estus pace efektivigita fare de ambaŭ dinastiaj partioj, la konservativa kaj la liberala, alternigante unu la alian, eĉ se por tion atingi estus necese trompadi la balotadon de la parlamentanoj (laŭ la kutima sistemo en ĉi tiu lando).

En 1886 naskiĝis la postmorta filo de Alfonso la 12a. Estis viro, kiu reĝos sub la nomo Alfonso la 13a. Tiumomente tio signifis neniun ŝanĝon en la hispana politiko. María Cristina daŭros kiel regentino, de nun nome de ŝia filo, ĝis la plenaĝo de ĉi tiu.

Ĝis la jaro 1990 daŭris la parlamento elektita je la morto de la reĝo kaj la registaro de Sagasta, kiu havis plimulton kaj apogon en ĝi. Dum tiuj jaroj kiam regadis la liberala partio oni prenis serion da reformoj en la linio de la Konstitucio de 1869. La ĉefaj inter ili estis:

- reformo de la kodo de civila leĝaro.

- kelkaj leĝo-projektoj de disponoj rilate al la juĝoj pere de ĵurio.
- leĝo de asocioj por religiaj kongregacioj kaj por soci-tipaj asocioj.
- leĝo de loka administracio, de ekonomia disvolvigo kaj de fervojoj.
- leĝo de reformo de la armeo. Oni dekretis la armean servon devigan, kun la opono de la konservativuloj.
- leĝo de maskla universala voĉdon-rajto. Ĝi trovis grandan oponon.

Práxedes Mateo Sagasta

En ĉiuj ĉi reformoj Sagasta ĝuis la helpon de kapablaj personoj konantaj diversajn aferojn, kiel Camacho pri Financoj, Alonso Martínez kaj Montero Ríos pri Justico, Moret pri ŝtataj aferoj kaj Gamazo pri la transmaraj teritorioj.
Sagasta devis demisii sekve de iu prifinanca skandalo. En la balotado de 1891 venkis la konservativa partio. Tiu politika ŝanĝo signifis ankaŭ ia ŝanĝo en la ekonomia tereno. La liberaluloj de Sagasta estis praktikinte liber-komerciismon, kaj sekve de la plendoj de la industriistoj kaj produktistoj de cerealoj, la konservativuloj promulgis protektisman dogan-tarifon taksante per alt-kostaj impostoj la importadon. Ĉi tiu dogan-tarifo alportis grandan profiton al la superregantaj ekonomiaj grupoj.
Ĝis la jaro 1901 estis ses balotadoj sin turnigante en la regantaro (registaro kaj parlamento) ambaŭ dinastiaj partioj, la liberala de Sagasta kaj la konservativa de Cánovas del Castillo. Restis for de la sistemo la du kontraŭ-dinastiaj partioj: karlistoj kaj respublikanoj. T. e., al tiuj partioj ne eblis atingi la povon por regadi la landon, sed tamen, kelkaj el iliaj membroj sukcesis esti elektitaj kiel parlamentanoj. Eblis tio malgraŭ la granda povo de ĉiu reganta partio fabriki en la balotoj parlamentan plimulton favore al si mem, ĉar en la teritorioj kie la karlistoj kaj la respublikanoj estis fortaj la manovr-kapablo de la regantaro por trompi la pribalotan rezulton rezultis ege malgrandigita. Sed la rilato inter la partioj de la sistemo estis de baza konsento pri la esencaj aferoj; eĉ se estus inter ili malakordo pri iuj temoj, tio povus generi konkuran enparlamentan bataladon sed neniam institucian rompiĝon. Tio signifas ke la sinsekvaj venkoj kaj malvenkoj en la balotado estis grandparte paktitaj kaj interakorditaj.
Tiu sistemo garantiis institucian politikan pacon kaj publikan ordon en la socio, sed la sistemo baziĝis sur malvero aŭ nerealo, t. e. la socia realo de la lando kaj la nacio ne koincidis kun la politika vivo videbla en la funkciado de la institucioj kaj estis ignoritaj de ĉi tiuj. Kaj, ĉu la politikistoj de la sistemo konscius aŭ ne pri la soci-politikaj aferoj kaj ĉi ties ŝanĝoj, ĉi tiuj ekzistis kaj la socio estis evoluanta al poziciojn, kiuj ne estis antaŭviditaj de la patroj de ĉi tiu dua etapo de la Restarigo.
Laŭlonge de la lasta jardeko de la 19a jarcento, en Hispanio burĝonis, marĝene de la la oficialaj konstituciaj kanaloj de la ŝtato, tri soci-politikaj movadoj: la kataluna naciismo, la eŭska naciismo kaj la laboristaj movadoj. La kataluna naciismo komence havis nur kulturan karakteron, ĉefe la defendo de la kataluna lingvo, sed evoluis al politika movado. En 1892 oni ellaboris dokumenton titolitan ***Las bases de Manresa***, per kiu oni postulas ampleksan aŭtonomion por Katalunio kaj leĝodonan povon specifan por tiu regiono. Surbaze de tiu programo estis fondita iu politika partio nomita ***Liga Catalana*** (Kataluna Ligo) kies ĉeflideroj estis E. Prat de la Riba kaj F. Cambó.

Murd-atenco kontraŭ Cánovas del Castillo

La eŭska naciismo estis fondita de Sabino Arana en 1895. Ĝi aperis kun sendependiga karaktero, kvankam iom-post-iom estis moderigante siajn poziciojn ĝis la aŭtonomismo.
La laboristaj movadoj estis nepra rezulto kaj esprimo de la ekkonscio de la laboristaj amasoj pri la realaĵo de la klasbatalo. Klasbatalo ekzistis ĉiam kaj ĉie kie estas klasoj kun malsamaj kaj eĉ

kontraŭaj interesoj. Sed la konscio de tiu realaĵo fare de la laboristklaso estis fenomeno relative ĵusa. Disvolviĝis tiu konscio per la disvastiĝo de la marksismaj teorioj far la Internacio de la Laboristoj. Ni jam vidis ke en Hispanio tiu Internacio estis leĝe malpermesita ekde la reĝado de Amadeo de Sabojo. Do ĝia disvastiĝo en nia lando okazis for kaj kontraŭ la institucioj de la ŝtato.

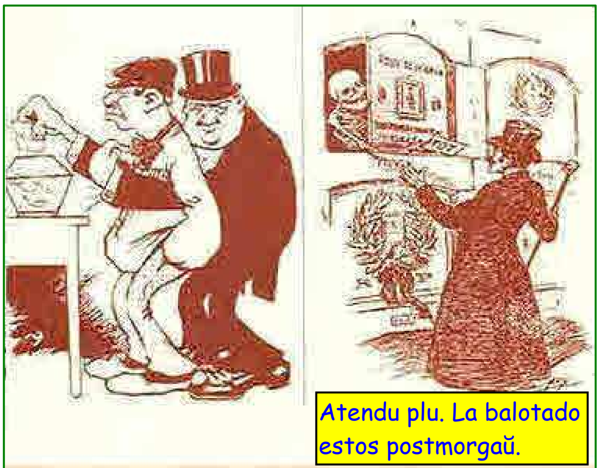
La sociaj konfliktoj estis speciale gravaj en la Andaluza kamparo kaj en la tekstila industrio en Katalunio. Tiu batalado havis kiel ĉefaj protagonistoj la anarkistojn, kiuj efektivigis perfortajn atencojn kontraŭ politikistoj kaj entreprenistoj. Cánovas del Castillo mem estis viktimo de iu el tiu perfortaj atakoj en 1897. Alia laborista movado estis tiu de la socialistoj. Ĉi tiuj havis alitipan, neperfortan, agadmanieron, sed ilia batalado estis eĉ pli efika kiel pruvis la striko el la minista zono de Asturio kaj en la industria zono de Bilbao.

Sed pli danĝera ol ĉiuj ĉi movadoj por la sistemo de la ŝtata oficiala Hispanio estis la remalfermo de la sendependigaj militoj en Kubo kaj aliaj transmaraj kolonioj.

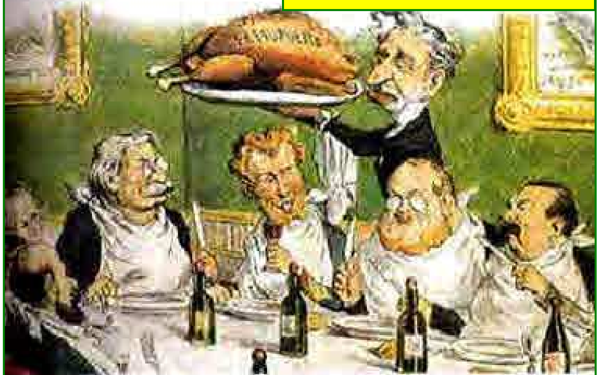
En 1895 rekomenciĝis la ribelo en la antilia insulo kaj Hispanio sin vidis dum kelkaj jaroj intencante sufoki la ribelon. La situacio suferis radikalan ŝanĝon kiam Usono decidis interveni kontraŭ Hispanio favore ne al la ribelintoj sed al siaj propraj koloniistaj interesoj. Tiu amerika potenco organizis aŭtoprovokon por krei militan pretekston. Iu Usona ŝipo, ***Maine***, en la haveno de Havano subite eksplodis mortigante centojn da ŝipanoj. La usona registaro akuzis la hispanajn aŭtoritatojn pri tiu faro kaj deklaris la militon al nia lando. Devis pasi tutan jarcenton por ke iu regantaro de la sama potenco rekonu ke la detruo de la ŝipo estis planita kaj plenumita fare de la usonanoj mem cele krei ***casus belli*** pravigante ilian intervenon en fremdan konflikton.

La sekvoj estis katastrofaj por nia lando. La kolonia milito fariĝis milito kontraŭ Usono. La hispanaj militistaj fortoj devis alfronti en la insulo ne nur la kubanajn ribelintojn sed ankaŭ usonajn armeajn trupojn. Plej drameca estis la situacio en la maro. Rezulte de la alfrontiĝo kontraŭ la usonaj mararmeoj, la hispana ŝiparo estis detruita. La katastrofo estis grava por Hispanio pro la perdo de multaj homaj junaj vivoj, la perdo de la mararmeo kaj la perdo de la kolonio mem. Ĉio ĉi konkretiĝis en la jaro 1808.

Sed menciindas ke la kolonia perdo ne limiĝis al Kubo, sed oni perdis tiujare ankaŭ Porto-Riko, Guan kaj la Filipina insularo, t.e. la lastaj postrestaĵoj de la iam granda kolonia imperio de Hispanio. Kaj kiel rezulta kulmino de ĉio ĉi, la lando eniris en kolosa priidenteca krizo.

Ĉi tiu karikaturo de la lasta jardeko de la 19a jarcento intencas respeguli la naturon de la tiama interna politiko de la lando. T. e. la alterniĝo, en la registara povo, de la du partioj de la dinastio: la liberala kaj la konservativa. Cánovas kaj Sagasta aperas, laŭturne, kiel manĝantoj aŭ servantoj en la bankedo de la ĝuo de iu povo kiu celas eterniĝi senŝanĝe

La finiĝo de la 19a jarcento estis la kulmino de la ruiniĝo de la hispana socio kiu estis komenciĝinta preskaŭ je la unuaj jaroj de la sama jarcento. La milita katastrofo de 1898 signifis por Hispanio la perdon de ĝiaj lastaj koloniaj posedaĵoj.

En la printempo de 1895 renoviĝis la insurekcio de Kubo. Ĝia organizinto, José Martí, mortis dum la unuaj bataloj, sed la sendependiga movado daŭris subgvide de Máximo Gómez kaj Antonio Maceo. Sagasta faciligis la alternigon kun nova registaro de Cánovas por alfronti la konflikton. La erara politiko praktikita en la kolonio fare de la metropolo, dum la antaŭajn 15 jarojn, lasis neniun manovr-kapablon al Generalo Martínez Campos por solvi la konflikton per politikaj disponoj. Li mem devis mendi sian anstataŭigon per Generalo Weyler por apliki pri drastan strategion de militista vidpunkto. Oni sendis 220.000 soldatojn al la insulo inter 1895 kaj 1898. Ŝajnis ke la sistemo de Weyler por kontraŭbatali la ribelon povus alkonduki al ties totala sufokado. Sed tiam okazis ŝanĝoj en la hispana politiko.

En aŭgusto de 1897 la prezidento de la registaro, Cánovas del Castillo estis murdita per iu anarkista atenco. Post kurta transira registaro de Generalo Azcárraga, revenis al la povo Sagasta. Weyler estis anstataŭita de Generalo Blanco kaj oni mildigis la rigoron aplikita, serĉante politikajn solvojn kiel la koncesio de ia aŭtonomio al la kolonio.

Sed la situacio komplikiĝis pro la interveno, cetere atendebla, de Usono. La NordAmerika potenco proponis akiri la insulon al Hispanio, samtempe ke okazis la stranga akcidento de usona ŝipo kiu eksplodis kiam ĝi troviĝis en la haveno de Havano. La hispana rifuzo vendi la insulon koincidis kun la publikigo de la rezulto de la usona esploro pri la detruiĝo de la ŝipo ***Maine***, per kiu oni atribuis al Hispanio la respondecon pri tiu atenco. Usono jam disponis tiam je preteksto por rekte interveni en la milito. Fakte, la interveno jam ekzistis de antaŭlonge per la provizado de armiloj kaj ĉiutipa helpo al la insurekciintoj de Kubo. Dume konkretiĝis similia ribelo kontraŭ Hispanio ankaŭ en la Filipina insularo.

La hispanaj militaj malvenkoj en Cavite (majo 1898) kaj Santiago-de-Kubo (julio 1898) kontraŭ usonaj armeoj devigis la hispanan registaro negoci. En Paco-traktato subskribita en Parizo en tiu sama jaro 1898, Hispanio rekonis la malvenkon kaj likvidis sian kolonian imperion: Kubo sendependiĝis. Filipin-insularo kaj Porto-Riko fariĝis usonaj protektoratoj.

Por Hispanio la perdoj je homaj vivoj, teritorioj kaj militaj elspezoj estis terure ruinigaj, sed eble plej grave estis la traŭmo de la kolektiva psiko de la nacio. Tiutipaj sociaj ŝokoj efikas diversmaniere sur la kolektivoj kiu suferas ilin. En la epoko kiam ili okazas ne estas antaŭvideblaj la rezultoj kiujn ili provokos. Sed kiam oni vidas la historion kun la perspektivo de pli ol unu pasinta jarcento, kia estas nia kazo, oni povas registri iujn konkludojn.

La frustracion de la militista kaj de la imperiismaj soci-sektoroj klaso oni intencis kompensi per pli granda atento al la hispanaj interesoj en Nord-Afriko. La sekvaj jardekoj vidis la militistan intervenon de Hispanio en la nordan zonon de Maroko kaj aliajn afrikajn teritoriojn. Tiu interveno postulis fortan armeon, pli fortan kaj ampleksan ol tiu reale necesan por la defendo de la lando. Kaj forta armeo povas kunporti, kaj en la hispana kazo fakte kunportis, pretoranan teniĝon de la armeo, t. e. la alvokiĝo de la armeestroj interveni en la politikon. Cetere en la Hispanio de la 19a jarcento jam ekzistis longa tradicio pri tiutipa devojiĝo de la armitaj fortoj, sed la refalo, dum la 20a jarcento, en la militistajn intervenojn, alportis al la hispana popolo grandan malfeliĉon kaj politikan kaj kulturan subevoluon.

Sed aliaj sekvoj de la krizo havis alian karakteron. En la sferoj de la intelektularo aperis ia kritika penso-fluo kiu jam tiam ricevis la nomon je "Regenerismo". La nacia skuego rezulte de la katastrofo de 1898 provokis en la kleraj medioj de la lando debaton pri la politikaj kaj militistaj respondecoj, kio ĵetis lumon pri la malvirtoj de la reĝimo kaj de la socio ĝenerale. La perdo de la transmara imperio estis konsiderita kiel katastrofo tiel de militista kiel de diplomatia vidpunkto, ĉefe pro tio ke pere de la presaro oni estis emfazinte pri la hispana supereco en la militista tereno. Spit' al ĉio, la malvenko provokis neniun politikan ŝanĝon. Fakte, la krizo de 1898 pli havis intelektularan ol politikan karakteron.

Sed for de la politikaj medioj, la opinio-fluo favore al regeneriĝo de la hispana socio estis tre forta kaj celis apliki ĝin en ĉiuj terenoj: socia, ekonomia… kaj en ĉiuj flankoj de la kulturo: arto, literaturo, historia scienco, instruado… La regenerista penso-fluo liderita de Joaquín Costa denoncis la putraĵojn de la sistemo kaj klamis por la urĝa renovigo de la hispana politika vivo. La debato pri la politika kaj nacia identeco de la gehispanoj plenigas la paĝojn de la divers-tendencaj ĵurnaloj de la lando. La tradicia novhistoriismo serĉis en la pasinto la elementojn por fondi sur ili la Novan Hispanion. Male, aliaj pli kritikaj vidpunktoj rigardas tiun saman pasinton ĝuste kiel fonto kaj fundamenta kialo de la hispana dekadenco kaj la manko je politika kaj ideologia orientiĝo por pretersuperi la kolonian katastrofon, per kiu hispanio, simbole, cedas sian hegemonian lokon en la mondo al Usono per la perdo de siaj transmaraj kolonio: Kubo kaj Filipino.

La regentino kaj ties filo Alfonso

Tiusence la Kortesoj de Kadizo kaj la Konstitucio de 1812 estis taksataj kiel iu el tiuj momentoj pli brilaj en la historio de Hispanio. Kiel tiu perdita ŝanco kapabla ŝanĝi la kurson de la historio kaj niajn interrilatojn kun la novaj hispanamerikaj respublikoj kiuj naskiĝis, ankaŭ ili, subinflue de la revolucia spirito de Kadizo.

La katastrofo de 1898 pliakrigis la katalunan naciismon kaj akcelis la disvolviĝon de la laborista movado, ene de ĝenerala senkreditigo de la politika klaso kiu devis alfronti la konflikton. La reĝimo mem provis, pere de la registaro de Francisco Silvela, entrepreni ian reviziismon de la canovista sistemo, pere de iu intenco de renovigo de supre.

Alia esprimo de la regenerismo konkretiĝis en la tereno de la literaturo. Nomiĝas "generacio de 1898" tiu grupo de verkistoj influitaj de la morala krizo pro la katastrofo. Ĉefideroj inter ili estis: Maetzu, Baroja, Azorín, Machado, Unamuno… plejparto el ili distingiĝis pro sia kritikismo politike maldekstra.

Kiel dirite, la kritikismo karakteriginta la Regenerismon estis afero de la kleraj, intelektaj sektoroj de la socio. Plejofte en la historio, tiutipaj sociaj tavoloj estis nekapablaj konsciigi kaj movilizi la sociajn amasojn. Sed en la epoko pri kiu ni temas, la informmedioj, komunikad-rimedoj, estis sufiĉe disvolvigitaj por ke la influo de la intelektuloj, kaj eĉ pli en krizaj cirkonstacoj, havu ian influon sur la socio, eĉ se ne tre rapida.

Estas altsignifa la fakto ke la politika sistemo de la Restarigo estis pli kaj pli diskutita de la popolo ĝuste ekde la epoko de la katastrofo. Proksimume unu jardekon por la krizo de 1898 okazis en Barcelono la tiel nomata "Tragika Semajno", kiu estis vera revolucio, kaj ĝi ne estis izolita kazo de malkontento en la lando.

Alia soci-politika fenomeno kiu karakterigis la epoko de la Regeneriĝo estis la evidenta plikonsciiĝo kaj mensa maturiĝo de la urbaj amasoj tiamaniere ke ili fariĝis malfacile manipuleblaj okaze de la balotprocezoj. Laŭ la pasado de la tempo, la organizado de la elektado de parlamentaj plimultoj por apogi la registaron de ĉiu etapo laŭ la sistemo de alterniĝo de la partioj, montris pli kaj pli grandajn diferencojn inter la loĝantaro de la urboj kaj ties de la kamparo. En la kamparo kaj malgrandaj urboj, relative, sin tenis sufiĉe stabila la sistemo de la kacikismo. Sed tio tre ŝanĝis en la grandaj urboj. Proksimume tri jardekojn post la granda traŭmo de 1898 en iu tutlanda balotado por elekti la municipajn aŭtoritatojn, en la grandaj urboj venkis, spite al la tradicia manipulado far la regantaro, la respublikistaj kandidataroj. Tio igis ne eble la pludaŭron de la monarkio de la Restarigo tiel kiel ĝi estis ĝis tiam.

La estonteco portas en sia sino la rezulton de pasintaj eventoj, kaj kiam neatendite ĝi riveliĝas ofte alportas grandajn surprizojn.

Alfonso la 13a, reĝo

La 17an de majo de la jaro 1902, kiam la Princo Alfonso fariĝis 16jara, komenciĝis sia reĝado post la ĵuro de la Konstitucio de 1876. Tiam tiu konstitucio tute estis malaktuala kaj ne respegulis la politikan realon de la hispana socio. Post la regado de Silvela, en la jaroj 1899-1900, dum 1901-1902 estis registaro de Sagasta, spit' al tio ke tiu regantaro estis demarŝinte la militon kontraŭ Usono kulmininta per katastrofo de 1898. Sed temis pri la finiĝo de la lasta registaro de Sagasta. Li mortis komence de 1903, la 5an de januaro, kaj en aprilo de 1904 mortis en ŝia ekzilo en Parizo la eksreĝino Izabela, avino de Alfonso la 13a. Ja, estis la fino de iu epoko.

Kaj estis ankaŭ la fino de kelkjarcenta periodo dum kiu Hispanio estis unuaranga potenco en la mondo kaj havis grandan kolonian imperion. La perdo de la lastaj transmaraj kolonioj Kubo, Filipino k. a. signis la morton de iu formo de Hispanio kaj la naskiĝon de alia. La loĝantaro de ĉi tiu lando estis dum tiu unua jardeko de la 20a jarcento asimilante tiun realaĵon. Tiu mensa procezo de adaptiĝo al la nova situacio ricevis la nomon de Regenerismo aŭ Regeneriĝo.

Eĉ hodiaŭ ne eblas aserti ĉu Hispanio bone plenumis aŭ ne tiun konto-reguligon kun si mem. Ĉiu el la diversaj ideologiaj tendencoj formulis sian propran programon de landa regenerigo. Estis, do, granda kontraŭdiro inter la fortoj kiuj serĉadis inspiron por la regenerigo en la Tradicio kaj ties institucioj, kaj tiuj aliaj kiuj respondecigadis ĝuste tiun Tradicion kiel la kulpanto de la malbonaĵoj kaj malevoluo de Hispanio. La polemiko inter tiuj kontraŭantaj vidpunktoj translimiĝis el la akademiaj kaj intelektularaj medioj kaj disvastiĝis al la socio ĝenerale subforme de interfrontiĝo de laikismo kontraŭ klerikaro. La tuta unua jardeko de la 20a jarcento estis en Hispanio kontraŭfrontiĝo de la Eklezia reakciularo kontraŭ la progresismo de la lando. Sed tiutipa polemiko estis ankaŭ en aliaj landoj en Eŭropo. Ĝuste tiu estis la kaŭzo de la apero, en multaj landoj, de politikaj partioj, apogitaj de la Eklezio, kun la nomo de “demokrat-kristana” aŭ simile. En Hispanio ne mankis la volo fari ion similan; estis eĉ iu episkopo kiu publike deklaris, en la balotado de la jaro 1907, ke voĉdoni favore al la progresistoj aŭ la liberalistoj estas morto-merita peko. Tamen la ideo de konfesia partio ne sukcesis en Hispanio; ĉi-foje estis la Eklezio kiu frontis aŭ koliziis kontraŭ la socia realaĵo: en Hispanio la katolikoj estis disdividitaj inter la karlismo, la moderismo kaj ne mankis ankaŭ inter la liberalistaj kaj progresistaj fortoj.

Kiel dirite, la volo aŭ alvokiĝo je regenerado ekzistis en ĉiuj sociaj sektoroj. En la politikaj medioj de la sistemo (kortego kaj dinastiaj partioj), la programo je regenerigo esprimiĝis per la formulo “revolucio de supre” kiu aludis al politikaj disponoj celantaj renovigi la politikan sistemon de la Restarigo sed ne estis konkretigita en la realo. Verdire,

la tuta reĝado de Alfonso la 13a estis la historio de la fiasko de la sistemo por adaptiĝi al la nova Hispanio kiu estis naskiĝanta tiam. La reĝa kortego daŭre sin apogis sur la dinastiaj partioj, kaj dume ĉi tiuj sin apogadis ankaŭ sur la krono por ilia propra interna funkciado. Ekzemple, kiam post la morto de Sagasta estiĝis en la progresista partio konkurenco inter pluraj aspirantoj al la lidereco de la partio, la konkuro solviĝis ne pro internaj normoj de funkciado de la organizo sed rezultis "konsekrita" la aspiranto kiun la reĝo elektis por prezidi novan registaron. Io simila estis okazanta en la sino de la konservativa partio post la malapero de Cánovas.

Cetere, la kontrolo de ambaŭ partioj sur la landa loĝantaro okaze de la balotadoj pli kaj pli malfortiĝis. Laŭ la pasado de la tempo fariĝis pli ofta la elektado de kandidatoj el la nedinastiaj partioj: karlistoj, respublikanoj, socialistoj, katalun-naciistoj…

Ekde 1902 al 1905 estis registaroj de la Konservativa Partio, gviditaj unue de Francisco Silvela ĝis julio de 1903, poste estis registaro de Raimundo F. Villaverde ĝis la fino de tiu jaro. Prezidis poste la konservativan registaro Antonio Maura ĝis decembro de 1904. Ĝis junio de 1905, kiam finiĝis regant-etapo de la konservativistoj, estis kromaj pluaj registaroj gviditaj de Marcelo Azcárraga Palmero kaj poste denove Raimundo F. Villaverde.

Poste estis regant-etapo de la Liberalista Partio (1905-1907), dum kiu estis kelkaj sinsekvaj prezidentoj: Eugenio Montero Ríos kaj Seguismundo Moret, José López Domínguez, denove Segismundo Moret kaj fine Antonio Aguilar-y-Correa. Oni ne povas diri ke la registaroj de tiu epoko estis stabilaj kaj longdaŭraj. La oftaj ŝanĝoj en la registaroj de tiuj jaroj estis ŝerce nomataj de la popolo "orientaj krizoj" (temas pri vort-ludo, ĉar la reĝa palaco de Madrido nomiĝas Palaco de Oriento). Sed la kialo de la oftaj ministraj krizoj estis la poziciiĝo de la reĝo en tiutempa, tre akra, konflikto inter la militista klaso kaj la presaro, ĉefe ties de Katalunio. Ne estis strange ke ekde diversaj sociaj sektoroj oni atakus la militistoj pro eraroj en la milito de Kubo. La armeanoj reagis kiel korporacio kaj postuladis la silentigon de la presaro. La liberalistaj ministroj, kaj eĉ multaj el la konservativaj sin oponis al tiuj kontraŭ-demokratiaj disponoj. Alfonso la 13a jam dekomence sin montris kiel granda simpatianto de la armeo, tial li ne apogadis siajn proprajn registarojn kontraŭ la militistoj. Tiu estis iu el la grandaj eraroj de lia reĝado.

Alfonso la 13a

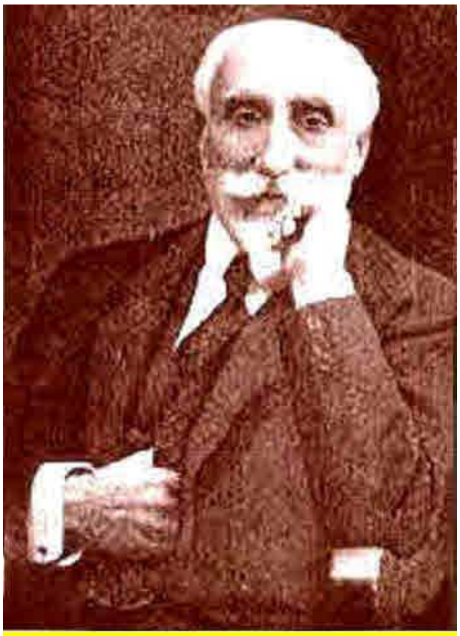
Ne estis malbonaj ministroj tiam. Oni devas rekoni ke tiuj registaroj dece okupiĝis pri la plialtigo de la kulturo de la gehispanoj. En 1901 nur 44 procento el la loĝantaro de ĉi tiu lando sciis legi kaj skribi. Fine de tiu jardeko estis jam 50 procento da alfabetigita hispana personaro, kaj tiu procento daŭre kreskadis dum la sekvaj jardekoj. Tiuj registaroj, kaj tiuj kiuj sekvis ilin, okupiĝis ankaŭ pri la socia plibonigo de la laboristoj. Al tiu epoko apartenas la unua hispanaj socioj pri asekurado kaj aliaj disponoj pri saneco kaj socia protektado de la familioj de la laboristoj kaj malaltaj klasoj. Tiurilate la progreso ne estis rapida nek komparebla al de aliaj eŭropaj landoj sed tamen oni perceptis seriozan intencon meti finon al tiel gravaj kaj antikvaj problemoj. Kvankam la procento da sindikatanoj tiam ne estis granda inter la hispana laboristaro, la klaskonscio de la laboristoj estis evidenta, ĉefe en la industriaj centroj de katalunio, Eŭskio, Asturio… La strikoj en tiuj zonoj estis malpli gravaj ol ties okazintaj en aliaj epokoj sed tamen ne mankis.

Sed pli gravaj kaj oftaj en tiu tempo estis la anarkistaj atencoj en multaj lokoj en la mondo, En 1901 estis murdita tiamaniere la usona prezidento McKinley. Iujn jarojn antaŭe estis murditaj, ankaŭ per anarkista atenco, la aŭstria imperiestrino Elizabeta (Sissi) kaj la hispana registrar-prezidento Cánovas, kaj antaŭe eĉ iu rusa caro suferis tiun sorton. Baldaŭ Alfonso la 13a estis objekto de la atenco de la anarkistoj. En junio de 1905, dum oficiala vizito lia al Parizo, oni eksplodigis bombon sub la kaleŝo per kiu veturis li akompanita de la franca Prezidento Emil Loubet. Ambaŭ altranguloj rezultis sendamaĝaj sed estis vunditaj 17 personoj. La sekvan jaron, konkrete la 31an de majo 1906, okazis de la edziĝo de la reĝo kun Victoria Eŭgenia de Battemberg. Kiam la korteganoj kaj la fremdaj altrangaj invititoj marŝadis akompanante la novgeedzojn tra la madridaj stratoj, oni ĵetis kontraŭ la reĝan kaleŝon, ekde la kvara etaĝo de iu domo, florbukedon en kiu enestis potenca eksplodilo. La reĝa geparo rezultis

senvunde sed mortis 24 personoj kaj 107 estis vunditaj.

La 25an de januaro 1907 revenis al la povo la Konservativa Partio. Mirigita, la lando konstatis ke ĉi foje ne okazis la kutimaj “orientaj krizoj” Dum preskaŭ tri sinsekvaj jaroj la lando estis regita, senŝanĝe, kun ministraraj alĝustiĝoj sed fare de sama prezidento: Antonio Maura. Sed oni povas diri ke poste tiu registaro havis “tragikan finon”. Okazis ke la 18an de julio 1909 iuj sociaj incidentoj en Barcelono evoluis al kelktaga kvazaŭ revolucio konata en la historio kiel “la Tragika Semajno”.

Sed ni priskribu la antaŭaĵojn de ĉi tiu afero. Post la perdo de Kubo kaj Filipinoj, Hispanio serĉis ĉeeston en la nordo de Afriko, atingante en la kolonia Disdivido de Afriko de 1904 kaj en la Konferenco de Algeciras de 1906, la kontrolon sur la norda zono de Maroko. La 9an de julio de 1909 la hispanaj laboristoj kiuj laboris en la konstruado de fervojo kiu unuigos la urbon Melilla kun la minejoj de Beni-Buifur, posedo de socio kontrolita de la grafo de Romanones kaj la markizo de Comillas, elstaraj kaj konataj hispanaj nobeluloj kaj politikistoj, estis atakitaj de la berberoj de la zono. Tiu eta evento, kiu iĝos la komenco de la Rif-milito kiu daŭros ĝis 1927, estos uzata de la registaro de Maura por komenci koloniisman projekton kontraŭ la hispana popola opinio tiam influita de sento pacifista kaj kontraŭmilitista. Oni ordonis la rekrutadon de rezervistoj, kio estis malakceptita de la popolaj tavoloj, ĉar la riĉuloj povis pagi por ne esti rekrutitaj; krome plejparto de rezervistoj estis familipatroj kaj solaj subtenantoj de la familio.

Antonio Maura

Francisco Ferrer Guardia

Dimanĉe 18an de julio estis la antaŭplanita dato de la unua enŝipigo de rekrutitaj laboristoj en la haveno de Barcelono; kelkaj barcelonaj nobelulinoj aŭ riĉulinoj klopodis kontentigi la soldatojn per donaco de religiaj skapularioj, medaloj kaj tabako, kio kaŭzis popolajn tumultojn kiuj akriĝis kiam alvenis novaĵoj pri amasmortigoj en la milita zono. En Madrido oni decidis ĝeneralan strikon por la 2a de aŭgusto, sed en Barcelono, ***Solidaridad Obrera*** decidis agadi surprize kaj decidis strikon de 24 horoj por lunde la 26a de julio, kio estis la komenco de la Tragika Semajno. La guberniestro de Barcelono, Ángel Ossorio, demisiis pro malakcepti la deklaron de la stato de milito en la urbo, kaj estis anstataŭita de la valencia advokato Evaristo Crespo.

La 26an, la ĝenerala striko estis sekvita majoritate en Barcelono, Sabadell, Tarrasa, Badalona, Mataró, Granollers kaj Sitges. La aŭtoritatoj ordonis la eliron de la armeo surstraten, kion malakceptis la popolo per krioj de ***Vivu la Armeo!*** Kaj ***Mortu la milito!***, kaj krom esceptoj estis paca tago. La 27an, la alveno de novaĵoj el Maroko pri la batalo de ***Barranco del Lobo***, ĉe Melilla, kie pereis ĉirkaŭ 1.200 rezervistoj, ĉefe el la grupo kiu enŝipiĝis en Barcelono la 18an de julio, provokis la komencon de grava insurekcio kaj la starigo de barikadoj surstrate. La komenca plendo kontraŭmilitaiele iĝis protesto kontraŭ-klerikala per bruligado de preĝejoj, monaĥejoj kaj religiaj lernejoj.

La 28an de julio en Barcelono mateniĝis per fumkolonoj el la religiaj konstruaĵoj atakitaj kaj incendiitaj. La strik-komitato ne kapablis kontroli la laboristaron kaj la insurekcio plenigis la tutan urbon ĉar policanoj kaj armeanoj rifuzis pafi kontraŭ la strikantojn konsiderataj kunuloj. La 29an la insurekcio ekmalfortiĝis, ĉar ne okazis simila reago en la cetero de Hispanio, ĉefe ĉar la registaro izoligis Barcelonon kaj misdisvastigis la falsan novaĵon ke la insurekcio estis separatista. Tiutage alvenis al Barcelono novajn trupojn el Valencio, Zaragozo, Pamplono k. a. La insurekcia impulso elĉerpiĝis pro tio ke mankis al la ribelo politikaj gvidantoj kaj longa-tempaj celoj.

La bilanco de la tumultoj kalkulis ĉirkaŭ 78 mortintojn (75 civilaj kaj 3 militistaj); duonmilo da vunditoj kaj 112 bruligitajj konstruaĵoj (el kiuj 80 religiaj). La registaro de Maura, ekkomencis tuje, la 31an de julio, akregan kaj arbitregan subpremadon. Oni arestis kelkajn milojn da personoj, el kiuj multaj estis torturitaj kaj 2000 estis pro-

cezitaj per 175 kondamnoj al ekzilo, 59 al porviva enkarcerigo kaj 5 morto-kondamnoj. Krome oni fermis la sindikatojn kaj oni ordonis la fermon de la laikaj lernejoj.

La kvin morto-komdamnitoj estis ekzekutitaj la 13an de oktobro, en la tiam fifama kastelo de Montjuïc. Inter ili troviĝis Francisco Ferrer Guardia, kunfondinto de la ***Escuela Moderna*** (Moderna Lernejo), kiun oni akuzis estis instiganto de la insurekcio surbaze unike de letero de la episkopoj de Barcelono. Vere li ne partoprenis la insurekcion nek estis anarkiisto. Tiu mortpafado kaŭzis ampleksan kontraŭstaron kontraŭ Maura kaj en Hispanio kaj en tuta Eŭropo, per granda kampanjo en la fremdaj amas-komunikiloj kaj per manifestacioj kaj atakoj al diversaj ambasadejoj. Tamen oni ne sukcesis haltigi la ekzekutadon. La reĝo, alarmita pro tiu reago elpostenigis la registon Maura kaj anstataŭigis lin per la liberala Segismundo Moret.

Konstatindas ke la manko de apogo al Maura fare de la Liberalista Partio okaze de ĉi tiu konflikto de la Tragika Semajno ruinigis la bonan rilaton inter liberalistoj kaj konservatistoj, kiu estis la politika kolono sur kiu sin apogis la reĝimo de la Restarigo ekde 1876. Cetere, la registaro de Moret apenaŭ daŭris kvar monatojn; malakordo estis ankaŭ en la sino de la Liberalista Partio sed pro aliaj kialoj. Ŝajnis ke estis reveninta la registara malstabileco de la “orientaj krizoj” sed ne estis tiele: la sekva registar-prezidento, José Canalejas, daŭris plurajn jarojn, ĝis kiam iu anarkisto mort-atencis kontraŭ li. La kialo de la ĉesigo de Moret estis la malakordo kiun li enkondukis en la liberalistajn vicojn kiam li intencis ke la alternigo en la regado de la lando kaj sekva influo en la elektado de nova Parlamento favoru ankaŭ iujn katalunismajn fortojn ekster la dinastiaj partioj. La reĝo sin identigis kun la klikoj de la liberalista partio kiuj ne konsentis pri tiu divido de la reg-povo.

José Canalejas

Canalejas regis sufiĉe bone dum la tempo je kiu li disponis. Inter liaj plej konvenaj disponoj estis la abolo de la internaj teritoriaj limoj en la lando en kio rilatas al la enlanda komercado. Li ankaŭ demokratiigis la sistemon de rekrutado por la armeo malaperigante iujn privilegiojn de la posedantoj kaj altaj klasoj de la socio. Li intencis limigi aŭ moderigi la multajn kaj grandajn privilegiojn kiujn ĝuadis en nia lando la eklezia klerikaro. En tiu temo li ne havis grandan sukceson; la klerikaro mobilizis grandajn hom-amasojn sur kiuj ili havis influon. Pere surstrataj manifestacioj, Eŭkaristiaj Kongresoj kaj similaj publikaj koncentriĝoj de fanatikuloj ili sukcesis konvinki la reĝon ke ili posedis potencan kontrolon sur granda parto el la hispana loĝantaro. (post ĝuste unu jarcenton tiu afero ŝajnas senŝanĝa en Hispanio).

Por kapabli ion fari ekde la registaro oni devas teni kontenta ne nur la klerikaron sed ankaŭ la militistaron. Canalejas, same ol liaj antaŭintoj kaj liaj sekvontoj en la regado de la lando, devis daŭrigi, en kunlaboro kun aliaj landoj: Francio, Britio, Germanio… la koloniisman militistan intervenon en la nordo de Maroko kaj aliaj afrikaj teritorioj.

Kaj estis aliaj sektoroj kiujn oni devis kontentigi: Canalejas devis alfronti ankaŭ katalunismajn postulojn surbaze de la naciismo kiu estis komencanta furori tiam en tiu regiono.

En la jaro 1912 la registaro de Canalejas volis dece kaj solene festi la Centjaron de la Kadiza Konstitucio de 1812. En la tuta lando estis konferencoj kaj oni publikigis verkojn omaĝe al la deputitoj de 1812 de ĉiu regiono. En oktobro estis planita por la urbo Kadizo ambicia festad-programo, plena je diverstipaj programeroj: militista paradoj, religiaj ceremonioj, politikaj aktoj, parlamenta solenaĵo, floraj ludoj por studentoj, sportado, dancoj, bankedo por malriĉuloj, taŭro-ludoj, kaj aliaj programeroj kun internacia karaktero por regali la fremdajn vizitantajn altrangulojn. Sed la festado koincidis kun strikado de fervojistoj. Estis ankaŭ la indiferenteco de la konservatistoj, kaj eĉ la reĝo ne ĉeestis la celebradon pretekstante ion ajn. Krome la Eklezio ne volis festi Konstitucion kiu metis finon al la Inkvizicio kaj enkondukis la pres-liberon. La popoloj kiuj ne lernas el ĝia historio restas kondamnitaj ripeti ĝiajn erarojn. Suspekteblas ke la sekva jarcento de la historio de ĉi tiu popolo estos same malfeliĉa kaj stumblo-plena kiel la ĝis nun prirapotita jarcento. Estonta raporto nia konfirmos tion. Nun ni metas finon al ĉi historia raporto kiam, la 12an de novembro 1912, iu anarkisto pafis kontraŭ la ĉefministro Canalejas mortigante lin.

HISTORIO DE HISPANIO

NUNTEMPA

19a kaj 20a jarcentoj

Javier Donézar Díez de Ulzurrun
Pedro A. Martínez Lillo
José Luis Neila Hernández
Pablo Martín de Santa Olalla Saludes
Álvaro Soto Carmona

Lingvo: hispana (kun alilingvaj tradukoj)
Eldonis: Sílex Ediciones, S.L.
Paĝoj: 400
Prezo: 30 eŭroj

Javier Donézar Díez de Ulzurrun
Universitata Profesoro pri Nuntempa Historio en la Aŭtonoma Universitato de Madrido, Membro de la Reĝa Akademio pri Historio kaj la priHistoria Akademio de Toledo.

Pedro A. Martínez Lillo
Doktoro pri Nuntempa Historio en la Aŭtonoma Universitato de Madrido, Specialisto pri la Historio de la Eklezio, aŭtoro de diversaj kunlaboraĵoj en kongresoj, revuoj kaj aliaj eldonaĵoj pri historio.

José Luis Neila Hernández
Universitata Profesoro en la Departamento de Nuntempa Historio, en la Fakultato pri Filozofio kaj Beletro en la Aŭtonoma Universitato de Madrido, Vicrektoro de Internaciaj Rilatoj en la Universitato.

Pablo M. de Santa Olalla Saludes
Universitata Prof. pri Nuntempa Historio en la Aŭtonoma Universitato de Madrido, Premio de licencio kaj doktoreco. Li estis invitita profesoro de la ***New York University***, la Universitato de Bonaero kaj Katolika Pontifica Universitato de Ĉilio.

Álvaro Soto Carmona
Universitata Profesoro en la Departamento de Nuntempa Historio, en la Fakultato pri Filozofio kaj Beletro en la Aŭtonoma Universitato de Madrido. Lia esplorado orientiĝis al la studo de la internaciaj rilatoj.

La libro, kiun ni recenzas estas la lasta numero de kvin-voluma kolekto kiu pritraktas kompletan historion de Hispanio. Por la afero de nia nuna intereso, la hispana konstituciismo, nur ĉi tiu kvina volumo utilas, kaj nur pri ĝi ni priraportas. La verko okupiĝas pri la 19a kaj la 20a jarcentoj, kiuj estas, ĝuste, la epoko de la konstitucia disvolviĝo en nia lando.
La kvin aŭtoroj distribuis inter si la laboron laŭ la specifa specialiĝo de ĉiuj ili. Tial la ensemblo de la verko ne estas tute kronologia, t. e. iu sama periodo povas esti traktita plurfoje ekde vidpunkto de malsamaj temoj.
Javier Donézar verkis la unuajn ĉapitrojn, kun jenaj titoloj:
- ***La krizo de la Antikva Reĝimo. La ŝtato kaj la socio de 1800***.
- ***Inter la politika revolucio kaj la reakcio.***
- ***La lanta konstruado de la liberala Hispanio.***
- ***Post jarojn de hezitado, jardekojn de restariĝo.***
Ĉiuj ĉi ĉapitroj pritraktas la historion de tuta 19a jarcento.
Pedro A. Martínez Lillo kaj José Luis Neila Hernández, kune, okupiĝis pri la ĉapitroj temantaj pri la internaciaj rilatoj de Hispanio:
- ***Hispanio en la eŭropa ensemblo.***
- ***La naciigo de la ekstera politiko en la liberala Hispanio.***
Pori la 20a jarcento okupiĝis, unualoke, Pedro Martín de Santa Olalla per la ĉapitroj titolitaj:
- ***La alfonsa Hispanio (1902-1931).***
- ***La dua Respubliko kaj la Civilmilito (1931-1939).***
Kaj Alfonso Soto Carmona, per la ĉapitroj:
- ***La diktaturo de Generalo Franco (1939-1975).***
- ***La reĝado de Juan Carlos la 1-a. Transicio kaj Ŝanĝo.***
Fine, denove Pedro A. Martínez Lillo kaj José Luis Neila Hernández, kune, temas pri la internaciaj rilatoj de Hispanio, ĉi-foje en la 20a jarcento, per la ĉapitroj:
- ***Hispanio kaj la fino de la eŭropa hegemonio (1902-1939).***
- ***Hispanio kaj la nuntempa internacia socio (1939.2003)***
Kompreneble, por nia afero de la hispana konstituciismo ne ĉiuj ĉapitroj valoras same, sed ĝenerale la legado de la tuta verko utilas por ĉiu persono interesita pri la hispana historio.

HISTORIO DE HISPANIO

Josep Fontana kaj Ramón Villares

Lingvo: hispana

Eldonis: Crítica/Marcial Pons

Naŭvoluma kolekto

Temas pri naŭvoluma kolekto de la Historio de Hispanio. La tuta projekto estis gvidita de Josep Fontana kaj Ramón Villares, kaj ĉiu volumo estis asignita al unu aŭtoro, ĝenerale, sed konkrete ĉi tiuj du volumoj, la 6a kaj la 7a de la kolekto, estis prilaboritaj de la direktoroj mem, konkrete, la 6a volumo, kiu temas pri la epoko de la liberalismo, estis tute verkita de Josep Fontana, kaj la 7a volumo, kiu temas pri la Restarigo kaj la Diktaturo, estis prilaborita de la alia direktoro, Ramón Villares, kaj Javier Moreno Luzón. Ĉi tiuj du menciitaj volumoj pritraktas la historion de la jarcenta periodo kiun ni priraportis per ĉi tiu numero de la revuo.

La volumo dediĉita al la epoko de la liberalismo alportas ne nur detalan konon de la historiaj okazintaĵoj mem, pri kiu ekzistas abunda dokumentaro, sed ankaŭ ilojn por la interpretado de vidpunkto de la ekonomio, la sociologio, la konstitucia rajto, la interklasaj kontraŭdiroj kaj la kolizio de interesoj je landa kaj internacia skalo. Tre trafa kaj klariga estas la interpretado de la aŭtoro pri la fiasko de la revolucia ses-jaro kaj la Unua Respubliko, samkiel la analizo de la fortoj kiuj ebligis kaj realigis la Burbonan Restarigon.

La historiistoj kutime pritaksis la Restarigon kiel oligarkia kaj senmova reĝimo reganta malevoluintan kaj malriĉan landon, aŭ kiel stabila politika sistemo prezidita de paca alternigado de la povo de la kacikismaj partioj… Ramón Villares kaj Javier Moreno Luzón asimilis la historiografiajn atingojn de la lastaj jaroj por prezenti ĉi tiun epokon ne kiel baseno de trankvilaj akvoj, sed kiel enorma laboratorio en kiu oni eksperimentadis diversajn rimedojn por la bazaj problemoj de la hispana socio. Iu socio en konstanta procezo de transformiĝo, en kiu aperis iu nova demografia modelo, la rurala mondo respondis al la defioj de la finjarcenta krizo, kreskiĝis la urboj kaj renoviĝis la industriiga impulso… Iu socio kaj iu epoko en kiu abundis la politikaj agantoj, aperis kaj pliakriĝis la konfliktoj: naciistaj. Klerikalaj, laboristaj, militistaj… kaj perceptiĝis la tutmonda krizo de la liberalismo. Konfliktoj kaj problemoj kiujn la konstituciaj registaroj ne kapablis solvi.

Josep Fontana
Liaj ĉefaj esplor-linioj estas la pri-ekonomia Historio, la hispana Historio de la 19a jarcento kaj la Historio pri financoj. Influis en lia penso E.P. Thompson, Pierre Vilar, Gramsci… Fondinto de la Universitata Instituto de Historio ***Jaume Vicenss Vives*** de la Universitato ***Pompeu Fabra*** de Barcelono. Li estas Doktoro ***Honoris Causa*** laŭ la Universitato ***Rovira i Virgili*** de Tarragono.

Ramón Villares
Profesoro pri Nuntempa Historio en la Universitato de Kompostelo. Prezidento de la Asocio pri Nuntempa Historio kaj membro de la Reĝa Galegia Akademio. Li publikigis multenombrajn verkojn pri socia kaj agrara historio. Historiografio, intelekteca historio kaj historio de Galegio. Li partoprenas en la Asesor-Konsilio de revuoj kiel ***Ayer, Historia Social, Hispania, Leer Historia, Perspectivas Históricas…***

Javier Moreno Luzón
Profesoro pri Historio de la Penso kaj de Sociaj kaj Politikaj Movadoj en la Komplutensa Universitato de Madrido, Vicprezidento de la Asocio pri Nuntempa Historio. Specialisto pri la politika vivo de la Restarigo. Li publikigis kelkajn verkojn pri politika klientismo, la Liberala Partio, la parlamento, la monarkio…

Ideologioj kaj klasoj en la Nuntempa Hispanio

Antoni Jutglar

Lingvo: hispana

Eldonis: Cuadernos para el diálogo

Du-voluma verko

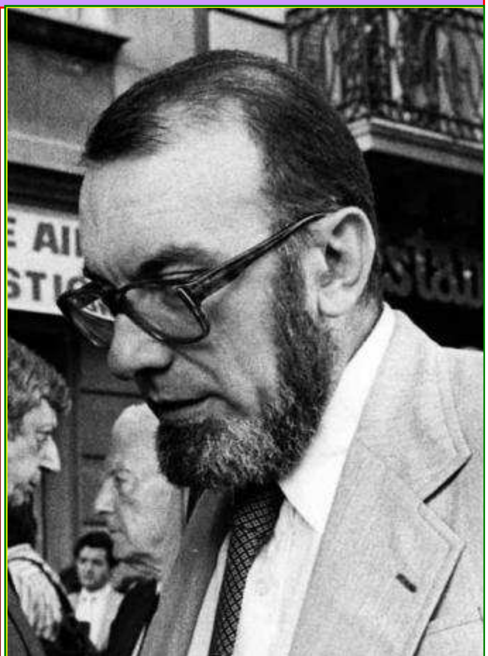
Publikigita en 1969

La verkaro de Antoni Jutglar, ĉiam ligita al la instruado, estas tre ampleksa kaj profunde kritika, kaj ĉiam enestas en ĝi firma pasio por la respublikanismo kaj la federismo en la linio de lia konstanta referenco, Pi-i-Margall, kies biografio kaj verkaro li pristudis kun la dediĉo de disĉiplo.

Estis tre polemikaj iuj verkoj liaj, ekzemple tiu titolita ***Kritika historio de la kataluna burĝaro***, analizita ekde ĝia origino en la 19a jarcento. Jutglar alvenis al la konkludo ke en la decidaj momentoj de ĝia historio, tiu soci-klaso, kiam devis elekti inter siaj ekonomiaj interesoj kaj Katalunio, neniam hezitis rifuzi la katalanismon kaj sin turni al la hispana centralista povo de la ŝtato: elekto kiu estis amasa komence la civil-milito. Tiu ideo estas konstanta laŭlonge de la tuta verko, kaj la instruo estas evidenta: en la realaĵo de la klasbatalo, ideologioj kaj ĉiuj elementoj de la kultura superstrukturo de la socio submetiĝas al la klasaj interesoj. La kataluna burĝklaso, kiun Jutglar pristudas, ne estis la unua nek la sola kiu reagis tiamaniere.

La verko kiun ni recenzas nun: Ideologioj kaj soci-klasoj en la nuntempa Hispanio, estas alia el siaj gravaj studoj pri la sociaj pensmanieroj kaj pri la Hispanio kiu ne eblis. Kaj kiu estis, laŭ li, la Hispanio kiu ne eblis? La Hispanio respublikeca, federacia kaj sociala, kontraŭ la Hispanio centralista, oligarkiisma kaj kacikisma. Tiu Hispanio kiu foje laŭŝajne ŝanĝas por ke ĉio restu senŝanĝa. Tiu Hispanio kiun la respublikistoj intencis ŝanĝigi per la politika reformismo kaj kiun la laborista movado volis realigi per la socia revolucio. Senutile.

Tiu-ĉi verko estas grava alproksimiĝo al la socia historio de la ideoj de la Hispanio de la lastaj jarcentoj. Ĝi alportas perspektivojn kaj fokusigojn ĉefe pri iu fundamenta afero: la problemo de la burĝa revolucio ne kulminita en la Hispanio de la 19a jarcento, kun ties evidentaj sekvoj sur la disvolviĝo de fenomenoj, movadoj kaj realaĵoj tre diversaj kiuj oni devas atente prikonsideri por eltiri ĝustan historian instruon.

Antoni Jutglar (forpasinta en 2007)
Disĉiplo de Jaime Vicens Vives. Rolis kiel instruisto en la Universitatoj de Barcelono kaj Madrido samkiel en diversaj centroj de prisociologiaj studoj en ambaŭ urboj. Li kunlaboris en diversaj sciencaj revuoj kaj specialigitaj publikaĵoj pri sociologio.
Li estas aŭtoro de kelkaj libroj kiel: ***La industria epoko en Hispanio, Okcidento, mito kaj realaĵo, La socialistaj ideoj de Pi-i-Margall, Mitologio de la novkapitalismo, Socia fenomenologio de la revolucio de 1868, La instruado en Barcelono, La laborista situacio en Barcelono inter 1900 kaj 1920, La kataluna burĝaro…***

NACIAJ EPIZODOJ

Benito Pérez Galdós

Lingvo: hispana
46 titoloj, multfoje eldonitaj en diversaj kolektoj far multaj eldonejoj.

Benito Pérez Galdós (1843-1920)
Naskiĝinta en Kanari-insularo li studis Ĵuron en Madrido, kaj tiu urbo allogis lin tiamaniere ke li tiom priskribis ĝin en siaj romanoj ke ankoraŭ oni nomas "Galdoseca Madrido" al granda parto de tiu urbo, kie okazas la agado de ties romanoj. Li ŝanĝis sian juran dediĉon al legado de la grandaj tiamaj eŭropaj romanistoj, nome Stendhal, Dickens aŭ Dostojevski, sed ankaŭ la Kiĥoton legas pasie kaj uzos poste por sia verkaro.
Li aliĝis al **Progresista Partio** kaj eĉ jam komence de la 20a jarcento deklaris sin respublikisto kaj alproksimiĝis al socialistoj. Tamen poste li blindiĝis, malriĉiĝis kaj vivis pene la lastaj jarojn de sia vivo. Liaj malamikoj malhelpis ke li ricevu la premion Nobel. Li mortis en Madrido, ne nur malriĉa, sed ankaŭ kiam jam li estis konsiderata eksmoda kaj neprogresema verkisto, post esti verkinta pli ol cento da gravaj romanoj.

La **Naciaj Epizodoj** estas klasikaĵo de la hispanlingva historia novelo. En 1873 Pérez Galdós komencis publikigi tiun kolekton de 46 numeroj. Ili konstituas intencon kompreni la historion de la gehispanoj de la 19a jarcento, kaj respegulas ties intiman vivon samkiel la rilaton kun la eventoj de la nacia historio kiuj signis la kolektivan destinon de la lando.
La 46 noveloj estas grupigitaj en kvin serioj de dek epizodoj ĉiu el ili, escepte la lasta kiu restis ne-finita. La kolekto komenciĝas per la batalo de Trafalgar kaj finiĝas per la restarigo de la Burbona Dinastio. La unua serio temas pri la milito kontraŭ la napoleona invado (1808-1814). La dua serio havas kiel historia fono la batalojn inter absolutistoj kaj liberaluloj ĝis la morto de la Ferdinando la 7a en 1833. La tria serio estas dediĉita al la Unua Karlista Milito. La kvara disvolviĝas inter la Revolucio de 1848 kaj la detronigo de Izabela la 2a en 1868. La kvina kaj lasta serio, kiu restis ne-kompleta, finiĝas per la Restarigo de Alfonso la 12a.
Galdós estis liberal-progresisto kies celo estis regeneri la hispanan socion. La **Nacia Epizodoj**, samkiel la cetero de sia verkaro, pretendis tion. Tiu celo baldaŭ gajnis al li malamikojn, ĉefe inter la landa burĝaro. Li sciis trafe respeguli tiel la etoson de la medio kiel la priskribon de lokoj kaj personoj. Tiucele li uzis skribitajn dokumentojn, memoraĵojn, alies rakontojn kaj la propran inspiron. Li estas konsiderata la plej elstara hispana novelisto post Cervanto.
La verkado de la epizodoj estis farita laŭlonge de kalkaj jardekoj. La ideologia evoluo de Galdós estas perceptebla laŭ la disvolviĝo de la prihistoria novelado de la kolekto, ekde la epika sento de la unua serio ĝis la amara fina skeptikismo, trairinte la politikan radikaliĝon kaj socialistan agresemon de la tria kaj kvara serioj.
La epizodoj estas noveloj, kun historia fono sed tamen noveloj. Do, oni ne serĉu en ili profundan priskribon de la politikaj faroj de la protagonistoj nek sciencan eksplikon de la ekonomiaj kaj sociologiaj kialoj de la sociaj kolektivoj. Cetere, la prihistoria scienco de la epoko de Galdós ne estis tiel disvolvigita kiel nuntempe. Sed estas granda merito de la aŭtoro de la epizodoj la fakto ke kelkaj generacioj de hispanoj, dank al lia verkaro, kapablis formi mensan, perspektivan vidon de la ensemblo de la okazintaĵoj de la 19a jarcento.

SANGO EN LA STRATO DE LA TURKO

José Calvo Poyato

Lingvo: hispana

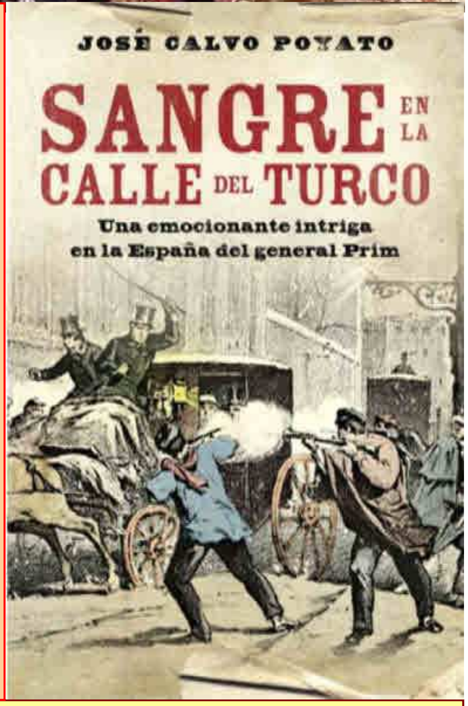
Eldonis: Plaza & Janés

Historia Novelo

Paĝoj: 528

Publikigita en 2011

Prezo: 23 €

José Calvo Poyato (Cabra, Kordovo, 1951) estas profesoro pri Historio, specialisto pri la transiro el la 17a al la 18a jarcento, periodo kiu, centrita en el reĝadoj de Karlo la 2a kaj Filipo la 5a, konstituas la plej grandan amplekson de lia prihistoria esplorado: ***La Sukced-milito*** (1988), ***Tiele oni vivadis en la Ora Jarcento*** (1989), ***De la Habsburgoj al la Burbonoj*** (1990), ***Karlo la 2a la Sorĉigita kaj ties epoko*** (1992), ***Filipo la 5a, la unua Burbono*** (1993) kaj ***Don Juan José de Habsburgo*** (2002). Li verkis ankaŭ kelkajn novelojn kun historia fono: ***La sorĉo de la reĝo***, ***Komploto en Madrido***, ***La nigra Biblio***, ***La manskribaĵo de Kalderono***, ***Ventoj de intrigo***, ***La revo de Hipatia*** k. a. Lia verko ***La Nigra Ordeno*** estis finalista de la Premio de Novelo "Urbo de Torrevieja 2005.

En ĉi tiu novelo**,** Calvo Poyato fajne priskribas la Madridon de la jaro 1870, la Madrido kiam oni estis komencante la konstruadon de la tram-linio, la Madrido kiam oni inaŭguris la Pariz-Hotelon kun privataj banejoj kaj flua akvo. Por kapti la etoson kaj la spiriton de la epoko, la aŭtoro penis esplori historiajn datumojn kiel la prezon de loterio-bileto kaj la kvanton de la plejalta loterio-premio.

La historiisto decidis skribi novelon por esprimi siajn dubojn, ĉar, kiel li mem asertas, la mortigo de Prim estis la sola murdo de hispana Registar-Prezidento kiu ne estis solvita.

La leganto povas travivi la okazintaĵojn de tiu jaro per la aventuroj de fikcia protagonisto, la juna ĵurnalisto Fernando Besora, kataluno serĉanta vivtenadon en Madrido kaj merĝita en la mondo de la presaro kaj la politiko de tiu fascina jaro kiam Generalo Prim estis serĉante novan dinastion por la hispana krono. Krom la etoso de la hispana liberala revolucio, la protagonisto travivas ankaŭ la situacion en Parizo je la falo de la imperio de la Napoleono la 3a. Ja, la hispanaj diplomatiaj klopodoj serĉante novan reĝon por anstataŭi la ĵus detronitan Izabelan la 2an, provokis militan konflikton inter la franca Dua Imperio kaj la Prusio regita de Kanceliero Bismarĉ. La rezulto de tiu milito estas konata historio, same kiel la samtempaj okazaĵoj en Hispanio. Ili konstituas la fonon de ĉi tiu distra novelo.

Sed en tiu-ĉi verko la historio fono ne estas serve de la novela rakonto, sed male. T. e. la ĉefa celo estas la priskribo de la historiaj eventoj; la fikciaj protagonistoj estas nur literatura preteksto aŭ helpilo por merĝi la leganton en la etoso de la epoko kaj ĉi ties cirkonstancoj. Por enkonduki la legantojn en la centro mem de la historia okazado, la aŭtoro ne hezitas situigi la protagoniston de la novelo en la ĉaron de Prim en la momentoj kiam okazis la paf-atako kiu mortvundis ĉi tiun.

Tamen, ankaŭ la fikciaj aventuroj aŭ travivaĵoj de la protagonisto celas ilustri pri la kutimoj kaj vivmaniero de la epoko. La stilo kaj la metodo similas al ties de Galdós en la Nacia Epizodoj. Kurioze, ĉi tiu verkisto, persono de tiu epoko, aperas en la novelo en rilato kun la protagonisto.

Film-spektante pri la hispana konstituciismo

Filmo de la jaro 1966, kies direktoro estis F.Iquino. Temas pri la kreado de la polica korpuso “Civila Gvardio” en la jaro 1844 fare de la Duko de Ahumada. Tamen oni ne pritraktas la biografion de tiu historia elstarulo, sed estas filmo kun fikciaj protagonistoj kiu havas kiel fono historiaj faktoj. La naskiĝo de tiu polica korpuso estas respegulita ene de scenaro kiu reliefigas la homajn valorojn de ties kreintoj.

La scenaro de la fikcia historio prirakontata de la filmo estas melodrama: Jaro 1840 (lasta de la Unua Karlista Milito), la karlista kapitano Fernando-del-Castillo rezultas venkita dum atako de la registaraj trupoj. Post la finiĝo de la milito li revenas al Kordovo kaj konstatas ke lia domo estis konfiskita kaj lia frato edziĝis al la virino kiu devis esti sia edzino. La Duko de Ahumada, konscia pri la valoro de la militisto, oferas al li postenon en la ĵus kreita korpuso de la Civila Gvardio. Baldaŭ komenciĝos la operacioj de kaptado de banditoj kaj protektado de la popolo kontraŭ la ekspluatado de la kacikoj…

La filmo estis farita dum la diktaturo de F. Franko, do la ideologio de tiu reĝimo neeviteble enŝoviĝis en la ĝia scenaro. La ĉefa figuro estas karlisto, la kacikoj estas liberalistoj… Ni scias kion multe ĉi lasta tute ne estis vero: la Civila Gvardio estis kreita de la moderistoj por kontraŭbatali ne nur la banditojn sed ankaŭ la progresistojn kaj revoluciulojn.

Film-spektante pri la hispana konstituciismo

La Skermo-majstro

Ĉi tiu filmo baziĝas en novelo de Arturo Pérez Reverte. La historio, fikcia, kiun ĝi rakontas situiĝas en la evento-plena somero de la jaro 1868, kiam okazis la detronigo de la reĝino Izabela la 2a. Do, la filma scenaro disvolviĝas kadre de tiu historia situacio. La spektanto povas rekrei la lastajn stertorojn de la reĝado de Izabela dum okazas la definitiva intenco de la opoziantaj partioj kaj de grandparto el la oficiraro de la hispana armeo kiu, post kelkaj fiaskoj, sukcesas kuniĝi por la venko. Generalo Prim gvatas la registaron de Izabela kaj la revolucio estas la ĉeftemo de ĉiuj kafej-babiladoj.

Sur la fono de tiu historia epoko kaj situacio, la filmo, tre fidela al la novelo sur kiu ĝi sin inspiras, estas enetosigita en la galdoseca Madrido de tiu epoko. La protagonisto de la fikcia historio, Jaime Astarloa, estas iu skermo-majstro kiu laboras instruante pri rapiro-skermado kelkajn nobelojn de la urbo. La situacio ŝanĝiĝas kiam aperas iu ino deziranta ricevi klasojn je skermado de Jaime Astarloa kaj komenciĝas okazi farojn kiuj implikigas lin kaj pri kiuj li neniam estis suspektinta.

La amantoj de la historio sendube ĝuus tiel la novelo mem kiel la filmo bazita sur ĝi. Ambaŭ respegulas sufiĉe fidele la samajn karakteraĵojn, la tipan etoson de tiu Madrido, la tiamajn kafej-babiladojn, la fonon de la politika konflikto, la sociajn bildojn en kiuj la hispana ĉefurbo estas la scenejo de la agado.

Film-spektante pri la hispana konstituciismo

Pitaĵoj (***Pequeñeces*** en la hispana lingvo) estas iu hispana filmo kies direktoro estis Juan de Orduña en 1950, surbaze de la novelo, de la sama nomo, de la jezuito Luis Coloma.
Enetosigita en la epoko de la reĝado de Amadeo de Sabojo, Unua Respubliko kaj la Burbona Restarigo. Sur tiu historia fono moviĝas la personoj de la novelo de Coloma, ĉiuj apartenantaj al la aristokrataro de tiu epoko, kiuj konspiras favore al la monarkio de Alfonso la 12a.
La infano Paquito eliras el la jezuita internulejo kie li studas por ferii kun sia patrino, la Grafino de Albornoz. Baldaŭ li konstatas la diboĉan vivon de la virino, kiu, kvankam edziniĝinta, ŝi travivas amrilatojn kun diversaj viroj. Ĉi tiu konduto altiros al ŝi socian rifuzon kaj ankaŭ tiun de ŝia propra filo.
Laŭ realista stilo kaj moraliga celo, la historia fono permesis al Coloma fari karikaturon de la protagonistoj de la politika situacio de la epoko, kaj en la tiamaj kafej-babiladoj oni debatadis pri la koincido de la personoj de la novelo kun realaj figuroj de la aristokrataro de la epoko. La utileco kiu ĉi tiu materialo (novelo kaj filmo) povas alporti al la nuntempa leganto kaj spektanto estas, krom ian amuzon, la merĝadon en la etoso de la epoko, sed ankaŭ la studon de la menso de Coloma, respegulanta la ideologion de la epoko kaj de lia sociklaso.

Film-spektante pri la hispana konstitucisimo

Kien vi iras, Alfonso 12a?
Kien vi iras, malfeliĉa vi?

Kien vi iras, Alfonso 12a? Kien vi iras, malfeliĉa vi? Estas titoloj de du filmoj kun sama temo kaj geaktoroj. La unua estas de la jaro 1958 kaj ties direktoro estis Luis César Amadori. La dua estis filmita en 1960 kaj la direktoro estis Alfonso Balcázar. Ambaŭ temas pri la reĝado de Alfonso la 12a.

La unua el tiu filmoj ilustras la Burbonan Restarigon kaj la edziĝon de Alfoso kun sia kuzino María-de-las-Mercedes-de-Orleans, la dramecan kaj trofruan morton de ĉi tiu malmultajn monatojn post la geedziĝo. La scenaro de la filmo respegulas la historiajn faktojn sufiĉe rigore. Menciindas ankaŭ la scenografion kaj la fidelecon kun kiu oni montras la modon de la epoko.

La temo de la dua filmo estas la daŭrigo de la antaŭa. Ĝi prirakontas la reĝadon de Alfonso la 12a dum la jaroj 1879-1885, tio estas, lia dua geedziĝo kaj la jarojn ĝis lia morto. Post la morto de la reĝino Mercedes prezentiĝas la problemo de la sukcedado. Alfonso devis konsenti pri nova edziĝo. Li estis reĝo tre respektata de sia popolo kaj plenumas tre respondece sian oficialan rolon. Kiel dua edzino li elektis la arkidukinon de Aŭstrio: María-Cristina-de-Habsburgo-Lorena. Post la naskiĝo de du filinoj, la dezirita princo naskos por la morto de la monarko.

La titoloj de ambaŭ filmoj baziĝas sur popola kanzoneto kiun oni kantadis en Madrido post la morto de Mercedes, kaj kiun ni provas esperantigi tiele:

Kien vi iras, Alfonso dekdua? Kien vi iras, malfeliĉa vi?
Mi iras serĉe de Mercedes, Kiu jam delonge,distas de mi.

Rilate al la intereso kiu la filmo (ambaŭ filmoj) povas havi por la studanto de la historio, inkludante ĉi ties politikajn, sociajn, ekonomiajn… aspektojn, oni povas aserti ke eĉ sen profundigo en tiutipajn elementojn de la historio de la 19a jarcento, kio ankaŭ ne estis la pretendo de la filmo-farintoj, la bona adaptigo de la filmaj scenoj al la modo kaj kutimoj de la epoko alportas al la spektanto senton aŭ impreson je vera merĝado en la epoko kaj ties etoso.

La politiko estas tre serioza afero, oni devas ne lasi ĝin en la manojn de la politikistoj

